

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR ANABİLİM DALI**

**FEMİNİST KURAMIN TÜRKİYE'DEKİ YÜKSEKÖĞRENİM
ÖĞRENCİLERİ TARAFINDAN ALIMLAMA SÜRECİNİN
KALİTATİF VE KANTİTATİF YÖNTEMLERLE ANALİZ
EDİLMESİ**

Hazal YÜRÜKLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Cüneyt ARSLAN

EKİM - 2024

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**FEMİNİST KURAMIN TÜRKİYE'DEKİ YÜKSEKÖĞRENİM
ÖĞRENCİLERİ TARAFINDAN ALIMLAMA SÜRECİNİN
KALİTATİF VE KANTİTATİF YÖNTEMLERLE ANALİZ
EDİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazal YÜRÜKLÜ

Enstitü Anabilim Dalı: Kültürel Çalışmalar

“Bu tez 25/10/2024 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Doç. Dr. Cüneyt ARSLAN	Başarılı
Doç. Dr. Talat Fatih ULUÇ	Başarılı
Doç. Dr. Mikail UĞUŞ	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet

Hayır

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütölen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Hazal YÜRÜKLÜ

25/10/2024

ÖN SÖZ

Bugün sahip olduğum tüm hakları borçlu olduğum Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK'e teşekkür ediyorum.

Hazal YÜRÜKLÜ

25/10/2024

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: TARİHTEN GÜNÜMÜZE KADIN	6
1.1. Antropolojik ve Kültürel Kaynaklarda Kadın	6
1.2. Felsefi Kaynaklarda Kadın	14
1.3. Dini Kaynaklarda Kadın.....	19
1.4. Edebi Kaynaklarda Kadın.....	26
2. BÖLÜM: FEMİNİST KURAMIN DOĞUŞU, GELİŞİMİ VE MODERN ZAMANDA KADIN ALGISI.....	33
2.1. Feminist Kuramın Tarihsel Gelişimi	33
2.2. Feminist Kuram Işığında Medyada Kadın ve Güzellik Algısı	39
2.3. Feminist Kuramın Eleştirisi.....	47
3. BÖLÜM: FEMİNİST KURAMIN YÜKSEKÖĞRENİM ÖĞRENCİLERİ TARAFINDAN ALIMLAMA SÜRECİNİN KATILIMCI GÖRÜŞLERİ IŞIĞINDA ANALİZİ	54
3.1. Tanımlayıcı Bulgular	54
3.2. Feminist Kuramın Üniversite Öğrencileri Tarafından Alımlama Sürecine Dair Tanımlayıcı Bulgular	57
3.3. Feminist Kuramın Tesirinin Elde Edilen Nicel ve Nitel Bulgular Sonucunda Saptanması.....	64
SONUÇ	67
KAYNAKÇA.....	72
EK	78
ÖZ GEÇMİŞ	81

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Katılımcıların Tanımlayıcı Özelliklerine Göre Dağılımı	54
Tablo 2: Feminizm Kavramının Bilinirliğine Göre Dağılımı.....	55
Tablo 3: Katılımcıların Eğitim Aldığı Kurumun Feminizm Kavramına Yaklaşımına İlişkin Algısına Göre Dağılımı	55
Tablo 4: Katılımcıların Ana Akım ve Sosyal Medyanın Kadın Hakları Kavramını (İstismar Ettiğini) Olumsuz Yönde Kullandığı Algısına Göre Dağılımı	55
Tablo 5: Katılımcıların Kadınların Kadın Hakları Kavramını Hangi Düzeyde Doğru Algıladıkları Görüşüne Göre Dağılımı.....	56
Tablo 6: Katılımcıların Erkeklerin Kadın Hakları Kavramını Hangi Düzeyde Doğru Algıladıkları Görüşüne Göre Dağılımı.....	56
Tablo 7: Katılımcıların Feminizmin Türkiye’de Yeni Bir Cinsiyet Faşizminin Doğmasına Neden Olduğu Görüşüne Göre Dağılımı	56
Tablo 8: Feminizm Kavramının Bilinirliğinin Cinsiyete Göre Karşılaştırması	57
Tablo 9: Feminizm Kavramının Bilinirliğinin Yaş Gruplarına Göre Karşılaştırması...	57
Tablo 10: Feminizm Kavramının Bilinirliğinin Eğitim Kademesine Göre Karşılaştırması.....	58
Tablo 11: Eğitim Aldığı Kurumda Feminizm Kavramına Yaklaşım İlişkin Katılımcı Görüşlerinin Cinsiyete Göre Karşılaştırması	59
Tablo 12: Eğitim Aldığı Kurumda Feminizm Kavramına Yaklaşım İlişkin Katılımcı Görüşlerinin Yaş Gruplarına Göre Karşılaştırması	59
Tablo 13: Eğitim Aldığı Kurumda Feminizm Kavramına Yaklaşım İlişkin Katılımcı Görüşlerinin Eğitim Kademesine Göre Karşılaştırması	60
Tablo 14: Toplumda Feminizm Kavramına Yaklaşım İlişkin Katılımcı Görüşlerinin Cinsiyete Göre Karşılaştırması.....	61
Tablo 15: Toplumda Feminizm Kavramına Yaklaşım İlişkin Katılımcı Görüşlerinin Yaş Gruplarına Göre Karşılaştırması	62
Tablo 16: Toplumda Feminizm Kavramına Yaklaşım İlişkin Katılımcı Görüşlerinin Eğitim Kademesine Göre Karşılaştırması	63

ÖZET

Başlık: Feminist Kuramın Türkiye’deki Yükseköğrenim Öğrencileri Tarafından Alımlama Sürecinin Kalitatif ve Kantitatif Yöntemlerle Analiz Edilmesi

Yazar: Hazal YÜRÜKLÜ

Danışman: Doç. Dr. Cüneyt ARSLAN

Kabul Tarihi: 25/10/2024

Sayfa Sayısı: iv (ön kısım) + 77 (ana kısım)
+ 3 (ek)

Feminist kuramın kapsamına uygun olarak, henüz kavramsallaşmadığı dönemlerde tarihi kaynaklarda kadın hakları olarak yer edindiğini söylemek mümkündür. Sistemli bir harekete dönüşmesi ise 19. yüzyılda Avrupalı devletlerin öncülük etmesi ile gerçekleşmiştir. Batı Avrupa’da meydana gelen değişiklikler Osmanlı devletinde de kısmi hareketlenmeleri başlattı ve 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Türk toplumunda kadın hakları yeniden şekil almaya başlamıştır.

Batı Avrupa’ya kıyasla örtük bir gelişim gösteren Türk toplumunda kadın hakları kavramının şekillenmesi ve kavramsallaşması sancılı bir sürecin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Osmanlıda başlayan temkinli ilerleme Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması ile hız kazanmış olsa da batılı devletler ile arasında halen daha mesafe vardı. Her kavramın her toplumda benzer şekilde vukuu bulması beklenen bir durum olmadığı gibi nedenlerinin de saptanması elzem bir husustur.

Kaleme alınan çalışmada batı menşeli feminist kuramın Türkiye’deki alımlama süreci karma araştırma yöntemleri ile analiz edilirken Yükseköğrenim öğrencilerine tesirinin tespiti adına katılımcı görüşlerine başvurulmuştur. Yükseköğrenim öğrencileri ile yapılan anketler neticesinde elde edilen bulgular literatür taraması bulguları ile mukayese edilip tesirinin mahiyetinin hangi yönde olduğuna dair görüş bildirilmiştir. Yüksek lisans çalışmasında aktarılmak istenen; tarih boyunca talep edilen kadın haklarının, modern dönem ve feminist kuram ile beraber ne şekilde gelişim gösterdiği ve söz konusu gelişimlerin Türkiye’deki üniversite öğrencilerinin alımlama sürecine tesirinin kalitatif ve kantitatif araştırma yöntemleri ile saptanmasıdır. Modern dönemin yeniden şekillendirdiği kadın olgusu tenkit edilirken söz konusu sorunlar adına da çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Feminizm, Yükseköğrenim Öğrencileri, Cinsiyet, Modernizm, Kadın Hakları

ABSTRACT	
Title of Thesis: Analyzing the Reception Process of Feminist Theory by Higher Education Students in Türkiye with Qualitative and Quantitative Methods	
Author of Thesis: Hazal YÜRÜKLÜ	
Supervisor: Assoc. Prof. Cüneyt ARSLAN	
Accepted Date: 25/10/2024	Number of Pages: iv (pre. text) + 77 (main body) + 3 (add)
<p>In accordance with the scope of feminist theory, it can be said that it was present in historical sources as women's rights at times when it was not yet a concept. In the 19th century, under the leadership of European states, it was transformed into a systematic movement. The changes in Western Europe triggered partial movements in the Ottoman state, and women's rights began taking shape in Turkish society in the first quarter of the 19th century.</p> <p>The shaping and conceptualisation of the concept of women's rights in Turkish society, which showed an implicit development compared to Western Europe, emerged as the product of a painful process. Although the cautious progress that began in the Ottoman Empire gained momentum with the establishment of the Republic of Türkiye, there was still a distance between it and the Western states. Not every concept can be expected to be realised in the same way in every society, and it is important to identify the reasons for this.</p> <p>In this study, the reception process of Western origin feminist theory in Türkiye is analysed using mixed methods and the opinions of participants are used to determine the impact on university students. The results of the questionnaires administered to university students were compared with the results of the literature review and an opinion was expressed on the nature of the influence. The aim of the master's thesis is to determine how women's rights, which have been demanded throughout history, have developed with modernity and feminist theory and how these developments have affected the reception process of university students in Türkiye using qualitative and quantitative research methods. While criticising the phenomenon of women who have been reshaped by modernity, solutions to the problems are offered.</p>	
Keywords: Feminism, Higher Education Students, Gender, Modernism, Women's Rights	

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Tarihte geriye gidildiği vakit kadınların neredeyse her dönem var olma mücadelesi verdiğini söylemek yanlış bir yargı olmayacaktır. Modern insanın yaradılışından beri mevcudiyetini korumak adına kadının gösterdiği çaba, 19. yüzyıla yaklaşıldığında kimlik kazanmaya başlıyordu. Henüz kimlik kazanma safhasına gelmeden evvel zaman zaman meydana gelen hareketlenmeler müstesna olmak kaydıyla kadın hakları kavramı neredeyse tüm dünya için yeni bir olguydu. Bu yeni olgu ilk defa Fransız sosyolog ve düşünür François Marie Charles Fourier'in (1772-1837) feminizm (féminisme) kavramını kullanması ile beraber resmi bir kimlik kazanmıştır.¹ Kavramın hüviyet kazanma çabası da kadınların tarih boyunca verdiği mücadeleye benzer bir süreci kapsayacaktı.

Feminizm kavramı hem edebi hem de felsefi kaynaklarda yer edinmeye başlaması ile beraber beynelmilel bir özelliğe sahip oldu ve bu durum kısmi sorunları da beraberinde getirdi. Kavram her toplumda benzer şekilde karşılanmadığı gibi içinde bulunduğu kültüre göre de yeniden şekilleniyordu. Her toplumun farklı kültürel dinamikleri olduğu gerçeği göz önünde bulundurulduğu vakit kavramın bilhassa kadın haklarının henüz olgunlaşmakta olduğu milletlerde kolay kabul görmeyeceği sarih bir gerçektir. Avrupa medeniyet sınırını genişletmek adına yoğun gayret gösterirken monarşi ile yönetilen Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmasından sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde de benzer hareketlenmeler vardı. Atatürk medeni ilerlemenin kadın hakları ile doğrudan ilintili olduğu görüşündeydi ve bu husus ile bizzat kendisi ilgileniyordu.² Gösterilen yoğun gayrete rağmen günümüz Türkiye'sine bakıldığı vakit ise kadınlar adına halen daha oturmamış devimsel bir sürecin olduğunu söylemek mümkündür.

Kadınlar ile alakalı her mefhum yüzyıllardır hem yazılı kaynaklarda hem de bilimsel çalışmalarda tartışılmaya devam ederken modern dönem yeni bir sual daha meydana getirmiştir. Kadınların talep ettiği haklar toplum tarafından ne şekilde karşılanmakta? Türk toplumu nazarında bakıldığı vakit cevaplanması zaruri olan sorulardan biri olduğu kuşku götürmez bir gerçektir.

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: Fourier, François Marie Charles, Design For Utopia: Selected Writings Of Charles Fourier, 1971, New York, NY: Schocken Books.

² İnan, Afet, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, 2009, Türkiye İş Bankası Yayınları. s. 343-344

Türk kadının verdiği tarihi mücadele modern döneme gelindiğinde ise mütenevvi değişimler geçirmiştir. Kadınların tarih boyunca verdiği mücadelelerin modern dönem ile beraber ne şekilde değiştiği ve genelde Türk toplumu, özelde yükseköğrenim öğrencilerinin kadın haklarına bakış açısı; feminizm kavramının bireyden topluma uzanan gelişimini ve tesirinin tüm yönleriyle tahlil edilmesini mecburi kılmıştır.

Kaleme alınan yüksek lisans çalışması kadın haklarının tarihsel sürecini feminizm başlığı altında, yükseköğrenim öğrencilerinin görüşleri neticesinde değerlendirirken modern dünyanın şekillendirdiği kadın olgusuna da yeni bir bakış açısı kazandırmayı hedeflemektedir.

Çalışmanın Önemi

Üzerinde çalışılmaya başlanan yüksek lisans tezi feminist kuramın Türkiye’deki yükseköğrenim öğrencileri tarafından alımlama sürecinin olumlu veya olumsuz olduğuna dair sonuç elde etmeyi temel almaktadır. Kadın hakları ve feminizm kavramlarına sıklıkla değinilen çalışmada modernleşme sürecinin de etkileri göz ardı edilmemiştir.

Türkiye’deki ilk kadın hareketlerini tespit etmek oldukça güç bir durumdur nitekim her ne kadar yaygın kanaate göre ataerkil bir toplum olduğu düşünülse de tarihi kaynaklar Türk toplumun anaerkil bir yapıdan geldiğini göstermektedir. Bu tespit için tarihin hangi noktasının referans alındığı ise elbette oldukça mühim bir husustur.³ Osmanlı İmparatorluğunda Emine Semiye Önyasa (1864-1944) ile başlayan kadın hareketleri Fatma Aliye Hanım (1862-1936) ile devam etmiş ve 1883 yılında çıkarılmış kadınlara yönelik ve kadın haklarını muhafaza etmeyi ilke edinmiş ilk dergi *İnsaniyet* ile kamusal alanda varlığını ortaya koymuştur.⁴

Cumhuriyetin erken yıllarında kadın haklarına verilen önemin artması ve batılı devletler ile Türkiye arasında açılan mesafenin kapanmasına dair gösterilen gayret hem sosyal hem de politik sahada kendisini göstermiştir. Bir asrı kapsayan geniş bir zaman diliminden gününüz modern Türkiye’sine geldiği vakit ise neredeyse benzer gayretin halen daha sarf edildiğini söylemek mümkündür.

Kaleme alınan yüksek lisans çalışması önemini tam olarak bu noktada göstermektedir; tarihten bugüne kadın hakları kavramının yaşadığı ve halen daha yaşamakta olduğu

³ Ayrıntılı bilgi için bkz: Gökalp, Ziya, Türk Uygarlığı Tarihi, 1991, İnkılap Kitabevi

⁴ Belge, Murat, Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, 1985, İletişim Yayınları. C1, s. 115

değişimin bilhassa eğitimli kesim olarak nitelendirilen yükseköğrenim öğrencileri üzerindeki tesirinin saptanması, yüzyıl önce⁵ feminizm kavramı ile yeni tanışan bir milletin o günden bugüne geçirdiği değişimin analiz edilmesi adına mühim bir yere sahiptir.

Çalışmanın Amacı

Feminist kuramın sosyal bilimler sahasında kendisine geniş yer bulması ile beraber bu konuda yapılan çalışmalar da nispeten benzer şekilde hız kazanmıştır. Feminizm kavramı dinamikleri henüz olgunlaşmakta olan bir kavram olması itibariyle toplumsal ve bireysel tüm değerlerin nazarında analiz edilmeye muhtaçtır.

Türk toplumu gibi geleneksel değerlere bağlı ve ‘yaygın kanaate göre’ ataerkil olduğu düşünülen toplumların feminizm kavramını alımlama süreci ile geleneksel değerlere Türk toplumu kadar bağlı olmayan batılı devletlerin alımlama süreci benzer şekilde gelişim göstermemekte. Söz konusu durum feminizm kavramının; başta kültür, toplum, birey, sosyoloji, tarihi ve modern dönem olmak üzere birçok farklı açıdan analiz edilmesini zaruri kılmıştır. Literatür taraması sırasında ise feminizm başlığı altında kaleme alınan çalışmalarda hem bireylerin psikolojik yönlerinin hem de toplum sosyolojisinin ihmal edildiği görülmüştür. Yine literatür taraması esnasında kaleme alınan “Feminist Kuramın Türkiye’deki Yükseköğrenim Öğrencileri Tarafından Alımlama Sürecinin Kalitatif ve Kantitatif Yöntemlerle Analiz Edilmesi” adlı yüksek lisans çalışmasına benzer bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Kaleme alınan yüksek lisans çalışması hem literatür taraması sonucunda elde edilen verilerle hem de katılımcılarla yapılacak olan anket neticesinde yukarıda bahsi geçen tüm kavramlar ışığında feminizm kavramını yeniden değerlendirecektir. Feminizm kavramının yükseköğrenim öğrencilerine tesirinin olumlu veya olumsuz olduğunun kanaatine ise katılımcıların görüşleri neticesinde varılacaktır. Bu minvalde alanında yapılan tek çalışma olması hasebiyle bundan sonra yapılacak çalışmalara kolaylaştırıcı bir etkisi olması beklenirken alandaki eksikliklerinin giderilmesine de yardımcı olması ümit edilmektedir.

⁵ Burada yüzyıl denilmesinin sebebi; Türk kadınının haklarının hukuki zemine oturmasının Cumhuriyet sonrasına denk gelmesi ile feminizmin olgunlaşma sürecinin hemen hemen aynı zaman diliminde gerçekleşmiş olmasıdır. Çalışmada genel olarak Cumhuriyet sonrası takip edilecektir.

Çalışmanın Yöntemi

Sosyal bilimler alanının çok yönlülüğü araştırma yöntemlerinin de günden güne gelişmesine vesile olmuştur. Çalışma sahasının sınırlarının her geçen gün genişlemesi, yeni ve güncel araştırma tekniklerinin varlığını mecburi kılmıştır. Her ne kadar sosyal bilimler alanında yapılan çalışmaların yoğunluğu nitel araştırma yöntemlerini gerektirse de nicel araştırma yöntemlerinin kolaylaştırıcı etkisi göz ardı edilemeyecek kadar belirgin hale gelmiştir.

Kaleme alınan yüksek lisans tezinin içeriği itibariyle karma araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın başında katılımcılarla yüz yüze görüşme yapılması planlansa da zamanın kısıtlılığı göz önünde bulundurularak yalnızca anket yapılması uygun görülmüştür.

Anketlerden elde edilen sayısal verilerin toplanılması ve analiz edilmesi adına kantitatif araştırma yöntemine başvurulacaktır. Çeşitli üniversitelerden 150 öğrenci (öngörülen) ile yapılacak ankette katılımcıların müdahale edemeyeceği (cinsiyet, yaş, meslek gibi) olgusal maddeler kullanılmıştır. Katılımcılarla yapılan anket verilerinin istatistiksel olarak saptamasının yapılması için SPSS 21.0 programı (Statistical Package for the Social Sciences) kullanılacaktır.

Nitel veri analizi için ise Kalitatif araştırma yöntemi kullanılacaktır. Geçmişe dönük literatür taramasında kaynakların analizi için retrospektif (geriye dönük) metot esas alınırken, ileriye dönük yapılacak olan analizler için ise prospektif (ileriye dönük) metot referans alınacaktır.

Araştırmanın temeli “feminist kuram yeni bir cinsiyet çatışmasını meydana getiriyor mu?” sorusu etrafında şekillenirken, araştırmanın tümünü kapsayan hipotezler ise aşağıda yer almaktadır;

Hipotez 1: 30 yaş üstü yükseköğrenim öğrencilerinin feminist kuramla daha önce karşılaşma oranının düşük olması ile 30 yaş altı öğrencilerde yüksek olması arasında istatistiksel olarak yaşa bağlı anlamlı ilişki vardır.

Hipotez 2: Kadın öğrencilerin feminizm kavramı ile daha önce karşılaşma oranı ile cinsiyetleri arasında anlamlı ilişki vardır.

Hipotez 3: Feminizm kavramının internet\sosyal medya aracılığıyla öğrenilmesi ile teknolojinin gelişimi arasında anlamlı ilişki vardır.

Hipotez 4: Kadın ve erkek öğrencilerin, eğitim kurumlarında feminizmin olumlu bir yansımaları görmemeleri ile kadın-erkek eşitliğine inanma olasılığının düşüklüğü arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki vardır.

Hipotez 5: Kadın ve erkek katılımcıların, medyanın kadın haklarını istismar ettiği konusunda aynı görüşü bildirmeleri olasılığı yüksektir.

Hipotez 6: Erkeklerin, kadınların kadın hakları kavramını yetersiz, kadınların ise erkeklerin kadın hakları kavramını hiç algılamadığı varsayımında bulunma olasılıkları ile cinsiyete dayalı istatistiksel olarak anlamlı ilişki vardır.

Hipotez 7: Eğitim sahasında feminizm kavramı ile karşılaşılması ile eksik/yanlış öğrenilmiş bilgilerin cinsiyet çatışmasına yol açma olasılığı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

Hipotez 8: Kadın ve erkek öğrencilerin feminist kuramın Türkiye’de yeni bir cinsiyet faşizmini meydana getirdiği konusunda farklı görüş bildirmeleri ile cinsiyetleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki vardır.

1. BÖLÜM: TARİHTEN GÜNÜMÜZE KADIN

1.1. Antropolojik ve Kültürel Kaynaklarda Kadın

Modern insan, yaygın inanişaya göre varlığını 250.000 yıl öncesine dayandırmaktadır. Buna karşın neredeyse 4,5 milyar yıldır var olan dünya, modern insandan önce ve sonra olmak üzere sayısı tespit edilemeyecek kadar değişim geçirmiştir.⁶ Evrenin oluşumu ile alakalı yapılan çalışmaların sayısı hakkında nicel bir veri sunmak neredeyse imkânsız zira her geçen gün artmaya devam etmekte. Kozmik değişimler ardı sıra gerçekleşirken evrenin ayrılmaz bütünü olan insanda da aynı oranda değişimler ve gelişimler devam etmekteydi. Modern insanın (homo sapiens) gelişim serüveni antropolojinin de çalışma sahasının gelişimine sebebiyet veriyordu. Antropoloji ve kozmoloji arasında holistik (bütüncül) yaklaşım olduğu görüşünde bulunmak yerinde bir tespit olacaktır zira ikisi birbirinden bağımsız düşünülemediği gibi var olması da mümkün görünmemekte. Dünyanın oluşumu, akabinde de beşerin modern insan formuna kavuşması gelişimini daimî bir şekilde ileriye taşıyarak günümüze kadar gelmiştir. Söz konusu gelişim kendisini fizyoloji alanında ileri taşıırken sosyoloji ve psikoloji gibi birey ve toplumu ilgilendiren disiplinler de bu durumdan kuşku götürmez şekilde etkilenmekteydi. Mevcut gelişim cinsiyet ayırmaksızın fizyolojik olarak aynı seyirde ilerlerken insanı ilgilendiren diğer tüm alanlar için bunu söylemek mümkün değildi. Alman fizikçi ve bilim insanı Albert Einstein'ın (1879-1955) görelilik kuramı (izafiyet teorisi) bu noktada önemli bir rol oynamaktadır. Zaman kadınlar ve erkekler için aynı düzeyde ve koşulda ilerlemediği gibi her iki cinsiyete yüklediği misyonlar da oldukça farklılık gösteriyordu:

1. İki olay arasındaki zaman-aralığı (zaman), referans cismin hareket durumundan bağımsızdır.
2. Katı bir cismin iki noktası arasındaki uzay aralığı (mesafe), referans cismin hareket koşulundan bağımsızdır.⁷

Fen bilimlerinin başat konusu olan izafiyet teorisi, kadın ve erkek arasındaki mesafenin hareket durumundan bağımsız geliştiğini açıklamak adına kolaylaştırıcı bir etkiye sahip. Örneğin; kadın ve erkeğin aynı zaman diliminde hareket etmesi ikisinin aynı oranda

⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz: Strayer, Robert W. ve Eric W. Nelson, Ways of the World: a Global History, 2021, Publisher: Bedford/St. Martin's

⁷ Einstein, Albert, Relativity: The Special and General Theory, 1921, Publisher: Henry Holt and Company, s.36 Çeviri yazar tarafından yapılmıştır.

mesafe katettiği anlamına gelmediği gibi bu durum iki cinsiyetin de var oluşunun (katı halinin) bağımlı ve bağımsız olduğu değişkenlerin incelenmesini gerekli hale getirmiştir. Zaman kavramı cinsiyet çalışmaları adına mühim bir olgudur zira kadın ile erkeğin arasındaki mesafeden önce tartışılan bir diğer konu ise önce hangi cinsiyetin var olduğudur.

İlk insanın kadın mı veya erkek mi olduğu sorusu günümüzde halen daha genetik biliminin açıklamak adına gayret gösterdiği bir sorudur. Yapılan laboratuvar çalışmalarında her gün yeni bir bulgu elde edilse de henüz somut bir veri elde edilemediği gibi bu durumun ispatlanmasının giderek komplike hale geldiği Nature Dergisinde 2018 yılında yayınlanan makalede ilk insana ait olduğu düşünülen kemiklerin hem kadın hem de erkek genlerini taşıyan melez bir yapıda olduğunun tespit edilmesi ile daha da sisli hale gelmiştir.⁸ Her iki cinsiyetten de gen taşınması ilk cinsiyet tespitini daha da güçleştirmektedir. İngiliz biyolog ve evrim kuramcısı Charles Darwin (1809-1882) kaleme aldığı çalışmalarında cinsiyet kavramına cinsel seçim başlığı altında değinirken ilk cinsiyetin hangisi olduğu ile alakalı bir görüş belirtmemiştir aksine hem dişi hem de erkek olarak türlerin evrimini ayrı ayrı analiz etmiştir.⁹ Genetik olarak ispat edilmesi adına çalışmaların devam ettiği cinsiyet kavramı yalnızca fen bilimlerinin değil modern dönem ile beraber sosyal bilimlerin de temel konularından biri olmayı başarmıştır. Cinsiyet ve kadın çalışmalarının (gender and women studies) hem öneminin hem de sayısının gittikçe arttığı modern zamanda, yapılan çalışmalar ile beraber cinsiyet kavramının da hüviyeti değişmeye başlamıştır. Cinsiyet kavramını salt genetik bir faktör olmaktan çıkarıp toplumsal ve sosyal bir kimlik yükleyen kimi cinsiyet çalışmaları araştırmacıları, kavramın zaman zaman istikametini de değiştirme girişiminde bulunmuşlardır. Amerikalı yazar Anne Fausto-Sterling kaleme aldığı *Exing The Body: Gender Politics and The Construction of Sexuality* (Bedeni Terk Etmek: Toplumsal Cinsiyet Politikası ve Cinselliğin İnşası) isimli eserinde: “Cinsiyetlerin sonradan kazanıldığı ve cinsiyet üzerinde toplumsal ve kültürel normların etkili olduğu görüşünde bulunmuştur.”¹⁰ İspatlanmış bir görüş olmaması hasebiyle yalnızca modern çalışmaların çok yönlülüğüne örnek olması adına değinilmiştir.

⁸ Matthew, Warren, First Ancient-Human Hybrid, Nature, 2018, 417-418 Çeviri yazar tarafından yapılmıştır.

⁹ Detaylı bilgi için bkz: Darwin, Charles, İnsanın Türeyişi, Onur Yayınları. 2002.

¹⁰ Sterling, A. Fausto, *Exing The Body: Gender Politics and The Construction of Sexuality*, 2000, Basic Books, s.17-18 Çeviri yazar tarafından yapılmıştır.

Evrimsel biyolojinin kurucusu Darwin, cinsiyet kavramını taksonomik olarak kadın ve erkek olarak incelemektedir ve kaleme aldığı Seksüel Seçme adlı eserinde ise türler arasındaki farkları belirlerken yalnızca kadın ve erkek formunu kullanmıştır.¹¹ Her ne kadar önce hangi cinsiyetin var olduğu belirsizliğini korumaya devam etse de iki cinsiyetin de gelişim evreleri hem fen bilimlerinin hem de sosyal bilimlerin taban konusu olma özelliğini muhafaza etmektedir. Hem tarih hem de laboratuvar araştırmalarında kadının “sonradan gelen” olduğuna dair hiçbir bulguya rastlanmamış olmasına rağmen bu durum yüzyıllardır suistimal edilmeye devam ediyor. Kadının yaratılışı ile alakalı ihtilaflar devam ederken bu durum yeni bir sorunun daha kapısını aralamış bulundu. Kadının lanetli olup olmadığı veya kadının neden yaratıldığı soruları kadının kadın olarak yaratılmasından daha büyük sorun teşkil etmekteydi. Kendisinden sonra gelecek olan semavi dinlere de birçok kalıntı bırakan Şamanizm inancı, kadın cinsiyetinin tarihsel gelişimi için başvurulacak en kapsamlı kaynaklardan biridir.¹² Amerikalı antropolog ve yazar Barbara Tedlock; tarih öncesi kaynaklara bakıldığında bilhassa kayaların üstüne çizilmiş şekiller takip edildiğinde kadınların avcı-toplayıcı dönem için oldukça mühim bir yerde olduğu ve yazılı kaynaklara başvurulduğu vakit ise ilk şaman kahramanın kadın olduğundan bahsederken, iyileştirici ve şifa veren yönü olan şaman kadınlarının zaman içinde “cadı” olarak nitelendirilmelerine evrilen süreci ise; Bükreşli din tarihçisi ve filozof Mircea Eliade (1907-1986) tarafından kaleme alınan Şamanizm eserinin içeriğinin erkek egemen bir bakış açısı ile kaleme alınıp şaman kadınlarının tarihi öneminin bilinçli bir şekilde tahrip edildiği görüşünde bulunarak aktarmıştır: “Şamanik tinselliğin bu biçimde derinden yanlış anlaşılması 16. yüzyıldaki binlerce masum insanın, özellikle de kadınların öldürüldüğü cadı avına yol açmıştır. Avrupalıların bu önyargıları aşarak şamanları insan olarak kabul edip onlarla iletişim kurması zaman aldı.”¹³

Şifa veren kadından zaman içinde “cadı” ve “uğursuz” kadına evrilen şaman kadınlarının tarihsel süreci; erkeklerin, kadınların toplum içindeki yükselişlerine yönelik verilmiş bir tepki olarak algılanabilir. Amerikalı yazar ve aktivist Barbara Ehrenreich (1941-2022) Cadılar, Büyücüler ve Hemşireler isimli eserinde bu durumu şu şekilde aktarmaktadır: “Kimlerin cadı olarak damgalanıp katledildiğine baktığımızda, bunların kendine güvenen ve bağımsız hareket edebilen güçlü kadınlar oldukları anlaşılıyor. Bu tür kadınlar,

¹¹ Darwin, Charles, Seksüel Seçme, 1977, Onur Yayınları, s. 455

¹² İnan, Abdulkadir, Tarihte ve Bugün Şamanizm İnancı, 1986, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s.12

¹³ Tedlock, Barbara, Şamanın Bedenindeki Kadın, 2006, MİA Basım ve Yayın, s.61-85

erkekleri daima korkutmuştur ve erkek egemenliğine meydan okumanın bedelini şu ya da bu biçimde ödemişlerdir.”¹⁴

Ehrenreich’in eseri takdir edildiği kadar tenkit de edilmiştir. Tenkit edilmesindeki en önemli husus ise eserin bakış açısının ‘kadın egemen’ bir bakış açısına sahip olması ve objektiflikten uzak olarak değerlendirilmesidir. Kadın yazarların kadınlar hakkında kaleme aldıkları eserle ile erkek yazarların kadınlar hakkında kaleme aldıkları eserler arasındaki mütenevvi farklılıklar olduğu aşikâr zira tarihi çıkarımlarda bulunan Barbara Ehrenreich eserin neredeyse tümünde “İktidar, fanatizm ve kadın düşmanlığı el ele vermiş ölüm saçıyordu.”¹⁵ alıntısına benzer kişisel çıkarımlarda bulunuyordu ve bu durum esere yöneltilen “kadın egemen bakış açısı” eleştirilerini doğrulayacak niteliğe sahipti.¹⁶

Şamanizm’in tarihi tam olarak tespit edilememekle beraber taş devrinin ilk dönemlerinden beri var olan bir inanç sistemi olduğu düşünülmektedir. Neredeyse tüm kültür ve inanç sistemlerine kalıntı bırakan Şamanizm inancı, Osmanlı imparatorluğu döneminde de etkin kullanılan bir ‘inisiyasyon’ yöntemi idi.¹⁷ Şaman kadınlarının sosyal, politik ve metafizik konular dahil olmak üzere her alanda sahip olduğu etkin rol, kâhin kadın imgesinin bilhassa da gördükleri düşler ve uyguladıkları ritüeller neticesinde devlet yönetiminde dahi söz hakkı olması ile beraber bu durum erkekler tarafından tehlike olarak görülüp, tahrip edilmeye başlanmıştır. Fransız filozof ve yazar Édouard Schuré (1841-1929) kaleme aldığı İnsanlığı Aydınlatan Büyük İnisiyeler adlı eserinde bu durumu şu şekilde aktarmıştır:

“Kâhin kadının etrafında ihtiyarlar toplaşır onu gerek durugörü halindeyken ve gerekse kehanet vecdi halindeyken gözlemlemeye başlarlar. Farklı renklerdeki diğer halklarla karışmak suretiyle, Beyaz Irk’ın, Ariler’e ait uygarlıklara hayat verdiği Asya’da, İran’da ve Hint’te erkeklerin ilk icraatı, ilahi ilham konusunda, yetkiyi derhal kadınların elinden kapmak ve onlara üstünlüklerini kabul ettirmek olmuştur. Bu ifadeyle, şüphesiz ancak bilgeleri, rişileri (Hindu bilge kâhin) ve kahinleri kastediyoruz. Böylece baskı altına alınmış olan kadın, kahinliğini ancak evinde sürdürür hale getirilmiştir.”¹⁸

¹⁴ Ehrenreich, Barbara, Cadılar, Büyücüler ve Hemşireler, 1992, Kavram Yayınları, s.75

¹⁵ A.g.e. s.78

¹⁶ Kadın çalışmalarının, kadın yazar-erkek yazar farklılığının analizi bağımsız bir çalışmayı gerektirdiği için daha fazla değinilmemiştir.

¹⁷ Develioğlu, Ferit, Lügat, 1966, Aydın Kitabevi Yayınları

¹⁸ Schuré, Édouard, İnsanlığı Aydınlatan Büyük İnisiyeler, 1989, Ruh ve Madde Yayınları, s.44-45

Kadının kâhin kadından uğursuz kadına evrilme süreci Türkiye’dekine benzer kültürel bir devinim yaşamıştır. Tarihi kaynaklardan evvel kadın ve erkeğin sözlük manalarına bakmak evladr. Türk Dil Kurumu ‘kadın’ kelimesini şu şekilde açıklamaktadır:

- “1. isim Erişkin dişi insan; hatun, hatun kişi, bayan, karı, , zen.
2. isim Bu cinsten olup evlenmiş veya bir erkekle beraber olmuş kimse; avrat.
3. sıfat Analık veya ev yönetimi bakımından gereken erdemleri, becerileri olan.
4. isim, mecaz Ev işlerinde çalışan bayan.”¹⁹

Erkek kelimesinin manası ise aşağıdaki şekli ile yer almaktadır:

- “1. isim Yetişkin adam; bay, er, er kişi, kişi.
2. isim İnsan, hayvan ve bitkilerin dişiyi dölleyecek cinsten olanı.
3. isim koca.
4. isim, biyoloji Sperma oluşturan organizma.
5. sıfat, mecaz mert.
6. sıfat Girintili ve çıkıntılı olarak bir çift oluşturan nesnelere çıkıntılı olanı.
7. sıfat Sert, kolay bükülmez.”²⁰

Kadın kelimesinin açılımında biyolojik bir mefhumdan ziyade kadının kendisine yöneltilen sorumluluklar esas alınmış bkz: Analık veya ev yönetimi bakımından gereken erdemleri, becerileri olan. Erkek kelimesinin izahında ise tam aksi bir açılımla karşılaşılır ve ekseriyetle yüceltiildiği görülür bkz: mert, sert, kolay bükülmez. Temelde çok basit görülen bu iki kelimenin manası kültürel kodların açılımı adına mühim bir yere sahiptir zira Avusturya doğumlu filozof ve dilbilim kuramcısı Ludwig Wittgenstein (1889-1951): “Dilimin sınırları dünyanın sınırlarıdır.”²¹ sözü ile kelimelerin topyekûn mahiyetinin ne denli önemli olduğunu bir cümle ile özetlemiştir. Kurulan kültürel birliğin kodları dil aracılığıyla açıklanırken istisnalar müstesna olmak kaydıyla toplumun tamamı adına önemli kaynaklar sunmaktadır. En büyük İngilizce sözlüklerden biri olarak kabul gören Cambridge Dictionary’de Türkiye’nin ulusal sözlüğünde yer alan kadın ve erkek tanımlarından neredeyse bütünüyle farklı olan iki tanımla karşılaşılmaktadır. Kadın (women) için: “an adult female human being (yetişkin bir kadın insan)” Erkek (man) için ise: “an adult male human being (yetişkin bir erkek insan)” tanımları kullanılmıştır.²²

¹⁹ Erişim için: sozluk.gov.tr/ Düzenleme yazar tarafından yapılmıştır. E.T. 23.10.2023

²⁰ Erişim için: sozluk.gov.tr/ Düzenleme yazar tarafından yapılmıştır. E.T. 23.10..2023

²¹ Wittgenstein, Ludwig, Tractatus Logico-Philosophicus Logisch-Philosophische Abhandlung, 1969, Suhrkamp Verlag, s.89

²² Erişim için: dictionary.cambridge.org/dictionary/english/woman E.T. 23.10.2023

dictionary.cambridge.org/dictionary/english/man Çeviri yazar tarafından yapılmıştır. E.T. 23.10.2023

Erkek veya kadın ayırt etmeksizin iki cinsiyet için de aynı tanımlar yalnızca cinsiyet isimleri değiştirilerek kullanılmıştır. Örneğin; a husband or male sexual partner: (bir koca veya erkek cinsel partner), a wife or female sexual partner: (bir eş veya kadın cinsel partner) şeklinde tanımlamalar kullanılmıştır. İki ayrı kültürün cinsiyet tanımlamaları, yalnızca cinsiyet tanımları özelinde bakıldığı vakit dahi toplum sosyolojisi bağlamında hudutsuz bir alan çizmektedir. Kültürel belleğin sahip olduğu artalan temellerinin dayandığı noktanın tespiti elzemdir zira yaygın inanışa göre ataerkil olduğuna inanılan Türk toplumunun tarihi kaynaklar analiz edildiği vakit çok yakın zamanda bu yapıya evrildiği ve esasında anaerkil bir yapıya sahip olduğu Türk yazar, sosyolog ve şair Ziya Gökalp'in (1876-1924) kaleme aldığı Türk tarihi ve sosyoloji çalışmalarının temel eserlerinden biri olan Türk Uygarlığı Tarihi adlı eserinde:

“Bu toplumsal ikilik kadınların ilkel toplumlarda tabu ve Çinlilerde yen sanılmasının sonucudur. Türklerde ise kadın ne tabu ne de yen olmadığından güzel cins, dayanıklı cinsin karşıt ve çelişeni değil, tersine eşi ve tamamlayıcısı olmuştur. Bu nedenledir ki eski Türklerde ne baba akrabalığına dayanan (asabevi) ne de ataerkil (pederşahi) aile kurulmamıştır.”²³

sözleri ile açıklanmış ve eski Türklerde kadının yeri özetlenmiştir. Yine Gökalp'in eserlerinin izleğinde; kadının Türklerde tabu değil tekin olduğunu ve neredeyse her kurultaya erkeklerle beraber katıldığını ve harem kavramının olmadığı bilgisine ulaşıyor.²⁴ Yalnızca Türk toplumuna değil neredeyse dünyanın tamamına hâkim olan anaerkil toplum yapısının ne zaman ataerkil yapıya dönüştüğü ise tam olarak tespit edilememekle beraber Türklerde İslamiyet'in yayılışından sonra gerçekleştiği kabul görmektedir.²⁵

Ataerkil kelimesi Türkçe kökenli olmakla beraber daha sonraları Latince *patriarka* kelimesi batı dilleri tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Anaerkil (matriarkal) düzenden ataerkil (patriarkal) sisteme geçiş ise İsviçreli antropolog, yazar ve hukukçu Johann Jakob Bachofen (1815-1887) tarafından: Baskın olan karakterin zaman içinde bilinçli bir şekilde sistematik olarak yok ettiği değerler örgüsü olarak değerlendirilir.²⁶ Bu noktada tekrar Wittgenstein felsefesine dönmek gerekirse kelimelerin ne denli önemli olduğu Bachofen

²³ Gökalp, Ziya, Türk Uygarlığı Tarihi, 1991, İnkılap Kitapevi. s.101

²⁴ A.g.e. s.199-200

²⁵ A.g.e. s.252

²⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz: Bachofen, J. Johann, Söylence, Din ve Anaerki, 1997, Payel Yayınları

tarafından bir kez daha vurgulanır: “Uzun sözün kısası, anaerkil kavramlar yerini ataerkil kuramın isteklerine bırakır.”²⁷

Kültürel değerler hayatın doğal akışında meydana geldiği gibi zaman zaman insan elinin teması ile de şekil aldıkları, anaerkil yapının ataerkil yapıya evrilmesi aracılığıyla gözlemlenebiliyor. Hem Türkiye'nin hem de Avrupa'nın zaman içinde geçirdiği değişim tarihi olarak birçok merhaleden geçmiştir. Bilinen en eski yerleşim yerlerinden biri olan Mezopotamya, Sümerler, Babil, Asurlular gibi büyük medeniyetlere ev sahipliği yapmış ve havzasında yer alan neredeyse her medeniyet ise kadın ve kadın hakları hususunda zaman zaman aşırı olmakla beraber hassasiyet göstermiştir.²⁸ Her medeniyet anayasal düzeni kendi hukuk kurallarına göre tanzim etmiştir. Yazılı hukuk kuralları analiz edildiği vakit ise bizzat cinsiyete dayalı kanunlara denk gelmek oldukça olası bir durumdur.²⁹ Geçmişten günümüze gelindiğinde ise 1948 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 48 üye ülkenin olumlu oy vermesi ile kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (Universal Declaration of Human Rights)³⁰ cinsiyet ayırmaksızın tüm bireylerin haklarını muhafaza etmek adına hazırlanmıştır. Bildirgeyi imzalayan ülkelerde de hukuki geçerliliği tartışmalı bir konu olsa da hakların cinsiyet odaklı değil de insani olarak verilmesi önemli bir husustur nitekim modern dünya en büyük tahribatı ‘haklara’ vermiştir.

Polonyalı sosyolog ve filozof Zygmunt Bauman (1925-2017) “akışkan modern” kavramını kadın erkek ayırmaksızın bireyin kimlik edinme sorunu olarak değerlendirir.³¹ Modern dönem için oldukça doğru bir önerme olduğunu söylemek mümkündür zira modern bürokrasi, kökleri geçmişe dayanan geleceğe yönelik atılımlarda bulunuyor. Bauman: “Hatta kimliğin en değişmez özelliklerinden sayılan vücut tipi ve cinsiyet gibi şeyler bile, bu her şeyi kuşatan modern gidişata direnen istisnalar olarak kalmaya uzun süre devam etselerdi gerçekten garip olurdu.”³² söyleminde bulunarak dışarıdan müdahalenin mümkün görünmediği anatomik özelliklerin değişimine dahi modern dönemde direnmenin güçlüğünden bahsetmektedir. Cinsiyet ve kimlik kavramı evrensel

²⁷ A.g.e. s.103

²⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz: King, W. Leonard ve Hall, R. H, Henry, Yeni Keşifler Işığında Mısır, Kalde, Suriye, Babil ve Asur Tarihi, 2012, İlya İzmir Yayınevi Matbaası

²⁹ Köroğlu, Kemalettin, Eski Mezopotamya Uygarlığı, 2012, İletişim Yayınları. s.210

³⁰ Erişim için: un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights E.T. 17.09.2023

³¹ Bauman, Zygmunt, Kimlik, 2017, Heretik Yayınları. s.21

³² A.g.e. s.102

olarak sorgulanmaya devam ederken geçmiş mefhumunun oldukça mühim bir yer edindiği Türk toplumunun geleceğe yönelik değişimi ne şekilde karşılayacağı ise başta politik olmak üzere sosyal ve toplumsal alanların tümünde cevaplanmayı bekleyen sualler meydana getirdi.³³

Kâinatın geçirdiği sayısız değişim, beşeriyetin varlığı ve modern zamana geçiş ile beraber; sözlü, yazılı ve hiyeroglif kaynaklar takip edildiğinde cinsiyet kavramının kadın özelinde toplumsal değer edinmesi çeşitli güçlüklerden geçmiştir fakat söz konusu güçlüklerin modern zamanla beraber hafiflediğini söylemek yanlış bir sav olacaktır bilakis kadının toplum içinde etkin rol alması ile beraber henüz tecrübe ettiği rekabet ortamı; modern zamanın acımasız bir yüzünü temsil etmektedir:

“Kadınların üretimde ve işgücü piyasalarında değişen rolünü ele alırsak, sonuçlar çok daha açık hale gelir. İşgücü piyasalarının yeni yapısı kadınların emek gücünü yarım zaman temelinde sömürmeyi çok daha kolay hale getirmekle ve böylece daha yüksek ücret alan ve işten daha güç çıkartılan çekirdek erkek işçilerin yerine daha düşük ücret alan kadın emeğinin geçirilmesini teşvik etmekle kalmaz; taşeron, ev içi ve aile türü çalışma sistemleri, patriyarkal uygulamaların ve eve iş almanın yeniden yükselmesine izin verir.”³⁴

İngiliz yazar ve antropoloji uzmanı David Harvey’in yukarıda bahsini ettiği husus üniversal olmakla beraber, Türk toplumunda kadının kimlik kazanımı süreci de iş hayatı başta olmak üzere mütenevvi zorluklardan geçiyordu. Kültürel ve antropolojik kaynakların sunduğu doneler takip edildiği vakit ise bu bahsin yeni olmadığı ve ister Türkiye özelinde bakılsın ister üniversal, eskimesinin de mümkün görünmediğini söylemek mümkündür. Kelimelerin mahiyetine kültürel değerler özelinde bir kez daha değinmek gerekirse; Amerikalı yazar ve sosyolog Immanuel M. Wallerstein (1930-2109) ve Fransız düşünür Étienne Balibar’ın beraber kaleme aldıkları *Irk Ulus Sınıf* isimli eserde yer alan: “Ev kadını”nı icat ederiz ve onun “çalışmadığını” yalnızca “eve baktığını” öne süreriz. Böylece hükümetler istihdam edilmiş olan sözde aktif emek gücü yüzdelerini hesaplarken, “ev kadınları”, bu hesabın ne payında ne paydaşındadırlar.”³⁵ sözleri aracılığıyla kadının cinsiyet sorununun ‘ev hanımı’ özelinde dahi ne denli beynelmilel bir problem olduğunu göstermektedir. Toplumların kelime hafızaları tek tek tahlil

³³ Lewis, Bernhard, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, 1993, Türk Tarih Kurumu Yayınları

³⁴ Harvey, David, *Postmodernliğin Durumu*, 1997, Metis Yayınları. s.177

³⁵ Wallerstein, M. Immanuel ve Balibar, Étienne, *Irk Ulus Sınıf*, 2000, Metis Yayınları. s.47

edildiğinde sonsuz olasılıkta farklılıklar tespit edilmesinin mümkün olduğu bir gerçeklikte, tüm dünyanın ve Türkiye'nin yolları kadın özelinde umumiyetle kesişmektedir. Kültürel kaynaklar tarih boyunca mücadele eden kadın portresi çizerken modern dönemin kadın mücadelesi yeni bir form kazanacak ve geçmiş ile bugün arasında bariz farklılıklar sunacaktır.

1.2. Felsefi Kaynaklarda Kadın

“Felsefeden kurtulmuş bilim diye bir şey yoktur; sadece felsefi yükü aranmadan güverteye alınmış bilim vardır.”³⁶

Britanyalı sosyolog, filozof ve matematikçi Bertrand Russell (1872-1970) felsefenin Antik Yunan düşünürü ve astronom Thalēs (MÖ 624/623 – MÖ 548/545) ile başladığı görüşündedir. Bu görüş neticesinde; felsefenin ve bilimin doğuşu VI. Yüzyıla denk gelmekle beraber kökence birbirinden ayrılmasının da mümkün olmadığı kanaatine varılmaktadır.³⁷ Her ne kadar felsefenin bilim olup olmadığı yönündeki ayrışmalar devam etse de toplum ve bireyi anlamak adına felsefi kaynakların ne denli elzem olduğu kaleme alınan insan ve toplum çalışmalarında kendisini göstermektedir. Bilim araştırmacıları için bu denli önemli olan felsefi çalışmalara batının öncülük ettiği yadsınamaz bir hakikattir fakat Türkiye'nin felsefe ile tanışma süreci de yakın tarihte gerçekleşmemiştir. Türk felsefesi ve edebiyatına dair ilk örnekler yüksek medeniyet seviyesine sahip Uygur Türkleri döneminde (İ.Ö 745) görülmüştür.³⁸ Batıda felsefi çalışmalar mütemadiyen devam ederken modern Türk felsefesi ise Türk yazar, düşünür ve akademisyen Hilmi Ziya Ülken (1901-1974) ışığında ilerliyordu.³⁹

Felsefe tarihi, içtimai çalışmalar adına önemli bir erktir zira düşünürün topluma ve bireye bakış açısı tahlil edilirken aynı zamanda toplumun da haleti ruhiyesine vakıf olunur. Bu minvalde çalışmanın da içeriğine mutabık olacak şekilde kadının felsefi kaynaklarda ne şekilde yer aldığına bakmak adına Türk felsefesinde yer edinen en önemli kaynaklardan biri olan Karahanlı devleti döneminde yaşamış Yusuf Has Hacib (1017-1077) tarafından kaleme alınmış Kutadgu Bilig eserini incelemek mühimdir. Eserin neredeyse tümünde

³⁶ Snow, C. Percy, *The Two Cultures and the Scientific Revolution*, 1959\1998, Oxford University Press, Akt: Pigliucci, Massimo, *Saçmalığın Daniskası Bilimi Zırvalıktan Nasıl Ayırırız*, 2002, Fol Yayınları. s. 297

³⁷ Russell, Bertrand, *Batı Felsefesi Tarihi İlk Çağ*, 1969, Say Yayınları. s. 105

³⁸ Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1988, Türkiye Diyanet Vakfı Araştırmaları Merkezi. C.42 s.242-243

³⁹ A.g.e. C.42 s.291

hikayeler felsefi derinlikle aktarılırken kadın adına ise dönemin toplumsal dinamiklerini anlaşılır kılacak beyitler yer almaktadır:

“Kadın gūnahtan sakınan ve temiz biriye asildir

Ey bilge, diğer üç şey onda birleşmiş olur”⁴⁰

Kadına yüklenen toplumsal roller tarihin her döneminde neredeyse aynı şekilde yer almıştır; *temiz*, *asil* ve *sakin* olması beklenen kadının, iyi bir eş olması da toplum nezdinde hayati öneme sahiptir nitekim kadına: “Yemek, içmektir, bunlardan biri Diğer kadındır, avutur erkeği.”⁴¹ beytinde de yer aldığı gibi erkeği avutmak gibi bir vazife de yüklenmiştir. Kadının kimliği erkeğin talepleri nazarında şekillenirken erkekler ekseriyetle yüceltmıştır. Erkeğe yönelik yapılan eleştirel yorumlarda ise küçümseyici ifade olarak yine kadının adı kullanılmıştır: “Söylediği sözden dönmez erkek olan, Sözünden döneni sen dişi san.”⁴² Eserin içeriği tahlil edilmeye devam edildiği vakit örnekleri artırmak mümkündür lakin emsal teşkil etmesi adına değinilen birkaç beyit dahi kadının kimlik mücadelesinin köklerinin 950 yılı aşan süredir mümasil şekilde var olduğunu söylemek adına yeterli gelmiştir.

Türkler için bir diğer önemli eser Hoca Ahmed Yesevî (1093-1166) tarafından kaleme alınmış Divan-ı Hikmet adlı tasavvufi şiirlerin yer aldığı kitaptır. Eser felsefi kaynaklar bünyesinde yer almasa da Kaşgarlı Mahmut’un (1005-1102) kaleme aldığı Dîvânü Lugâti’t-Türk eseri ile beraber Türklerin kültürel, felsefi, toplumsal ve tarihi gelişimlerini analiz etmek adına önemli bir noktada yer almaktadır. Nitekim dil felsefesine tekrar değinmek gerekirse kelimelerin mahiyetinin ne denli mühim olduğu ve kişisel bellekte yer edinen sözcüklerin toplumsal hafızaya da aralanmış bir perde olduğu söylenebilir. Eserlerin, çalışmanın felsefi bölümünde kullanılması semantik bir yaklaşım ışığında gerçekleşmiştir:

“Meclisine kadınları getirirler,
Halka kurup, karşısında otururlar,
Derdin var diye o kadına dokunurlar,
İşte bu benzeri bâtil işleri yaparlar ha.”⁴³

Hoca Ahmed Yesevi’nin kaleme aldığı dörtlükte kadından imgeden bahseder gibi bahsedildiği sarih bir şekilde görölmektedir. Getirtilen kadın, dokunulan kadın ve

⁴⁰ Hacib, Y. Has, Kutadgu Bilig, 2019, Gençlik Spor Yayınları. s. 356

⁴¹ A.g.e. s. 290

⁴² A.g.e. s. 397

⁴³ Yesevi, H. Ahmed, Divan-ı Hikmet, 2016, Merkez Reprö Basım Yayın. s.421

karşısında oturlan kadın, üç cümlede de kadın etken değil edilgendir hatta tümüyle tesirsiz bir formda kullanılmıştır. İsviçreli dilbilim kuramcısı ve filozof Ferdinand de Saussure (1857-1913) yazılı kaynakların etkin rolü için şu tanımda bulunmuştur: “Yazının zorbalığı bu kadarla kalmaz. Çoğunluğa buyruğunu dinlete dinlete yazı dili de etkiler ve değiştirir.”⁴⁴ Düşünürün teorisinin Türk kaynakları izleğinde kısmen doğrulandığı söylenebilir fakat kadının imge rolü yalnızca Türk kültürünün bir ürünü değildir. Batının öncülük ettiği felsefi dünyada da kadına kurulan evren sınırlı ve roller belirgindi.

Felsefenin kökleri her ne kadar Atina’da atılmış olsa da filizlenmesinin Almanya’da gerçekleştiğini belirtmek yanlış bir kanaat olmayacaktır. Alman felsefesinin yapıtaşlarından filozof, yazar, düşünür, kültür eleştirmeni Friedrich Wilhelm Nietzsche (1844-1900) kadının eşitlik talebini: “Bürokratların ağırlıkta olmaları hiçbir zaman hayra alamet değildir: tıpkı demokrasinin, savaş yerine hakem mahkemelerinin, kadın eşitliğinin, merhamet dininin yükselişinin ve alçalan yaşamın belirtisi daha ne varsa hiçbirinin hayra alamet olmaması gibi.”⁴⁵ şeklinde yorumlamıştır. Düşünürün kadınlar ile alakalı tenkit dili daima incitici olmuştur. Kadının az konuşması gerektiği, kusursuz zihne sahip kadınların az olduğu ve bozulmayan güzellik olmadığı için kadına tahammülün sınırlı olduğu gibi, eserlerinde kadına yönelik birçok pejoratif yorumda bulunmuştur. Düşünürün içinde yaşadığı dönem göz önünde bulundurulduğu vakit kendisinden önceki geleneği devam ettirdiği söylenebilir. Nietzsche’nin esin kaynağı Alman filozof, akademisyen ve yazar Arthur Schopenhauer (1788-1860) küçük yaşta annesi ile yaşadığı sorunların da tesiri ile kadınlara daima mesafeli ve eleştirel gözle yaklaşmıştır: “Kadınların zihinsel olsun bedensel olsun, büyük işler için yaratılmamış olduklarını anlamak için görüntülerine bakmak yeterlidir.”⁴⁶ Schopenhauer’da da kadına dair güzellik beklentisi ve fitratına uygun olarak az düşünmesi yönünde beklenti vardı ve kadının muhakeme yeteneğinin zayıf olduğunu düşünen filozof, kadının adalet duygusundan yoksun olduğunu belirtmekten de kaçınmamıştır.⁴⁷ Bu minvalde Schopenhauer’un görüşlerini destekleyecek herhangi bilimsel çalışma olmaması sebebiyle kadının muhakeme yeteneğinin zayıflığı yönündeki görüşleri de düşünce

⁴⁴ Saussure, Ferdinand, Genel DilBilim Dersleri, 1998, Matbaa 70. s. 66

⁴⁵ Nietzsche, W. Friedrich, Ahlakın Soykütüğü, 2011, Kabalcı Yayınevi. s. 177-178

⁴⁶ Schopenhauer, Arthur, Aşka ve Kadınlara Dair, 2012, Say Yayınları. s.8

⁴⁷ A.g.e, s.9 Yaşam Bilgeliği Üzerine Aforizmalar, 2008, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. s. 180

dünyasının sınırlı olduğuna dair getirdiği kanaati de ‘eleştiri’ kapsamını aşmamıştır. Kendisini ilk anarşist olarak tanımlayan düşünür ve ekonomist Pierre-Joseph Proudhon’un (1809-1865) kaleme aldığı eserlerde kadına dair olumlu tek bir yoruma dahi denk gelmek neredeyse imkansızdır. Diğer eserlerine kıyasla kaleme aldığı Pornokrasi ya da Modern Zamanlarda Kadınlar adlı kitabında kadın kimliğini bütünüyle yok saymıştır. Her kavramın ‘en azı’ olduğuna inandığı kadınlar için: “Kadın zayıftır fakat güzeldir, erkek güçlüdür ancak kabadır; kadın üretmez fakat itaatkârdır, erkek çalışır ancak hükmeder. Bu karşılaştırmayı daha da devam ettirebiliriz.”⁴⁸ yorumunda bulunmuş ve kadını rekabet halinde gördüğü erkeğin karşısında küçümsemekten imtina etmemiştir. Anarşist felsefenin kurucusu, sosyolog, ekonomist ve filozof Pyotr Alekseyeviç Kropotkin (1842-1921) Etik adlı eserinde kadının görev tanımını: “Bir kadının dikiş dikememesi ya da dans edememesi veya genel olarak kadının görevleri arasına giren şeyleri yapmayı bilmemesi, kocasını başkalarının yanında öpmesi, hatta onunla konuşması ayıptır.”⁴⁹ sözleri ile yapmaktadır. Rus filozofun düşüncelerine mümasil beyanlar ise Tunuslu sosyolog, tarihçi ve filozof İbn-i Haldun’un (1332-1406) kaleme aldığı batı felsefesinin gelişimine de büyük katkıları olan Mukaddime eserinde tesadüf edilmektedir: “... gerçekten ise bunlar atların üzerinde kadınlardan da korkaktırlar.”⁵⁰ İbn Haldun Kuzey Afrika’nın siyasal olarak karışık olduğu bir dönemde yaşıyordu. Bilhassa da kadının toplum içinde etkinliğinin sıfır çizgisine yakın olduğu bu dönemde kadınların yaşam alanları savaşların ve ekonomik krizlerin etkisiyle ev ile sınırlandırılmıştı. Bu sebeple kadınlar korkak ve çocuklar derecesine inmiş muhtaç varlıklar olarak görülüyordu.⁵¹ Erkeklerin olumsuz davranışları betimlenirken de ekseriyetle kadının adı kullanılıyor ve kadın cinsiyeti istisnalar dışında eleştirel her cümlede yer alıyordu. Kadının felsefi eserlerdeki yerinin tespiti adına hem Türk hem de batı dünyasından çeşitli felsefeci ve yazarların görüşlerine başvurulmuştur. Dünyanın farklı bölgelerinden tercih edilen düşünürlerin zaman zaman birbirinden bağımsız zaman zaman ise esinlenerek kurdukları ortak değerler dünyası, içinde buldukları dönemden bağımsız analiz edilmesinin mümkün olmadığı bir nitelik taşımaktadır. Felsefeciler dünyaya geldikleri evrenin kalıplarını sorguladıkları gibi kimi zaman da yıkmaya teşebbüs edip kendi

⁴⁸ Proudhon, J. Pierre, Pornokrasi ya da Modern Zamanlarda Kadınlar, 2018, Heretik Yayıncılık. s.119

⁴⁹ Kropotkin, A. Pyotr, Etik, 2016, Öteki Yayınevi. s.91

⁵⁰ Haldun, İbn-i, Mukaddime, 1997, Milli Eğitim Basımevi. C.1 s.434

⁵¹ A.g.e. C.1 s.314

kavram dünyalarını kurma girişiminde bulunmuşlardır. Toplumsal değerler, kültürel birlik hatta devlet yönetimi konuların da dahi fikir belirten düşünürlerin kadın cinsiyeti ekseninde bildirdikleri görüş içinde buldukları dönem ile temas halindedir. Söz konusu argümanı destelemek adına başvurulacak en doğru kaynaklardan biri İtalyan, bilim insanı, düşünür ve eleştirmen Umberto Eco'nun (1932-2016) Yorum Aşırı Yorum eseridir. Metnin temsil ettiği kültür ve yazarın kelime dağarcığı toplum ansiklopedisi olma niteliğindedir. Yazar ve eser bağı tartışmalı bir konu olsa da dönem-yazar-eser üçlemesi bütün veya parça halinde analiz edilmesi önemsiz olmakla beraber toplumsal normlardan bağımsız düşünülmesi oldukça güçtür:

“-Yani bir metin tek bir alıcı için değil, bir okurlar topluluğu için üretildiğinde, yazar kendi niyetlerine göre değil, okurları da içine alan (bunu yanı sıra toplumsal bir dağarcık olarak onların dildeki yetilerini) karmaşık bir etkileşimler stratejisine göre yorumlanacağını bilir. Toplumsal dağarcıkla yalnızca bir dilbilgisi kuralları bütünü olarak belli bir dili değil, aynı zamanda o dilin edimlerinin kullandığı bütün ansiklopediyi, yani o dilin ürettiği kültürel gelenekleri ve okurun okuduğu metin de dahil olmak üzere birçok metnin önceki yorumlarının tarihini kastediyorum.”⁵²

Bu minvalde kavramlara tekrar dönüş yapıldığında; kadının çocuk bakmak, ev işleri ile ilgilenmek ve toplum içinde sınırlı alanda hareket etmesi gerektiğine benzer konular düşünürlerin dileklerinden ziyade zorunluluk haline gelmiştir. Düşünürlerin eserlerinde tek yönlü ideolojik bir bakış açısının hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Kadın yazar ve düşünürlerin eserlerinin yazın dünyasında yerini almasına dek tek yönlü bakış açısı hakimiyetini korumuştur fakat kadın yazarların yazın sahnesinde yerini alma süreci de yine tümelde devlet tikelde erkek egemen zihniyetin gölgesinde gerçekleşmiştir.⁵³ Günümüz akademisinin kurucusu, antik Yunan filozofu Platon (MÖ 428/427 veya 424/423 – 348/347) milattan önce 340'da yayınlandığı düşünülen Devlet adlı eserinde kadına dair hak kavramından bahseden ilk filozoflardan biri olduğu söylenebilir. Platon kadın erkek eşitliğinin pekâlâ mümkün olduğundan bahsederken kadın ve erkeğin her alanda çalışmasının imkân dahilinde olduğu görüşünde bulunur. Düşünürün devlet ideali erkek temelli kurulur fakat kadının yardımcı olma rolü göz ardı edilmez. Kadın ve erkeğin hak eşitliğinden bahseden düşünürün ideali, iki cinsiyetin keskin farklılıklara sahip

⁵² Eco, Umberto, Yorum Aşırı Yorum, 2003, Can Yayınları. s.77-78

⁵³ Kadın filozofların tarihi başka bir çalışmanın konusu olduğundan dolayı araştırmanın bu bölümde yer almamıştır.

olduğu gerçeğinin görmezden gelinemeyeceği yönündedir. Platon her ne kadar diğer filozoflardan ayrılan hususiyetlere haiz olsa da: “Yalnız cinslerinin zayıflığı göz önünde tutularak, onlara erkeklerden daha kolay işler verilecek.”⁵⁴ sözleri ile kadının ‘zayıflığı’ hususunda diğer filozoflar ile yolu kesişmektedir. Kadına, devlet yönetimi de dahil olmak üzere toplumun her kademesinde roller dağıtılırken bu durum kıyısı belirgin şekilde çizilmiş bir ‘had’ dahilinde gerçekleşmektedir. Nitekim Platon’un devlet ideali kendi içinde çelişen, karmaşık bir ide sunmuştur: “Demek ki, devletin yönetiminde kadının kadın olduğu için, erkeğin de erkek olduğu için daha iyi yapacağı iş yoktur. Yaradılıştan her iki cinste de aynı güçler vardır. Kadın da erkek gibi bütün işleri görebilir. Ne var ki, kadın hiçbir işte erkek kadar olamaz.”⁵⁵

Milattan önce başlayıp günümüze dek kümülatif bir şekilde ilerleyen felsefe tarihi, her filozofun kendine has kurduğu kavramlar ve düşünce sistemi ekseninde gelişimini sürdürmüştür. Kendisinden önce var olanın tesiri ile gelişim sağladığı gibi sıfırdan kurulan düşünce yapıları da mevcuttur. Bu denli çeşitliliğin mevcut olduğu içtimai çalışmaların temel disiplinlerinden biri olan felsefe alanı düşünürlerinin yollarının kadın özelinde denk gelmesi şaşırtıcı derecede sıklıkla gerçekleşmektedir. Eski çağ filozoflarının tahlili yapılırken modern dönem filozoflarına gelindiğinde ise durumun hemen hemen benzer olduğu görüşünde bulunulabilir. Modern dünyanın felsefi eskizi kısmi değişimler harici benzer bir yol izlemiştir. Kadının toplumsal ve sosyal rolleri bir ‘had’ dahilinde gelişirken modern kadının kazanma çabası gösterdiği kimliğin, kadim tarihe sahip felsefenin sınırlarını esnetmek suretiyle gerçekleştiği hem batı hem de Türk dünyası felsefecilerden yapılan alıntılarla gözlemlenmektedir. Kadının felsefedeki tartışmalı alanı esnetilmiş fakat yıkılması mümkün olmamıştır: “Kadınların doğumlarından kaynaklanan engeller, modern yaşamadaki tek örneklerdir. İnsan ırkının yarısını kapsayan bu örnek dışında hiçbir durumda yüksek toplumsal işlevler doğumdan itibaren dışlayıcı değildir.”⁵⁶

1.3. Dini Kaynaklarda Kadın

4,5 milyar yıldır var olan kâinat, sayısının tespit edilmesinin mümkün olmadığı kadar inanç sistemine de ev sahipliği yapmıştır. Sri Lankalı Hukukçu ve filozof Ananda Kentish

⁵⁴ Platon, Devlet, 2010, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.160

⁵⁵ A.g.e. s.157

⁵⁶ Mill, J. Stuart, Kadınların Özgürleşmesi, 2016, Pinhan Yayıncılık. s.31

Coomaraswamy (1877-1947) bilinen en eski inanın tespitini: “Brahmanizm veya Hinduizm, dinlerin en eski olanıdır. Başka bir deyişle; yazılı kaynaklar ve son iki bin yılı içine alan ikonografik dokümanlar vasıtasıyla hakkında tam ve kesin bir bilgiye sahip olduğumuz en eski metafizik disiplinlerdir.”⁵⁷ sözleri ile yapmaktadır. İlk önce hangi dinin var olduğu araştırmaları, ilk cinsiyetin hangisi olduğuna dair tartışmalara benzer bir tartışmadır zira dini inanışlar arasında rekabet değil mütakabil etkileşim vardır. Her din kendinden önce gelen inanın ritüellerini devam ettirdiği gibi kurduğu yeni sistem ile de mensuplarını ikna etmek durumundadır. Metafizik bir konu olması hasebiyle okült konuların da muhteviyatında yer edindiği inanç sistemleri, zahiri ve batini olmak kaydıyla birden fazla yönü olan internod (dügümler arası) konulardır.

Schuré; Tanrı, ışık (nur) ve özgürlük kelimelerinin benzer olduğunu ve insanın ilk kelimeyi söylemesi ile beraber toplumların şekillendiğini, ilahı düzene ait görüşlerin de belli belirsiz vücut bulmaya başladığı kanaatindedir.⁵⁸ Düşünürün görüşleri Tanrının insan tarafından ilk arayış sürecine dair doğrulayıcı bilgiler sunmaktadır nitekim insan zaman zaman güneşe zaman zaman aya ve yıldızlara bakarak Tanrı arayışına girmiştir. Görünen veya görünmeyen tüm nesnelere Tanrı arayışı ise evrenin oluşumunun merakı ile başlamıştır demek mümkündür. Bilinmeyi bulma çabası asırlardır var olmasına rağmen Alman teolog, filozof ve mistik Eckhart von Hochheim (Meister Eckhart) (1260-1328) Tanrıyı bilme çabasının imkansızlığını keskin bir dille belirtmiştir:

“Nihai son nedir? O, sonsuz İlahiyatın karanlığının gizliliğidir ve bilinmemektedir, hiçbir zaman bilinmemiştir ve hiçbir zaman da bilinmeyecektir. Tanrı orada Kendisi tarafından bilinmez halde kalır ve ebedi Baba'nın ışığı orada sonsuza kadar parlamıştır ve karanlık bu ışığı anlamaz. Bahsettiğimiz gerçek bu gerçeğe ulaşmamıza yardımcı olacaktır. Âmin.”⁵⁹

Diğer sosyal ve beşerî çalışmalara kıyasla teoloji çalışmalarının, her inanç sisteminin kendine has yorumladığı, deney ve gözleme tabi tutulamayan, temasın mümkün olmadığı Tanrı kavramına da sahip olması itibariyle dibi görünmeyen bir umman formunda olduğu görülmektedir. Çalışmanın bu bölümünde teoloji alanının sınırsızlığı da göz önünde bulundurularak sınırlandırmaya gidilmiş ve kadının dini inanç sistemlerindeki yerinin tespiti adına yalnızca semavi dinler referans alınmıştır.

⁵⁷ Coomaraswamy, K. Ananda, Hinduizm ve Budizm, 2000, Kaknüs Yayınları, s.11

⁵⁸ Schuré, Édouard, İnsanlığı Aydınlatan Büyük İnisyeler, 1989, Ruh ve Madde Yayınları, s.39

⁵⁹ Eckharts, Meister, Mystische Schriften, 1903, Axel Juncker Buchhandlung. s. 118 Çeviri yazar tarafından yapılmıştır.

Bilinen ilk semavi (İbrahimi) din Yahudiliktir. Musa peygambere inen dini kitap Tevrat'ın kutsal kitap olarak kabul edilmesi ise M.Ö 522 yılında gerçekleşmiştir.⁶⁰ Hristiyanlık ve İslamiyet'ten farklı olarak Yahudilere ikinci kutsal kitap olarak Tevrat'tan sonra Davut peygambere Zebur indirilmiştir. Dönemin yaygın inanışına göre Davut peygamberin el yazması olduğu düşünülen kitap,⁶¹ tıpkı Tevrat gibi tahrip edilmiş ve günümüze kadar güvenilir şekilde ulaşamamıştır.⁶² Tahrip edilen yalnızca kutsal kitaplar değildi, kutsal kitaplardaki kadın motifi de kaleme alındığı her çalışmada yeniden yorumlanıyordu.

Dini kaynaklar yalnızca mensuplarını değil toplumun tümünü alakadar eden sosyolojik krokiler sunmaktadır. İnanç sahibi olanlar ile olmayanların çatışmaları dahi kurulan kültürel birliğin bir parçasını oluşturmaktadır.⁶³ Dini kaynaklar ister bilimsel ister ilmi bakış açısı ile analiz edilsin içinde meydana geldiği ve dağılım gösterdiği toplumdan bağımsız değerlendirilemediği gibi beynelmilel kapsama da sahiptirler. Vahyedilen ilk kutsal kitap olma niteliği taşıyan Tevrat'ta kadına dair birçok emare vardır fakat bilhassa diğer dinleri de doğrudan etkilemiş baplar seçilecek ve değerlendirme seçilen baplar üzerinden yapılacaktır. Bu minvalde Eski Ahit'in Yaratılış 1:21 Âdem ile Havva bölümünde: "RAB Tanrı Adem'e derin bir uyku verdi. Âdem uyurken, RAB Tanrı onun kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapadı. Adem'den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Adem'e getirdi."⁶⁴ şeklinde yer alan kadının erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığı hikayesi çalışmanın ilk bölümünde de belirtildiği gibi kadının 'sonradan gelen' olduğuna dair görüşlerin ne denli eskiye dayandığını göstermektedir. İsrailiyat kaynaklı sonradan İslamiyet'e geçen bu görüşün doğruluğunu ispatlayacak bilimsel geçerliliği olan herhangi bir kaynak ne tarihte ne de günümüzde yer almamaktadır.⁶⁵ Teoloji çalışmalarında göz ardı edilmemesi gereken en önemli husus; günümüze ulaşan belgelerin dönemin şartları ve yerel diller göz önünde bulundurulduğu vakit her ilahiyatçının kendisine göre yorumladığıdır. Hangi din olduğu önemli

⁶⁰ Johnson, Paul, Yahudi Tarihi, 2000, Pozitif Yayınları. s.114

⁶¹ Attali, Jacques, Yahudiler, Dünya ve Para, 2014, Kırmızı Kedi Yayınevi. s.39

⁶² Kutsal kitapların tahrip edilmesi konusu teoloji çalışmalarının temel konularından birini oluşturmaktadır. Çok yönlü bir konu olması hasebiyle detaylandırılmamış ve kutsal kitapların güncel basımları referans alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Dinler Tarihi Ansiklopedisi, C.2, 1999, Gelişim Yayınları

⁶³ Sand, Şlomo, Yahudi Halkı Nasıl İcat Edildi, 2011, Doğan Egmont Yayıncılık. s. 98

⁶⁴ Kutsal Kitap: Tevrat, Zebur İncil, 2009, Kitabı Mukaddes Şirketi – Yeni Yaşam Yayınları. Yar. 1:21

⁶⁵ Taslaman, Caner ve Taslaman, Feryal, İslam ve Kadın, 2019, İstanbul Yayınevi. s.14

olmaksızın kurulan dini birlik olduğu görüşünde bulunmak imkân dahilinde olmadığı gibi kutsal kitaplar da dahil olmak üzere dini kaynakların mütemadiyen yorumlanması var olan uyumsuz süreci daha da karmaşık hale getirmektedir. Mevcut karmaşıklığa verilecek en sarıh örneklerden biri ise Tevrat'ta yer alan kadının kaburga kemiğinden yaratıldığı hikayesinin Kuran'da tam tersi şekilde yer almasıdır. Kaburga kelimesi Kuran'da yalnızca bir defa Târik Sûresi 7. Ayette geçmektedir. “Öyleyse İnsan neden yaratıldığına bir baksın! Fıskırıp çıkan bir sudan yaratıldı. Bu su, bel ile kaburga kemikleri arasında çıkar.”⁶⁶

Buna karşın Nisâ Sûresi 1. Ayette: “Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip kabileler ve boylar halinde) yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının.”⁶⁷ ifadesi kadın ve erkeğin aynı nefisten (türden) yaratıldığını açık olarak aktarmaktadır. Arapça dili de diğer tüm diller gibi bir kelimenin birçok manaya geldiği bir yapıya sahiptir ve bu durum bilhassa da kutsal kitabın dili olması hasebiyle farklı yorumlamaların meydana gelmesine sebebiyet vermektedir. Kadının kaburga kemiğinden yaratılış hikayesi tefsir ilmi çalışmalarında da ekseriyetle yer edinmektedir. Suriyeli muhaddis ve tarihçi İbn Kesir (1301-1373): “Sahîh bir hadîs-i şerifte şöyle buyrulur: Muhakkak ki, kadın kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Kaburga kemiğinin en eğri kısmı da üst tarafıdır. Eğer onu düzeltmeye kalkarsan kırarsın. Eğer ondan fay-dalanacaksan eğri olarak faydalanabilirsin.”⁶⁸ hadisin naklinde bulunmuştur. *Muhakkak* denilerek çizilen kati sınır Kuran'da yer alan ayet ile tezat düşmektedir bu durum da hadis kaynaklarının güvenilirliğini tartışma konusu haline getirmektedir: “Kuran'da, aktif olarak hayatta yer alan kadın imajına karşı hiçbir ifadenin olmadığını özellikle belirtmeliyiz. Ayrıca tarihi kaynaklar ve hadis kitapları incelendiğinde de geleneksel İslam'ın kadınlarla ilgili yorumlarının tam tersi birçok anlatımla karşı karşıya geliyoruz.”⁶⁹ Hadis kaynakları çok yönlüdür, mevcut çok yönlülüğü ise İslam inancına mensup insanların yegâne kaynak olarak Kuran'ı benimsemeleri ile ortadan kaldırmanın mümkün olduğu direkt Kuran'dan yapılan alıntılarla aleni olarak görünmektedir.

⁶⁶ Kur'ân-ı Kerim Meâli, çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin, 2011, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. Târik Sûresi 86/7.

⁶⁷ Nisâ Sûresi 4/1

⁶⁸ Kesir, İbn-i, Hadislerle Kur'an'ı Kerim Tefsiri, 1983, Çağrı Yayınları. s. 519

⁶⁹ A.g.e. s.34

610 yılında Muhammed peygambere vahyedilen İslamiyet, son din olarak kabul görür. İlmî yönü ayrı tutulmak kaydıyla İslam'ın akılcı (rational) yönü, Kutsal Kitap Kuran'da ekseriyetle belirtilmiştir. İlahiyatçı ve hukukçu Vasıl bin Ata (699-748) tarafından kurulan Mutezile mezhebi İslam inancının ilk akılcı öğretisidir denilebilir. Her ne kadar Vasıl bin Ata tarafından kurulmuş olsa da mutezile akımının geniş alana dağılması Hanbeli mezhebinin kurucusu Ahmed Bin Hanbel ile (780-855) yapılan tartışmalar neticesinde gerçekleşmiştir. İtikadın müritleri Kuran ve peygambere bağlılığın yeterli olduğuna, kurtuluşa ermenin yalnızca Allah'ın doğrudan insana indirdiği Kuran'ın takip edilip, aklın yolundan ayrılmadan mümkün olduğu görüşündedirler.⁷⁰ Mutezile akımı İslam aleminde tartışılır bir konumda olsa da akla verdiği önem Kuran ayetleri ışığında doğrulanmaktadır. En'âm Sûresi 126. Ayet: “Bu, Rabbinin dosdoğru yoludur. Şüphesiz düşünüp öğüt alacak bir toplum için âyetleri ayrı ayrı açıkladık” Rum Sûresi 30. Ayet: “Biz bu kitabı sana, her şeyin ayrıntılı açıklayıcısı, bir doğruya iletici, bir rahmet, Müslümanlara bir müjde olarak indirdik.” En'âm Sûresi 115. Ayet: “Allah size kitabı detaylandırılmış bir halde indirmişken Allah'ın dışında bir hakem mi arayayım?” Ankebût Suresi 51. Ayet: “Kitap'ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık.”⁷¹ Ayetlerde Kuran'ın Müslümanlar için yeterli, eksiksiz, açık ve anlaşılır olduğu bilhassa belirtilmiştir. Altı çizili kelimeler özellikle seçilmiştir zira düz mantık kurulduğu vakit dahi Kutsal kitabın kendisine muhalefet edecek herhangi bir kaynağa fırsat vermeksizin kesin sınırlar ile tek ve biricik olduğu belirtilmiştir. Yalın bir düşünce sistemi şu sonucu verir ki; Kuran, hadis ve benzeri kaynakları kendisine muhalefet edecek düzeye gelmeden çok evvel akıl ve mantığın referansı ile sınırlandırmıştır. Konunun en başına dönmek gerekirse; kadının kaburga kemiğinden yaratıldığı hikayesinin hem İslam da hem de biyoloji de karşılığı olmamasına rağmen yalnızca hadis kitaplarının öncülüğünde doğrulanması mümkün görünmemektedir.

Kadının aşağılanması Eski ve Yeni Ahit'te şüpheye yer bırakmayacak şekilde yapılmaktadır. Tevrat'ta: “İnsan gerçekten temiz olabilir mi? Kadından doğan biri doğru olabilir mi?”⁷² şeklinde yer edinen kadın, İsa peygambere inen Hristiyanlığın kutsal kitabı İncil'de ise (Yeni Ahit):

⁷⁰ Hourani, Albert, Arap Halkları Tarihi, 2020, İletişim Yayınları. s.92-93

⁷¹ En'âm Sûresi 6/126, Rûm Sûresi 30/30, En'âm Sûresi 6/115, Ankebût Sûresi 29/51

⁷² Eyüp. 18:15

“Ama şunu da bilmenizi isterim: Her erkeğin başı Mesih, kadının başı erkek, Mesih'in başı da Tanrı'dır. Başına bir şey takıp dua ya da peygamberlik eden her erkek, başını küçük düşürür. Ama başı açık dua ya da peygamberlik eden her kadın, başını küçük düşürür. Böylesinin, başı tıraş edilmiş bir kadından farkı yoktur. Kadın başını açarsa, saçını kestirsin. Ama kadının saçını kestirmesi ya da tıraş etmesi ayıpsa, başını örtün. Erkek başını örtmemeli; o, Tanrı'nın benzeri ve yüceliğidir.”⁷³

kıtası ile yer almaktadır. Tanrının benzerliği atfedilen erkek, en yüksek kademedede bulunurken kadının doğumu dahi küçümsenmesi için yeterli bir sebep olarak görülmüştür. İki kutsal kitap son kutsal kitap Kuran ile mukayese edildiği vakit insanlar arasındaki üstünlüğün cinsiyetten bağımsız olduğu görülmektedir. Yaratıcının üstünlük kıstası kadın ve erkek ayırmaksızın Hucurât Sûresi 13. Ayette: “Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınmanızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır.”⁷⁴ şeklinde vahiy edilmiştir. İslam inancının kendisinden önce gelen semavi dinleri devam ettirdiği göz önünde bulundurularak Tevrat ve İncil'de yer edindiğinin aksine ilk dönem Müslüman kadınlarının din ve savaş içerikli toplantılara katıldıkları ve katılmalarının da beklendiği yine aynı şekilde ilk dönem Müslüman kadınların camilere gittiği ve dini törenlere katılıp Muhammed peygamberin vaazlarını dinledikleri görülmektedir.⁷⁵

Kadınlar adına tüm kutsal inanışlarda olumlu ve olumsuz birçok yön bulmak mümkündür. Toplumsal dinamiklerin oluşmasında bu denli mühim bir vazifeye haiz olan konularda temkinli olmak elzemdir. Dini kaynaklar erkek egemen bir bakış açısına sahipmiş gibi görünse de bu durumun kavramları yorumlayanlar tarafından bizatihi gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür. İranlı İslam alimi İmam-ı Gazzâlî (1058-1111) kaleme aldığı Kimyâ-yı Saâdet adlı eserinde kadın kimliğini dini saikler üzerinden tenkit etmeyi tercih etmiştir: “Çocuğa beyaz elbiseyi sevdirmeli, ipek ve renkli kumaşları kötülemelidir. Bunu kadınlar ve görgüsüzler, bilgisizler giyer. Kendisini süslemek kadın huylu erkeklerin işi olup; erkeklere yakışmaz, demelidir.”⁷⁶ Kadın felsefi kaynaklarda da denk geldiği gibi görgüsüzler ve bilgisizler sınıfında tutularak sınırı belirlenmiştir. Gazzâlî'nin, hadis nakli

⁷³ 1.Korintliler/Korintoslulara Birinci Mektup:3

⁷⁴ Hucurât Sûresi 49/13

⁷⁵ Ahmed, Leila, Women and Gender in Islam, 1992, Yale University Press. s.72 Çeviri yazar tarafından yapılmıştır.

⁷⁶ Gazzâlî, İmam, Kimyâ-yı Saâdet, C.1-2, 2011, Bedir Yayınevi. s.400

olduğunu iddia ettiği: “Aklı az olanlarla oturup kalkanın da akli az olur (kadınlar için).”⁷⁷ sözleri ise doğrudan kadına yöneltilmiş mesnetsiz ithamlardan biridir. Çalışmanın felsefi kısmında da belirtildiği gibi her yazarın ve düşünürün şahsi görüşünü bildirmesi tabidir lakin şahsi görüşlerin dini kaynaklara dayandırılması, görüşü şahsi olmaktan çıkarıp evrensel nitelik kazandırmaktadır. Bu bağlamda düşüncenin evvela biyolojik antropoloji daha sonra da teolojik olarak ispatlanması mecburi görülür lakin dönemin düşünürleri ve alimleri temel alındığında bu hususa nadiren riayet edildiği görülmektedir.⁷⁸

Zerdüştlük, Şamanizm, Budizm ve semavi dinlerin dışında yer alan diğer mistik inanışlar, henüz göçebe yaşantının var olduğu dönemler de dahil olmak üzere toplumsal veya bireysel olarak inanç ihtiyacı hissedilmiş ve kimi inanç sistemleri günümüze değin ulaşmıştır. Henüz yazının ve kâğıdın icat edilmemiş olmasının da etkisi ile dini kaynaklar günümüze ulaşana dek mütenevvi değişimler geçirmişlerdir. Ortadoğu coğrafyasında yüzyıllardır süren savaş ve iç karışıklıklar kadını eve bağımlı hale getirirken, kadının dışında gelişen pederşahi yazım ve tebliğ süreci de kadın adına hüküm vermekten sakınmamıştır. Yaygın kanaate göre Eski ve Yeni Ahit’in tahrif edildiği kabul görmektedir buna karşın günümüze dek korunduğu varsayılan Kuran ise tefsir ilmi adı altında yeniden yorumlanıp topluma sunulmaktadır.⁷⁹ Her iki durumda da kadın adına olumlu bir sonuç çıkarmak oldukça güçtür.

Tüm toplumları doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen dini inanç sistemleri dünya tarihine ‘kara tarih’ olarak geçecek hadiselerle de sahne olmuştur. 1829 yılında İngiltere tarafından yasaklanan Hindistan’da gerçekleştirilen Sati Ritüeli; bir kadının kocasının vefat etmesinin Tanrı tarafından lanetlenmek manasına geldiği ve dul kalan kadının ölen kocası ile beraber canlı olarak yakılması ile lanetin sona ereceği inancıdır. Kadının ölen kocası ile beraber yakılarak ölmeyi kabul etmemesi halinde diğer insanlarla iletişimi kesilecek şekilde toplumun dışında bir eve yerleştirilir ve ölmesi beklenir.⁸⁰ Tarihin bir döneminde erkeğin ölümünün sorumluluğu dahi kadına yüklenmiştir. Tarihin kadın adına trajik bir sahne olduğunu tüm disiplinlerin aydınlığında söylemek mümkündür.

Çalışmanın bu bölümünde kadınların dini kaynaklardaki yerine kısıtlı bir alandan bakılmıştır. Semavi dinlerin kutsal kitapları ve hadislerin kaynak edinilmesi bilinçli tercih

⁷⁷ A.g.e. C.1-2, s.252

⁷⁸ Bu minvalde şahsi yorumların büyük yer edindiği hadis kaynaklarından biri için bkz: Celâleddin es-Suyûtî vd. ed-Dürrü’l-Mensûr, 2012, Ocak Yayıncılık. C.1-12,

⁷⁹ Bkz: Okuyan, Mehmet, Kur’an-ı Kerim’de Çok Anlamlılık, 2013, Düşün Yayıncılık

⁸⁰ Hawley, J. Stratton, Sati, the Blessing and the Curse, 1994, Oxford University Press

edilirken bu noktada tüm dini kaynakların ve hadis muhaddislerinin yanıltıcı olduğu sonucu çıkartılmamalıdır bilakis tam aksi yönde çalışmaların sayısı da oldukça fazladır. Dini Kaynaklarda Kadın başlığı altında yapılan atıflar, evrensel kabul gören ve en çok tahribata uğradığı düşünülen, geçmişten günümüze ulaşan kaynakların referansı ile değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Modern dönem çalışmalarına hassasiyetle yer verilmemesinin sebebi ise; dini kaynakların tüm tarihi kapsamasının ehemmiyetinin altının çizilmesidir.

1.4. Edebi Kaynaklarda Kadın

Toplumların kültürel mirasının büyük kısmını edebi kaynaklar oluşturur. Yazılı kaynaklar toplumun geçmişini aydınlattığı gibi geleceği için de önemli emareler sunmaktadır. Her ne kadar edebi kaynaklar yazarın kurgu sürecinin bir ürünü olarak görünse de tümelde çok daha mühim manaya sahiptirler. Edebi kaynaklar aracılığıyla toplumun gelenek göreneklerine, reformlarına ve her kavramın öznel manalarına ulaşmak mümkündür. Hangi toplumun ürünü olduğu önemli olmaksızın edebi eserler meydana geldikten sonra yazar-okuyucu arasında kalmamakta aksine ulusal kültürün ve mahiyetine göre evrensel ortak kültürün de bir parçası haline gelmektedir. Fransız yazar ve düşünür Jean-Paul Sartre (1905-1980) edebiyatın tesirinin mahiyetini şu sözleri ile aktarmaktadır: “Yazar kılavuzluk edebilir size ve eğer bir gecekonduyu anlatıyorsa, bu gecekonduyu toplumsal adaletsizliklerin simgesi yapıp öfkenizi kışkırtabilir.”⁸¹

Gecekondu yalnızca bir imge olarak yer ediniyor burada, gecekondu kelimesini hangi kavram ile yer değiştirirseniz değiştirin yazarın öznel ifadeciliği (Subjektiver Expressionismus) okuyucuya da sirayet edecektir. Edebi metinlerdeki kavramların kurgu sürecinden gerçekliğe intikali okuyucu ve\veya yazar aracılığıyla gerçekleşir. Bu durum doğal bir sürecin ürünü olabildiği gibi suni müdahaleler ile de meydana gelmesi sağlanabilir: “Dilsel sanat eseri bağlamda edebi metin söz konusu olduğunda ortaya işte böylesine zorlu bir değişme çıkar. Orada söz konusu olan sadece neyin söylenmek istendiğini anlamak değil, onu dilsel görünümleri ile de gerçekleştirmektir. Edebi olarak kaleme alınmış kelime bu durumda işitilmek için vardır”⁸² Çalışmanın bu bölümünde edebi metinlerde kadın motifi analiz sürecinden geçerken eserlerde yer edinen

⁸¹ Sartre, J. Paul, Edebiyat Nedir, 2008, Can Yayınları. s.17

⁸² Gadamer, G. Hans ve Kuhn, Helmut ve Nietzsche, Friedrich, Edebiyat Nedir?, 2002, Babil Yayınları. s.22

karakterlerin psikolojik tahlilleri için de sıklıkla başvurulan psikanalistlerin görüşleri esas alınacaktır.

Her toplumun kendine has kavramlar örüntüsü vardır. Bu kavramlar örüntüsünün ne şekilde meydana geldiği ise insan ve toplum çalışmalarında mühim bir yer edinir. Zira kültürel kodlamalar kendisinden önce gelen geleneği devam ettirme düsturu ile mi şekillenirler veya yenilenme hareketinin sonucu mudur? sorularının cevapları her iki ihtimalde de çok yönlü sonuçlar sunmaktadır. Alman psikanalist Karen Horney (1885-1952) her ne kadar psikanalitik tedavi safhasında *normale uyarlama* tanımını kullansa da başta edebi çalışmalar olmak üzere tüm içtimai çalışmalarda göz önünde bulundurulması gereken bir tanım olduğunu söylemek mümkündür: “Var olan kültürel değerlendirmelerin farkında olmama durumu, daha önce tartışılan teorik önyargılarla birleşerek, hastanın sunduğu malzemenin tek yanlı olarak seçilmesine neden olur. Dolayısıyla eğitimde olduğu gibi psikanalitik terapide de farkında olmadan benimsenen hedef, "normale" uyarlanma olur.”⁸³

Edebi çalışmalarda idealize edilmiş kavramlar vardır ve tümevarımcı bir yaklaşım ile iki başat kavramın aşk ve kadın olduğu söylenebilir. İdeal imaj çalışmalarının dışına çıkan yazarlar olsa da genel itibariyle kadın hemen hemen tüm çalışmalarda benzer şekilde, kendisinin de ayrılmaz parçası olarak görülen aşk ve sevgi kavramları ile yer alır.⁸⁴ Horney’in tanımı bu hususu aydınlatmak adına yardımcı olacaktır, ‘normalize’ edilen kadın; sadık, estetik, anne ve ev hanımı olarak görülürken bu kavramlar dizisi yeni bir sual meydana getirmektedir; kadın kendisine yüklenen rol ve kimlikleri hayatın doğal akışında mı edinmiştir veya toplum tarafından kendisine yüklenen misyonları yerine getirmek durumunda mı bırakılmıştır? Bu sorunun cevabı kuşku götürmez bir şekilde; kadına cinsiyeti itibariyle gayri ihtiyarı yüklenen sorumlulukları yerine getirme mecburiyeti hissetmesidir. Bu görüşün rehberliği ile edebi dünyada geçmişe gidildiğinde İngiliz roman yazarı ve şair Emily Brontë (1818-1848) yayınladığı tek eseri olan Uğultulu Tepeler romanını erkek mahlası ile yayınlamıştır. Dönemin şartlarında edebi dünyada kadına kısıtlı bir alan sunulmuştu ve bu alanda kadının cinsiyeti itibariyle önyargı ile karşılaşması olası bir durumdu: “... Kadın cinsine kötü davranmak konusunda pratik yapmak istiyorum.” Bu da bir şakaydı tabii; ama kadınlar erkeklere ayrılmış bilim

⁸³ Horney, Karen, Psikanalizde Yeni Yollar, 1994, Öteki Yayınevi. s. 134

⁸⁴ Tanpınar, A. Hamdi, XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, 1988, Çağlayan Kitabevi. s.9-10

alanında seyirciydiler.”⁸⁵ Kadınlar yalnızca bilim dünyasında değil edebi dünyada da seyirciydiler. 21. Yüzyıla gelindiğinde ise modern dönem öncesi kadar olmasa da kadınlar halen daha cinsiyetçi önyargılarla karşılaşma ihtimaline karşın tedirginlik yaşıyorlardı. Tarihin en çok satan kitap serilerinden biri olmayı başaran Harry Potter serisinin yazarı İngiliz J.K Rowling, ilk eserlerini Robert Galbraith mahlası ile yayınlamıştır. Erkek yazarların edebi dünyadaki baskın varlığı kadının eserlerde ekseriyetle laytmotif (leitmotiv) olarak yer almasına sebebiyet veriyordu.

İrlandalı yazar, şair ve oyun yazarı Oscar Wilde (1854-1900) sahip olduğu iğneli (humor) dilini kadınları tanımlarken de kullanmıştır: “Bir kadın hatalarını sevimli hale getiremezse, sadece kadın cinsinden olduğuyla kalır.”⁸⁶ Türk yazar, şair ve akademisyen Prof. Dr. Ahmet Hamdi Tanpınar’ın (1901-1962) idealize edildiğini düşündüğü kadın imajı yalnızca⁸⁷ Türk eserlerinde değil tüm dünyada hemen hemen mümasil şekilde yer alıyordu. Türk aydın Tanpınar’ın görüşlerini Fransız filozof ve yazar Gaston Bachelard (1884-1962) doğruluyordu: “Bu soğuk ve ıslak mizaç yüzünden kadınlar erkeklerden daha kuvvetsiz, daha ürkek ve daha cesaretsizdirler, çünkü kuvvet, cesaret ve eylem etkin unsurlar olan ateş ve havadan ileri gelir, bu yüzden onlara erkek unsurlar denir; öteki unsurlar olan su ve toprak ise edilgin ve dışı unsurlardır.”⁸⁸ Felsefi ve dini kaynaklarda etkin olmayı başaramayan kadın, edebi kaynaklarda da kurgu olmasının da verdiği sınırsızlık ile edilgin rolünü devam ettirmiştir. İkinci incili yazdığını iddia eden Nobel edebiyat ödüllü Portekizli yazar José Saramago (1922-2010) İsa’ya Göre İncil adlı eserinde kadın olmamanın şükür sebebi olmasına: “Yusuf odanın ortasında durdu, ellerini havaya açtı ve tavana bakarak Tanrı’ya en içten şükranlarını sundu, bu erkeklere özgü bir duaydı, Şükür olsun sana her şeye gücü yeten Tanrı, evrenin hükümdarı, beni kadın yaratmadığın için sana şükür olsun.”⁸⁹ sözleri ile yer vermektedir. Edebi metinlerde karakterlerin söylemleri toplumsal normlar adına önemli emareler sunmaktadır. Yazarın iç dünyasının yansıdığı, nesnelere ve karakterlere yüklediği manaların hayat bulduğu edebi eserlerin, toplumsal değeri olduğu kadar psikoloji çalışmaları ile de teması vardır. Eserlerde yer edinen kadın imgesinin analizi adına psikoloji ne denli mühim bir yer ediniyorsa kavramların toplumsal tekabülünün açıklanması adına da aynı ehemmiyete

⁸⁵ Desmond, Adrian ve Moore, James, Darwin, 2017, Türkiye İş Bankası Yayınları. s.336

⁸⁶ Wilde, Oscar, Lord Arthur Savile 'in Suçu, 2005, Dost Kitabevi. s.23

⁸⁷ Tanpınar, A. Hamdi, Edebiyat Üzerine Makaleler, 1977, Dergâh Yayınları. s.62

⁸⁸ Bachelard, Gaston, Ateşin Psikanalizi, 1995, Bağlam Yayınları. s. 47

⁸⁹ Saramago, José, İsa’ya Göre İncil, 2011, Kırmızı Kedi Yayınevi. s.24

sahip. Hakkında tartışmaların devam ettiği, teorilerinin doğruluğunun halen daha ispata muhtaç olduğu psikanalizin kurucularından İsviçreli psikiyatr Carl Gustav Jung (1875-1961) Dört Arketip eserinde tartışmalı bir yorum kaleme almıştır:

“Akıl, kendisi için geliştirilmemiştir, genellikle ilk baştaki düzeyinde kalmıştır, yani ilk halini korumuştur, başıboştur, vicdandan yoksundur, ama bir yandan da dosdoğru, zaman zaman da doğa kadar derindir. Ama kadın bunun farkında değildir, bu nedenle de ne zekâsını gösterebilir ne de zekâsının derinliğine felsefi bir hayranlık duyabilir, hatta ne söylediğini bile unutabilir.”⁹⁰

Bilim insanı olması hasebiyle teorilerinin ispatlanması beklenti dahilinde olsa da Jung’un cinsiyete dair çalışmalarının bilimsel geçerliliğinin ispatına yönelik bir araştırma henüz yer almamaktadır. Bu teori ışığında kadının zekâsının yetersizliği tıpkı felsefi ve teoloji çalışmalarında olduğu gibi eleştiriden öteye gidememiştir.⁹¹ Jung öncülüğünde meydana yeni bir sual gelmektedir; edebi karakterlerin tahlilleri adına kuramlarında cinsiyetçi eleştirilerin sıklıkla yer edindiği Jung, Freud ve Lacan gibi otoritelerin temel alınması güvenilir sonuçlar sunabilir mi? Zira Freud’un referans evreni eril bir evrendir. Kadınlık Freud’un evreninde mevcut değildir.⁹² Yapılan antropolojik çalışmalar da bu sorunun cevabının ihtilaflı olduğunu göstermektedir.

Bu bağlamda sadizmin kökeninin de dayandığı, yazdıkları nedeniyle bir süre akıl hastanesinde yatan Fransız yazar ve düşünür Marquis de Sade (1740-1814) kaleme aldığı eserler itibariyle hem psikoloji hem de edebiyat biliminin araştırma sahasında yerini almaktadır. Eserlerinin yayınlandığı dönemde yasaklandığı ve yakıldığı bilinen yazar, kaleme aldığı çalışmalarda kadını yalnızca bir ‘motif’ olarak kullanmıştır. Nitekim yazarın hem edebi hem de kişisel dünyasında kadının arzuları karşılamak dışında bir görevi olduğunu söylemek güçtür:

“Erdemli oldukları söylenen kadınlara aldanma Eugenie. Onların tutkuları bizimkiyle bir değildir, onlar genellikle çok daha aşağılık olan tutkuları önemserler. Bu tutkular hırstır, kibirdir, kişisel çıkarlardır, çoğu zaman da onlara hiçbir biçimde yol göstermeyen bir yaradılışın soğukluğudur. Bu tür varlıklara saygı göstermeli miyiz, sorarım sana? Kendilerini sevmekten fazlasını becerebilmişler mi?”

⁹⁰ Jung, G. Carl, Dört Arketip, 2005, Metis Yayınları. s.27

⁹¹ Yapılan son çalışmalarda; zekânın cinsiyetten bağımsız bir değişken olduğu, kadın ve erkek zekâsı arasında anlamlı bir fark bulunmadığı tespit edilmiştir. (Her cinsiyetin kendine has yetenekleri ayrı tutulmuştur.) Bkz: Hunt, Earl, Human Intelligence, 2011, Cambridge University Press. s. 389

⁹² Badiou, Alain ve Roudinesco, Elisabeth, Dün Bugün Jacques Lacan, 2016, Metis Yayınları. s.52

Kendilerini tutkular yerine bencilliklerine kurban ettikleri için mi daha iyiler, daha akıllılar? Bence, sadece tutkularını dinleyenler daha haklıdır, diğerlerinden daha değerlidir, zira bu ses Doğa'nın biricik uzvuyken, öteki aptallığın ve önyargının sesidir.⁹³

Sade için kadın görselliği temsil eder, onun için kadın tarih boyunca yalnızca sevmek üzere var olmuş bir canlıdır. Düşünmesi veya üretmesi beklenilmez, kendisine yüklenen sorumlulukları yerine getirmeli ve güzelliğini kaybetmemek adına çaba göstermeli zira yazara göre kadının az gelişmiş zekasının açıklığını yalnızca güzelliği kapatabilir. Kadının zayıflığı konusu Sade kadar keskin olmasa da Fars kökenli, Türk edebiyatında da önemli yer edinen yazar, şair ve tasavvufçu Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin (1207-1273) Mesnevi eserinde de tenkit edilmiştir: “Kadın onu titiz ve hiddetli görünce ağlamaya başladı. Zaten ağlamak, kadının tuzağıdır.”⁹⁴ Eserde kadın, kız çocuğu, halayık ve köle sıfatları ile genellikle hizmet eden ve dikkat edilmesi gereken bir canlı olarak tasvir edilir. Altı cilt olarak yayınlanan eserin tüm ciltlerinde bu ve benzeri tanımlara ekseriyetle denk gelinir: “Kadın yokluk yoluna girip dedi ki: Ben senin kanın değil, ayağının toprağıyım.”⁹⁵ Kadının hizmetkarlığı nadiren de olsa takdir edilir ve yüceltici anlamlar yüklenir fakat kadının yüceliği de ‘uysallığı’ neticesinde değer kazanır: “Kadın, Hak nurudur, sevgili değil. Sanki yaratıcıdır, yaratılmış değil!”⁹⁶ Çocuk doğurabildiği için yaratıcı vasfı yüklenen kadının bu sifata da layık olması beklenir. İyi eş, anne ve ev hanımı sorumlulukları tüm toplumların ortak değeri olarak görülebilir. Hangi kültürün ürünü olduğu önemli olmaksızın kadından beklentilerin aynı düzlemde yer alması her ne kadar ulusal değer olarak görülse de nadiren kurulan evrensel ortak kültürün kadın cinsiyeti özelinde şekillendiği gözlemlenebiliyor. İngiliz şair ve oyun yazarı William Shakespeare'in (1564-1616) Fars kültürünün ürünü olan Mesnevi'ye benzer söylemlerine İngiliz kültürünün ürünü olan Yanlışlar Güldürüsü adlı eserinde denk gelinmektedir:

“Ben eşeğin biriyim; bir kadının kocasıyım; kendimde de değilim.

SIRACUSALI ANTIPHOLUS- Hangi kadının kocası? Hem nasıl oluyor da kendinde değilsin?

⁹³ Sade, Marquis, Yatak Odasında Felsefe, 2005, Ayrıntı Yayınları. s. 35

⁹⁴ Rûmî, C. Mevlânâ, Mesnevi, 1995, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları. C.1, s.192

⁹⁵ A.g.e., C.1, s.192

⁹⁶ A.g.e. C.1, s.196

SIRACUSALI DROMİO- Artık kendi kendimin değilim, efendim; bir kadına aitim. Yakama yapışmış, benim üzerimde hak ileri süren, peşimi bırakmayan, beni kesinlikle ele geçirmek isteyen bir kadın.”⁹⁷

Shakespeare, oyunlarında kadına eserleri temel alınan diğer yazarlara benzer vazifeler yükler ve kadını eleştirirken ‘tehlike’ yönünü daima göz önünde bulundurur. Edebi eserler kaleme alan yazarlara göre kadın, sıklıkla tehlike addeden bir canlı olarak görülürken erkeğin bu konuda dikkatli olmasına dair ikazda bulunulur.

Edebi eserlerde yer alan kadın motifinin çözümlemesinin kültürel değerlerden bağımsız bir yapıya da sahip olduğunu söylemek mümkündür nitekim Türk ve dünya edebiyatı mukayese edildiği vakit elde edilen sonuçlar bu savı doğrular niteliktedir. Birbirinden tamamen bağımsız iki kültür olan Rus ve Türk edebiyatının kıyaslaması ile tekrar değinmek gerekirse Rus yazar Aleksey Maksimoviç Peşkov’un (Maksim Gorki) (1868-1936) eseri Ekmeğimi Kazanırken⁹⁸ ile Türk yazar Orhan Kemal’in (1914-1970) Ekmek Kavgası⁹⁹ eserinde kadın; ağırbaşlı olduğunda takdir edilen aksi davranış gösterdiğinde ise kolaylıkla değer kaybı yaşayan bir kimliğe sahiptir. Yalnızca erkek bireyin davranışlarının yansıması olarak kendine yer bulabilen kadın, takdir veya tenkit edilmesinin referans noktası ise yine bir diğer erkeğin davranışları ölçütünde gerçekleşir. Hata yapma payı sıfır noktasında olan kadının, erkeği hataya düşürmemek gibi bir sorumluluğu da vardır. Modern dönem öncesi en çok seyahat eden gezgin unvanına sahip olan Faslı gezgin ve yazar İbn-i Battuta (1304-1369) kaleme aldığı İbn-i Battuta Seyahatnamesi’nde kadına dair gözlemlerine: kadının tuzağına düşmeyen erkeğin, tanrı tarafından korunması şeklinde yer vermiştir. Nefsine yenik düşen erkek şeytana dolayısı ile de kadına uymuştur.¹⁰⁰

Birbirinden tamamıyla farklı ve kısmen benzer eserlerin temel alındığı Edebi Kaynaklarda Kadın bölümünde dikkate değer hususlar kolaylıkla göze çarpmaktadır. Politik ve sosyal yapılarının bu denli farklı olduğu kültürlerde kadının kendisine neredeyse tümüyle benzer şekilde yer bulması diğer kavramlar nazarında bakıldığında endemik bir durum olduğu görülmektedir nitekim en temel -yemek ve kıyafet kültürü gibi konuların dahi benzeşim oranının oldukça düşük olduğu toplumların, kadının tenkiti

⁹⁷ Shakespeare, William, Yanlışlıklar Güldürüsü, 2000, MEB Dünya Klasikleri. s.53

⁹⁸ Gorki, Maksim, Ekmeğimi Kazanırken, 1994, Oda Yayınları

⁹⁹ Kemal, Orhan, Ekmek Kavgası, 2012, Everest Yayınları.

¹⁰⁰ Battuta, İbn-i, İbn-i Battuta Seyahatnamesi, 2000, Yapı Kredi Yayınları. C.1, s.43

konusunda bu denli denk düşmesi bilimsel araştırmalar adına önemli sualler meydana getirmektedir. Edebi kaynakların kültür eleştirisi adına ne denli önemli olduğu bir kez daha kendini göstermektedir zira okuyucu ve yazar arasındaki temas, eser aracılığıyla gerçekleşirken yazın dünyasından uzaklaşan okuyucu, içinde bulunduğu kültürün gerçekliği ile baş başa kalmaktadır. Eserler, her ne kadar kurgu (fiktion) temelli kaleme alınsa da alıntılarda da görüldüğu gibi toplumsal tekamülü göz ardı edilemeyecek ölçüde etkilemektedir: “Böylece yazar ve okuyucu, romanın baş kahramanları olurlar; birbirleri ile sürekli olarak flört ederek aralarında, tüm kuralları çiğnenmiş olan, yasadışı bir ilişki oyunu sürdürürler.”¹⁰¹

Kadının imge olarak kullanılmasına karşı çıkıp, bağımsız kimlik veren yazarlar da elbette var. Aksinin baskın çoğunluğu bütünüyle olumsuz bir tablo sunmamalıdır. Kaleme alınan araştırmanın bu bölümünde kadının erkeğin “antitezi” olarak görülmeye sorunsalı üzerinden gidildiği için temel olarak belirli kaynaklar tercih edilmiştir. Elde edilen öz itibariyle kadının erkeğin antitezi olduğu hâkim görüşünü doğrulayacak birden fazla bulgu saptanmıştır. Kadının felsefede, dini kaynaklarda ve kültürel kaynaklarda yerinin tespitinin ardından edebi kaynaklarda da kadının varlığı göstermektedir ki; yazılı metinlerin kendi aralarında kurduğu kültürel birlik, mütekabiliyet neticesinde meydana gelebildiği gibi birbirinden bütünüyle bağımsız disiplin ve kültürlerde de aynı olgunun benzer açılardan resmedilmesi kadın ekseninde ekseriyetle vukuu bulmaktadır. Filhakika şu husus da unutulmamalıdır ki: “Anlatılabilecek herhangi bir anlatının oluşabilmesine izin vermeyen 20. Yüzyıl modernleşmesi ile karşı karşıya kalan insan, yine de anlatacak bir şey buldu: bir özne tarifi ve arayışı.”¹⁰² Her dönem yeniden tarif edilen ve modern dönemde de yeniden şekillendirilen özne kadındı...

¹⁰¹ Hauser, Arnold, Sanatın Toplumsal Tarihi, Remzi Kitabevi, 1984, s.74

¹⁰² Arslan, Cüneyt, Almanca Yazın Dünyasında Avusturya Edebiyatının Yeri ve Kimliği Eski Avusturya Edebiyatı, 2022, Paradigma Akademi Yayınları. s.30-31

2. BÖLÜM: FEMİNİST KURAMIN DOĞUŞU, GELİŞİMİ VE MODERN ZAMANDA KADIN ALGISI

2.1. Feminist Kuramın Tarihsel Gelişimi

Dünya tarihi sayısı belirlenemeyecek kadar ideolojiye sahne olmuştur. Bazılarının toplumsal tekabülü gerçekleşmeden tarihte yerini alırken bazıları ise kısmi değişimler ile beraber modern döneme kadar varlığını sürdürmeyi başarmıştır. Toplumun politik ve\veya sosyal yapısında değişim meydana getirmeye yönelik ideolojilerin ortaya çıkış sebepleri de en az ideolojilerin muhteviyatı kadar analize tabi tutulması gereken konulardır. Çalışmanın bu bölümünde ise feminist kuramın tarihi sürecinden ziyade ideolojileş(eme)me süreci ve ortaya çıkışındaki etken unsurlar saptanmaya çalışılacaktır: "İdeolojinin tarihi yoktur" önermemiz, Freud'un bilinçdışı ebedidir, yani tarihi yoktur önermesine doğrudan doğruya bağlanabilir ve bağlanmalıdır."¹⁰³ Fransız düşünür ve yazar Louis Althusser'in (1918-1990) kaleme aldığı bu tanım tüm ideolojiler için kapsayıcı niteliğe sahiptir denebilir. Belirtmekte fayda vardır ki; ideoloji kavramı sıklıkla politik manayı çağrıştırırsa da toplumsal her yapıyı alakadar eden konuları bünyesinde barındırmaktadır. Feminist hareketlerin de ideolojileşme gayreti belirsiz bir tarih süreci içinde meydana gelmiştir. Tarihte zaman zaman meydana gelen kadın hareketlerin talepleri ile ilk feminist hareketlerin talepleri arasında korelasyon görülse de bütünüyle benzerdir demek mümkün değildir.

İdeolojilerin geçirdikleri dinamik süreç varlıklarını sağlamlaştırmak adına genellikle olumlu katkı sağlarken feminist kuramın geçirdiği devinimsel periyot kuramın handikabı olarak karşısında durmuştur ve kuramın ideoloji haline gelmeden içtimai çalışmalarda kendisine; kuram, kavram ve nadiren teori olarak yer bulabilmesine vesile olmuştur. Feminist kuramın tamamlanmayan kimlik edinme süreci üç temel aşamadan geçmiştir; I. Dalga Feminizm, II. Dalga Feminizm ve III. Dalga Feminizm.

Feminizmin en genel tanımına başvurmak gerekirse Fransız sosyolog Gordon Marshall Sosyoloji Sözlüğü eserinde şu şekilde yorumlamaktadır: "On sekizinci yüzyılda İngiltere'de doğan, cinsler arasındaki eşitliği kadın haklarının genişletilmesiyle sağlamaya çalışan bir toplumsal hareket."¹⁰⁴ Feminist kuramın dayandığı eşitlik ilkesi

¹⁰³ Althusser, Louis, İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, 2002, İletişim Yayınları. s.50

¹⁰⁴ Gordon, Marshall, Sosyoloji Sözlüğü, 2005, Bilim ve Sanat Yayınları. s.240

kuramın tümü için oldukça mühim bir yere sahiptir nitekim eleştirinin de övgünün de büyük dilimini eşitlik ilkesi kapsamaktadır. Feminist hareketin eşitlik ilkesinin toplumsal tekabülünün ne düzeyde olduğuna ise ilk dalga feminist hareketlerden başlayarak ulaşmak mümkün. Feminist hareketlerin mahiyetini analiz etmeden önce belirtmekte fayda var ki; henüz literatürde feminist hareketler adını almadan evvel de kadın hareketlenmeleri mevcuttu. Kadın hakları kavramının feminist kuram ile var olduğunu söylemek doğru bir önerme olmayacaktır nitekim çalışmanın başında da belirtildiği gibi Fourier'in feminizm kavramını kullanması ile beraber sosyal ve beşerî çalışmalarda yer edinmeye başlamıştır fakat Fransız sosyologdan evvel de İngiliz yazar, filozof ve kadın hakları aktivisti Mary Wollstonecraft (1759-1797) Kadın Haklarının Gereçlendirilmesi (A Vindication of the Rights of Woman),¹⁰⁵ İngiliz filozof ve ekonomist John Stuart Mill (1806-1873) ise Kadınların Özgürleşmesi (The Subjection of Women)¹⁰⁶ adlı eserleri kaleme alarak kadın hakları kavramının feminist kuramın akademi ve edebi dünyada yerini almasını sağlamışlardır.

İlk dalga feminist hareketlenmeler kendisinden önce gelen toplumsal hareketlenmeler ve akademik çalışmaların da öncülüğünde eşitlik ilkesi ile 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın başında ortaya çıkmıştır. İlk dalga hareketlerinin henüz başında kemik yapısı oturmamış toplumsal hareketlenmeler ve geçmişten gelen eşitsizliğin de sebep olduğu öfke hali mevcuttu. Kadınlar şimdiye dek kendilerinden esirgenmiş tüm toplumsal haklara talip olurken kuramın toplumsal dinamikleri beklenenin aksine sağlam bir zemine oturtulmamıştır:

“Kadınları kendi yenilgilerine koşturmak için, kadın hakları uğruna savaşmış öncü kadınlara ilişkin gerçekler çarpıtıldı. Feminist öncülerin çoğunun kocası, çocukları, evi olmuş olmasına karşın, onlar karı ve anne olarak "kadınlıklarını" yerine getirmekten aciz, "küskün, sekse susamış kız kurulan" olarak tanıtılıyorlardı. Bu ateşli kadınların en affedilemez özelliği de toplumsal değişim için verilen mücadeleye katılmaktan hoşlanmaları idi.”¹⁰⁷

Kadınların mücadelesi bilhassa da erkekler tarafından acımasız şekilde karşılanıyor ve taleplerinin doğaya aykırı olduğuna inanılıyordu. Şimdiye dek sınırları geri dönüşü olmaksızın çizildiği düşünülen kadın hakları ilk feminist hareketlenme ile beraber iadeyi

¹⁰⁵ Wollstonecraft, Mary, Kadın Haklarının Gereçlendirilmesi, 2012, Türkiye İş Bankası Yayınları

¹⁰⁶ Mill, J. Stuart, Kadınların Özgürleşmesi, 2016, Pinhan Yayıncılık

¹⁰⁷ Reed, Evlyn, Kadın Özgürlüğünün Sorunları, 1985, Yazın Yayıncılık. s.108

itibar talep ediyordu. Siyasal, sosyal, eğitim ve iş hayatı başta olmak üzere kadınlar toplumun her kademesinde erkeklerle eşit haklar isteminde bulundular. 19. yüzyılın ilk yıllarına dek kadınlar hemen hemen orta çağ zihniyetini bilinçsizce gerçekleştiriyorlardı denebilir. Ev işlerini yerine getiren, çocuk bakan ve gerek görüldüğünde önemsiz devlet işlerini yürütme sorumluluğu olan kadın, kapitalizmin de yükselmesi ile beraber emek sömürsünün bir parçası olduğunu fark edip hak talebinde bulunmaya başladı.¹⁰⁸ İlk dalga feminist hareketin emek sömürsüne karşı çıkan ilk oluşum olduğunu söylemek bütünüyle doğru olmayabilir fakat şimdiye dek tartışılan emek sömürsünün hukuki zemin kazanması adına girişimlerde bulunulmuştur. 1948 yılında imzalanan Evrensel İnsan Hakları Bildirisi ikinci maddesinde: “Herkes ırk, renk, **cinsiyet**, dil, din, siyasal ya da başka türden kanaat, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuş veya başka türden statü gibi herhangi bir ayırım gözetilmeksizin, bu Bildirgede belirtilen bütün hak ve özgürlüklere sahiptir.”¹⁰⁹ ibaresi yer almaktadır. 1960’lı yıllarda ikinci dalga feminist kadın hareketlenmelerinde kadınlar, evrensel bildiride yer alan maddelerin işlevselliğini sorgular hale getirmişlerdir. Bildiride yer alan cinsiyet eşitliği beyanı ise doğuştan sahip olduğu hakları kazanabilmek adına mücadele vermek zorunda bırakılan kadınlar tarafından geçersiz kılınmıştır.

Tüm dünyada kadınların ayaklanmaları bir sorun olarak görülürken devletler buna önlem almak adına kanunları kadınların ayaklanmalarını bastırmaya yetecek düzeye getirmeye çalışmışlardır. Kadınların, yayınlanan evrensel insan hakları deklarasyonlarına uygun olarak eşitlik talepleri dönemin Amerikan hükümeti tarafından olumlu karşılanmamıştır. Kadın hakları konusunda çalışma yürüteceğini fakat özel bir hassasiyet göstermeyeceğini bildiren dönemin Amerikan hükümeti bu hassasiyeti göstermesi durumunda kadının evdeki sorumluluklarını askıya alacağına dair görüş bildirmiştir.¹¹⁰

Yalnızca Amerika’da değil Almanya, İngiltere, İtalya, Senegal, Fransa, Çin, Kanada, S.S.C.B ve Türkiye’de de kadın hakları adına olumlu gelişmeler yaşanıyordu. Fakat tıpkı Amerikan anayasasının da yürütmeye koyduğu gibi kadınların hakları sınırlandırmalarla tanınıyordu. 19. yüzyılın son çeyreğinde çeşitli ülkelerin anayasasında yer edinmeye başlayan kadın ve erkek eşitliği, eşit işe eşit ücret gibi hususlar üzerinde şerh olan

¹⁰⁸ Michel, Andree, Feminizm, 1993, İletişim Yayınları. s.50

¹⁰⁹ Erişim için: hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf E.T. 17.09.2023

¹¹⁰ Donovan, Josephine, Feminist Teori, 2014, İletişim Yayınları. 28

maddelerdi.¹¹¹ Kadınların evlilik, boşanma, kürtaj ve hamilelik sırasında çalışma gibi durumları kanunda halen daha devlet kontrolünde kısıtlamalarla yer alıyordu. Bilhassa kadınların kendi bedenleri üzerinde hak sahibi olma çabası uzun yılları almak durumunda kaldı zira dönemin şartlarında kadınlar kürtaj yaptırmak istediklerinde doktor görüşünü almaları ve hayatı tehlikelerinin olması zorunluluğu vardı. Bu durum kadının evlilik dışında dünyaya getirdiği çocuğun hem yasalar önünde hem de toplumsal olarak korunmaması sorununu beraberinde getirdi. Tüm dünyada kadınlar hak mücadelesi verirken Cumhuriyetin ilanından sonra insan haklarına verilen ehemmiyetin arttığı Cumhuriyet Türkiye'sinde, çağının ilerisinde gelişmeler vukuu buluyordu. 1930 yılında belediye seçimlerine katılan kadınlar, 1934 yılında çıkarılan yasa ile kanunlar önünde resmen seçme seçilme hakkına sahip oldular. Atatürk kökleri Avrupa'da atılan kadın hakları kavramına Türkiye'de yeni bir ivme kazandırdı:

“Cumhuriyet rejimi demek demokrasi sistemi ile devlet şekli demektir. Biz Cumhuriyet'i kurduk, o on yaşını doldururken demokrasinin bütün icaplarını sırası geldikçe tatbikata koymalıdır. Kadın haklarını tanımak da bunun bir icabı olacaktır. Müsterih olunuz.”¹¹²

İlk dalga feminist hareket öngörüldüğü kadar aksiyon almasa da devletlerin kadın hakları özelinde eşitlik ilkesini göz önünde bulundurmaları sağlanmıştır. Tanınan haklar bir noktada kadın hareketlerin toplumsal niteliğinin artmasından çekinen devletlerin mevcut hareketlenmeyi bastırma girişimleri olarak da algılanabilir. İlk dalga feminist hareket böylelikle sonlandırılırken hemen akabinde ikinci dalga feminist hareket oluşa gelmiştir. 1960'lı yıllarda teknolojinin de gelişmesi ile beraber kadınlar öncelikli alan olarak tıbbi hizmetleri benimsediler. İlk dalgada kürtaj konusunda istediği başarıyı elde edemeyen feminist hareketlenmeler, ikinci dalgada da aynı girişimde bulunup doğum kontrol, kürtaj gibi konuların yasalardan çıkartılması talebinde bulunmuşlardır.¹¹³ İkinci dalga feministler eşitlikten ziyade özerklik talebinde bulundular. Fakat ilk dalgada olduğu gibi ikinci dalga hareket de zeminsiz ilerlediği için devletler ve toplumlar tarafından tanınan çeşitli haklar ayrı tutulmak kaydıyla tam bir başarı elde edememiştir.¹¹⁴

“Günümüzde güç daha nazik bir dile sahiptir. Kimi eziyor ve baskılıyorsa, onların iyiliğini düşünüyormuş gibi yapar. Buna göre de ne zaman bir şey kadınlara

¹¹¹ Bendason, Ney, Başlangıcından Günümüze Kadın Hakları, 1994, İletişim Yayınları. s.54

¹¹² A.g.e. s. 357

¹¹³ A.g.e. s.63

¹¹⁴ Duby, Georges ve Perrot, Michelle, Kadınların Tarihi C.5, 2005, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

yasaklansa, hem bunun onların yetilerinin dışında olduğu hem bunu yapmaya çalışırlarsa gerçek mutluluk ve başarı yollarından uzaklaşacaklarını söylemek ve buna inanmak gerekli görülüyor.”¹¹⁵

Mill, kadınların baskı rejiminden kurtulması için tarihi mücadele verse de kadınların feminist kuramın meydana getirdiği dalgalanmalar ile beraber özgürlük mücadelesini nedenli doğru algıladığı tartışmalı bir konudur. Kadınların evrenindeki mevcut kaotik atmosfer üçüncü dalga feminist hareketlenmeler ile daha da karmaşık hale gelmiştir. Üçüncü dalga feminist hareketin öncüleri ilk ve ikinci dalga feminizmden farklı olarak eşitlik değil ‘ayrılık’ talebinde bulunuyorlardı. Toplumsal tüm kavramların feminist bakış açısı ile analiz edilmesini talep eden hareketlenme, geçmiş dönemlerde erkek yanlı olarak yer edinen eşitsizliğin seyrinin kadın tarafına sirayet etmesi talebinde de bulunuyordu. Kadınlar bu talebi elbette yüksek sesle dile getirmediler fakat yapılan propaganda ve gösterilerde, kaleme alınan çalışmalarda talebin bu yönde olduğuna dair emareler kolaylıkla bulunmakta.¹¹⁶

Feminist hareketler, analiz kolaylığı adına dönemlere ayrılmış olsa da topyekûn değerlendirme yapmak gerekirse üç dönemin de birbirinin devamı niteliğini taşıdığını söylemek mümkün. Var olma mücadelesi veren kadının talepleri feminist kuramın Marksist felsefe ile yakın ilişki kurması ve daha sonra anarşist felsefeyle iltisaklı gibi görünmesi ile beraber politik bir ideolojiye dönüşmüştür.¹¹⁷ Kuramın kendi içinde yaşadığı kimlik karmaşası ve taleplerin yoğunluğu yeni birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Ezilmişliğin verdiği güçle ortaya çıkan hareketlenmeler, güç elde edildiği takdirde ezen tarafa geçmeye teşebbüs edildiğine dair görüşlere de yol açmıştır. Tarihi mücadelenin birikimi ile modern zamana gelindiğinde ise kadının kimliği yeni bir devinim geçirmiştir. Eğitimde, iş hayatında, aile yaşantısında, çocuk dünyaya getirme kararı ve diğer tüm bireysel ve toplumsal dizgelerde erkek hegemonyasının altında yer alan kadın, modern zamanda ‘reddetme’ sürecine girmiştir. Erkek egemen dayatmaları reddetmek adına zaman zaman sorgusuzca hareket eden kadın modern dönemde bocalamıştır. Kimlik edinme süreci diğer kimlikleri reddederek meydana gelemeyeceği gibi bir türün devamlılığının da diğer türe bağlı olduğu hakikati göz ardı edilmemelidir. Feminist çalışmalar, kadın ve erkek mütakabiliyet ilkesini temel almamış olmanın verdiği

¹¹⁵ A.g.e. s.72

¹¹⁶ A.g.e. s.33

¹¹⁷ A.g.e. s.57

zararı modern ve post modern dönemde yaşamaya devam etmektedir: “Kimlik, kesinlikle çoğulluk ifade eden bir kavramdır ve başka kimlikleri içerir. Çeşit olmaksızın birlik, başkaları olmaksızın benlik olmaz.”¹¹⁸ Cinsiyet fark etmeksizin türlerin devamlılığı ilkesinin birbirine muhtaç olma ilkesi zemininde yer aldığını kabul etmek elzemdir. Modern zamanın bireye sunduğu en büyük hizmet eşitlikken¹¹⁹ erkeklerin kadınları toplumdan dışlama çabasını da kadınların modern dönemde erkeklerin haklarını görmezden gelerek yükselme girişiminde bulunması da beyhudedir.

Şimdiye dek feminist kuramın tarihsel süreci topyekûn değerlendirilirken modern zamana gelindiğinde kuramın dinamiklerinin halen daha olgunlaşmamış olmasının sebepleri de belirgin hale gelmiştir. Feminist kuram her ne kadar kadın hakları özelinde evrensel nitelik taşısa da diğer tüm kavramlar gibi içinde bulunduğu topluma göre şekil almaktadır. Örneğin Amerikan yasasının tanıdığı kadın hakları, Katolik kilisesine sıkı sıkıya bağlı olan İtalya devletinde diğer devletlere nispeten daha zorlu bir süreçten geçmiştir ve feminist hareketler İtalya’da beklenildiği gibi filizlenmemiştir. Boşanma ve kürtaj gibi konular ise neredeyse tüm milletlerde aynı şekilde karşılanmış ve yasalar tarafından güvence altında alınması 20. Yüzyıla tekabül etmiştir.¹²⁰ Batılı devletlerin çağın gerisinde kaldığını düşündükleri Türk devletinde ise beklenenin aksine kadın haklarına hız verilmişti. Bu durum da gösterir ki; fikirlerin toplumsal zemini hazırlanmadan hayata geçirilmesi sonuçsuz kalmaktadır. Elde edilen hukuki haklarda, modernleşme ve devletlerin medeniyet yarışının etkisinin olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Türkiye Cumhuriyeti devletinin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ün de belirttiği gibi: medeni ilerlemenin ilk ilkesi kadın haklarının güvence altına alınmasıdır.

Batı ve Türkiye temel alındığında feminist kuramın ideolojileşmemiş olmasının en temel sebebi şu şekilde özetlenebilir; kadınların tarihi mücadelelerden de aldıkları güç ile talep ettikleri haklar kültürel normlar göz önünde bulundurulmadan üstün körü istenmiştir. Toplumsal tekabülüne bakılmadan istenen haklar zaman zaman eşitlik ilkesine aykırı olarak kadın egemen bir hal almıştır, modern dönem feminist çalışmaların özerklik talebi şimdiye dek var olan erkek egemen dünyanın tepkisini çektiği gibi kabul de görmemiştir. Geniş kitlelere yayılmasının önündeki en büyük engel olan cinsiyetçi bakış açısı, temeline insan haklarını almamış olmasının eksikliğini yaşamaktadır. Kadınların, ‘kadın hakkı’

¹¹⁸ Assmann, Jan, Kültürel Bellek, 2015, Ayrıntı Yayınları. s.145

¹¹⁹ Woodruff, William, Modern Dünya Tarihi, 2006, Pozitif Yayınları. s.423

¹²⁰ A.g.e. C.5, s.111

talep etmeden evvel ‘insan hakları’ talep etmiş olmaları hiç şüphesiz sonucu değiştirecek bir niteliğe sahiptir. Kültürel normların göz ardı edildiği feminist hareketlenmelerde arka plana itilen bir diğer konu ise bireysel psikoloji ve biyolojik farklılıklar oldu. Kadın ve erkeği ayıran en temel biyolojik farklılıklar, psikolojik ayrışmalarla beraber daha da komplike hale gelirken kadın çalışmalarında diğer disiplinlerin ihmal edildiği açıkça görülmektedir:

“Eğer bir bireyi anlamak istiyorsam, ortalama insan hakkındaki tüm bilimsel bilgileri bir kenara atıp, tüm teorileri göz ardı ederek, tümüyle yeni ve önyargısız bir tavır benimsemek zorundayım. Anlamak işine ancak tam özgür ve açık bir kafayla yaklaşabilirim.”¹²¹ Jung’un da kaleme aldığı gibi aynı cinsiyete ait de olsalar her birey kendi özelinde değerlendirilmelidir. Geliştirilen kuramlar da hem birey hem de toplum özelinde ihtimamla çözümlenmelidir. Ez cümle özetlemek gerekirse Alman felsefeci Georg Gadamer’in (1900-2002) tarihselcilik adına kullandığı bu tanım bilhassa da modern feminist çalışmalara uyarlandığı vakit daha da anlam kazanmaktadır; kadın kendini bir şey olarak anlamada mıdır? (sich-als-etwas-Verstehen) ya da kendini bir şeyde anlamada mıdır? (sich-auf-etwas-Verstehen)¹²²

2.2. Feminist Kuram Işığında Medyada Kadın ve Güzellik Algısı

18. yüzyılda Sanayi Devriminin başlaması ile beraber endüstrileşme takip etmesi zor bir ivme kazanmıştır. Ardı sıra meydana gelen değişimler yalnızca mekanik dengelerin değil toplumsal dizgelerin de yeniden şekilleneceği anlamına geliyordu. İş gücü dağılımının erkek egemen yapıdan çıkmaya başlaması ve kadınların da çalışma alanında kendilerine yer bulmaya başlamaları ile beraber toplumsal dengeler yeniden kurulmak durumunda kaldı. Şimdiye dek dünyanın aşına olmadığı kavramlar gün yüzüne çıkarken 19. Yüzyıl itibariyle kitle iletişim araçlarının etkin kullanımı hali hazırda yaşanan süratli değişime yeni bir ivme daha kazandırdı. Televizyon ve radyonun yaygınlaşması bilhassa da bireyi ilgilendiren sorunlar meydana getirirken 20. ve 21. yüzyıl itibariyle sosyal medyanın kullanıma açılması ile görünür olmak hayati bir anlam taşımaya başladı:

“Bugünse durum çok daha farklıdır. Matbaanın ve özellikle de elektronik medyanın gelişimi ile tanınma adına yapılan mücadeleler, gittikçe, dolayimli kamusalılık

¹²¹ Jung, G. Carl, Keşfedilmemiş Benlik, İlhan Yayınevi, 1999, s.50

¹²² A.g.e. s.17

alanında görünebilirlik çabaları haline dönüşmüştür. Kişinin kendini görünür ya da duyulur hale getirme (ve diğerlerinin de aynısını yapmasını engelleme) çabası, modern dünyanın sosyal ve politik karmaşasında çevre konumunda değil, aksine tam merkezdedir. Kadın hareketi ve yurttaşlık hakları hareketi gibi sosyal hareketlerin gelişimi, medyadaki görünürlük mücadeleleri aracılığı ile alt veya marjinal grupların iddialarının güç kazandığına yeterli bir delildir.”¹²³

İngiliz sosyolog Thompson’ın da belirttiği gibi *görünürlük* modern dönemin temel ilkesi haline gelmiştir. Kadın erkek ayırmaksızın tüm bireylerin var olma mücadelesi hem sosyolojik hem de psikolojik yeni sorunlar meydana getirirken feminist hareket başlığı altında kadın kimliğe de örselenmeye başlamıştır. Kadınların görünür olmak adına verdikleri mücadele, medya kuruluşları tarafından, toplumun ahlaki normları yeniden değerlendireceği bir tertiple sunuldu: “Orta çağ kilisesinde de "kadın... kesinlikle kısmen bilinçli, kısmen bilinçsizce günaha baştan çıkarıcı bölümdür; erkeğin üzerindeki çekiciliği, adeta onun ahlaki suçu olarak kavranır.”¹²⁴ Ahlaki değerlerin ilk çağlardan beri kadını ilgilendiren bir husus gibi görülmesi sorunu modern zamanda da benzer şekilde algılandı fakat modern zamanda kadının medya aracılığıyla göz önünde bulundurulması ahlaki yargıların tümünün kadına yönlendirilmesine sebebiyet verdi denebilir. Aile yapısının tahrip edilmemesi ve anne-çocuk ilişki dinamiğinin olduğu gibi muhafaza edilmesi gayreti medya çalışmalarında da kendisine yer buldu. Kadının iyi anne kimliği ahlaki sınırlandırmalarla korunmaya çalışılırken bu durumu bozmaya yönelik her hamle ivedilikle yok edilmeye çalışıldı. Alman düşünür, sosyolog ve kültür eleştirmeni Max Horkheimer (1895-1973): günümüz aile yapısının kadının kurduğu düzen neticesinde ruhunu kaybetmediğini ama bu direnç neticesinde kadının kendi özünden koptuğunu ve hem toplum hem de hukuk nezdinde erkeğin tahakkümü altında olmasının kendisini hiçbir zaman gerçekleştiremeyeceği ve ilerlemesinin sürekli olarak engellenmesi ile sonuçlanacağı görüşünde bulunmuştur.¹²⁵ Horkheimer’ın bu görüşü modern zaman ilerledikçe revizyona uğramıştır. Kadın artık kendini gerçekleştirmek ve ilerlemek adına atılımlarda bulunuyordu fakat bu defa da ahlaki değerler ile mücadele etmek durumunda kaldı. Alman felsefesinin kurucusu, filozof Immanuel Kant (1724-1804) evrensel ahlak yasasının temellerini atarken kadın-erkek ayrımında bulunmadan ödev bilinci ile tüm

¹²³ Thompson, B. John, Medya ve Modernite, 2008, Kırmızı Yayınları. s.373

¹²⁴ Horkheimer, Max, Geleneksel ve Eleştirel Kuram, 2005, Yapı Kredi Yayınları. s.277

¹²⁵ A.g.e. s.276

bireylere toplumsal sorumluluk yüklemiştir.¹²⁶ Kant'ın evrensel ahlak yasası Amerikalı felsefe yazarı Ross Poole'ın Ahlak ve Modernlik eserinde iki ahlak mı var?¹²⁷ sorusu ile modern zamanda karşılık bulmaya çalışmıştır. O halde herkesçe sorgulanan ahlak kavramını salt insan kimliği üzerinden özetlemek gerekirse; hırsızlık eylemi kadın ve erkek ayırmaksızın aynı şekilde kınanır, haksız yere canlıya zarar vermek de aynı tutumla karşılanır. Toplum direkt ilgilendiren çok basit iki konuda da benzer tepki gösterilirken bedeninin teşhir edilmesi, televizyon gibi görsel medyada yer edinme durumları kadın ve erkek olarak çeşitlilik gösterir. Kadının toplum önünde ahlaklı olma zorunluluğu, kitle iletişim araçları aracılığıyla kadını linç kültürünün bir malzemesi haline getirmiştir. Bu durum; kadının hangi çağda olduğu önemli olmaksızın her ne kadar özgürlük alanını genişlettiği düşünülse de daima görünmez bir çemberin içinde yer alacağı anlamına gelmektedir. Gelenek ve modernlik arasında sendeleyeni bireyin kafa karışıklığı medyanın yarattığı kaotik evren ile daha da artmaktadır: “Yalın bilgisizlik ile kafa karışıklığı arasında, yani basitçe olguları bilmeme durumu ile yeterli entelektüel eğitimden yoksun olan insanların her türden medya ve propagandanın aralıksız saldırısı karşısında kafalarının karıştığı ve ellerindeki olguları ne yapacaklarını bilmedikleri zaman ortaya çıkan durum arasında, bir ayırım yapmak zordur.”¹²⁸

1622 yılında ortaya çıkan propaganda kelimesinin modern manası kelimeyi olumsuz anlamından arındırıp olumlu bir mana kazandırmaya çalışan Amerikalı modern propagandanın kurucusu Edward Bernays (1891-1995) tarafından sağlanmıştır.¹²⁹ Her ne kadar Bernays tarafından olumlu bir anlam kazandırılmaya çalışılsa da kelimenin çağrışımı ve hizmet alanı medyanın da etkisi ile olumsuz eksenden ayrılamamıştır. Medyanın her geçen gün kazandığı propaganda gücünün tüm alanlara sirayet etmesi ile beraber başta politika olmak üzere sosyolojik kavramların tamamı dönüşüm sürecine girmiştir. Dinamik propaganda gücü ile uluslararası savaşların mahiyetini dahi değiştirme kuvvetine sahip olan medya kuruluşları, Amerikalı dilbilim profesörü, filozof ve eleştirmen Avram Noam Chomsky'nin Amerikan Müdahaleciliği eserinde de aktardığı gibi: gerçekte olan ile görünmesini istediklerini ikna edici bir kurgu ile izleyiciye sunmaktadırlar.¹³⁰

¹²⁶ Kant, Immanuel, Pratik Aklın Eleştirisi, 1999, Türkiye Felsefe Kurumu. s.45

¹²⁷ Poole, Ross, Ahlak ve Modernlik, 1993, Ayrıntı Yayınları. s.76

¹²⁸ Horkheimer, Max, Otoritaryen Kişilik Üstüne, 2011, Say Yayınları. s.119

¹²⁹ Bernays, Edward, Propaganda, 2023, Pegasus Yayınları. s.18

¹³⁰ Chomsky, Noam, Amerikan Müdahaleciliği, 2002, Aram Yayıncılık. s. 116

Propagandanın şekillenme ve toplum tarafından karşılanma süreci analiz edilmeye değer konular olsa da çalışmanın odağını dağıtmamak adına kadın özelinde ilerlemek doğru olacaktır. Kadının iş hayatında yer bulması yeni bir propaganda malzemesi olurken, sözde kadının özgürlüğü meselesi görsel medyanın temel taşlarından biri haline gelmiştir. Medyada kendisine sıklıkla yer bulan kadının hüviyeti\hürriyeti propaganda ürünü müydü veya somut yansıması var mıydı? yanıtlanması mecburi bir sualdir. Kadının ev dışına çıkması ile beraber sorumluluk alanı gün geçtikçe genişlemeye başlamıştır. İyi eş olma ve çocuk bakma sorumluluklarının yanında kadın artık toplumsal tüm sahalarda kendisine alan yaratma girişiminde bulunmuştur. Erkek egemen toplum yapısının yapı bozuma uğraması ile beraber kadın edilgen rolden etken role geçiş yapmıştır. Bilhassa belirtmek gerekir ki bu yalnızca kadının girişimidir ve tam anlamıyla etken rol edindiğini söylemek mevcut sistemde mümkün değildir. Bu namümkün durum, kendisini evden kurtaran kadının farkında olmadan yeni bir kısıtlama alanına geçiş yapması ile meydana gelmiştir. Kadınların ilk çağlardan beri maruz kaldığı baskıların mahiyeti modern çağda da neredeyse hiç değişmemiştir. Medya organları kadınlar adına idealize edilmiş güzellik biçimleri ve roller tasarladı. Medyanın rolü yalnızca sunmakla sınırlı kalmıyor, alıcının alımlama sürecini de doğrudan etkileyecek düzeyde konumlanıyordu. Medya sektöründe her nosyon yeni bir yaratım sürecinden geçtiği gibi izleyicinin alımlama sürecinin de takip edilip ön görüldüğü şekilde vukuu bulması hayati bir durumdu:

“Son yıllarda medyanın rolünü özetlemek konusunda "gerçekliği yaratmak" sloganı "toplumu yansıtmak" sloganıyla yarışmaya başladı. Yansıtma sloganı televizyoncular ve gazeteciler arasında gözdeydi. Bu slogan, her şeyden önce, televizyoncuların ve gazetecilerin sundukları ürünlerin doğasının sorumluluğunu tek başına taşımadıkları anlamına geliyordu. Medya araştırmacıları ise fenomenolojik sosyolojiden "yaratma" terimini aldılar ve bu terim medyanın her şeye rağmen güçlü olduğu düşüncesinin yeniden canlandırılmasında rol oynadı.”¹³¹

Kadın bu yaratım süreci adına kusursuz bir alan sunmaktaydı. Öncelikle reklamlarda ve filmlerde ev içinde roller edinmeye başlayan kadın, hedef kitlenin büyümesi ile beraber ev dışında da sorumluluklar almaya başladı fakat kadının dışarıda aldığı sorumluluklar da sekreter, hemşire ve hizmetli gibi kurgu karakterlerle sınırlıydı. Kadın medyanın kurgu dünyasında henüz patron olmayı başaramamıştır: “Talk show’ların konuları genellikle,

¹³¹ A.g.e. s.189

daha önce kamu işleri alanına girmeye değer bulunmayan, sonra da uzmanlık kaygısı güdülmeyen sunulan “halktan kadınların sorunları”dır.¹³² Yalnızca Talk Showlar değil deterjan reklamları da 1950 itibariyle kadına yönelik hizmetler vermeye başladı.¹³³ Kadının evdeki rolü televizyona taşınmış oldu böylelikle.

Patriarkal hegemonyanın hâkim olduğu medya sektöründe, güzellik algısı yeniden şekillenmiş ve modernize edilmiştir. Kadın kendisinden talep edilen imaja uygun olmadığı takdirde dışlanma gerçeği ile karşı karşıya kalmaktadır. Özgürlük kazanımı tasarrufu ile yola çıkan kadının kimi zaman bilinçsizce içinde bulunduğu yeni bir kısıtlanma alanı meydana gelmiştir. Görünür olmanın özgür olmak ile ilişkilendirildiği modern zamanın medya kültüründe, her birey tüketim kültürünün bir parçası olurken yeni bir tasarım sürecinden de geçmektedir. İngiliz sosyolog Anthony Giddens’in, Fransız sosyolog, tarihçi ve eleştirmen Michel Foucault’nun (1926-1984) *toplumsal teknolojiler* kavramı ile ilintili olarak aktardığı *beden sosyolojisi* tanımı, modern dönem kadınlarının geçirdiği dönüşüm sürecini aktarmak adına en doğru tariflerden biridir. Nitekim Giddens; modern döneme yaklaşıma dek kadının zayıflığı konusunun kabul görmediğini aksine bunun yoksulluk belirtisi olduğu için daha kilolu kadınların tercih edildiğini fakat modern döneme yaklaşıldığı vakit yeniden şekillenen güzellik algısının zayıflamayı teşvik edici olduğu yönünde görüş bildirmiştir.¹³⁴ İngiliz sosyolog görüşlerinde bütünüyle doğrudur zira modern dönem kadına güzellik uğruna zayıflık, cerrahi operasyonlar, daimî şıklık ve nezaket zorunluluğu sunmuştur.

Teorisyenlerin görüşlerini yadsımadan geçici olarak bir kenara bırakmak gerekirse; kadın, insan ve toplum çalışmalarına konu olduğu gibi medya güdümünde şekillenmekte midir? bu sorunun cevabı Dünya Plastik Cerrahi Derneğinin (International Society of Aesthetic Plastic Surgery- ISAP) 2022 yılında yayınladığı plastik cerrahi karnesinde açıkça görülmektedir:

“Rapor, estetik cerrahide son dört yılda yüzde 41,3'lük artışla devam eden bir yükseliş gösteriyor. Son araştırmadan bu yana hem cerrahi hem de cerrahi olmayan işlemlerde artış görüldü (sırasıyla %16,7 ve %7,2), son dört yılda cerrahi olmayan işlemlerde %57,8 gibi ciddi bir artış görüldü.

¹³² Maigret, Éric, *Medya ve İletişim Sosyolojisi*, 2014, İletişim Yayınları. s.281

¹³³ A.g.e. s.211

¹³⁴ Giddens, Anthony, *Sosyoloji*, 2012, Kırmızı Yayınları. 294-296

Toplam estetik işlemlerin %85,7'si kadınlara yapılırken, erkeklere yapılan işlemlerde bu oran %18.”¹³⁵

Erkeklerin plastik cerrahi işlemlere duydukları ilgi artmaya devam ederken kadınlar ile aralarındaki mesafe halen daha kapatması güç bir noktada durmaktadır. Ülke geneline bakıldığında ise Türkiye cerrahi ve cerrahi olmayan operasyonlarda üst sıralarda yer almakta:

“Bir kez daha ABD, 7,4 milyondan fazla işlemlerle dünya çapında en fazla işlemi gerçekleştiren ülke olurken, işlemleri yüzde 22 oranında gerçekleştiren ABD'yi, cerrahi işlemlerde birinci sırada yer alan Brezilya (%8,9) ve Japonya (%7,3) takip etti. ABD ve Brezilya'nın en fazla plastik cerraha sahip olduğu tahmin edilirken, onu Asya ülkeleri takip ediyor; Japonya üçüncü, Çin dördüncü ve Kore Cumhuriyeti (Güney Kore) beşinci sırada yer alıyor.

Ortalama olarak en fazla yabancı hasta gören ülkeler Meksika, Kolombiya, Tayland ve Türkiye'dir.”¹³⁶

İstatistik verilerle kadının toplumsal kimliği analiz edilmeye devam edilirken Türk kadının güzellik standartlarına uyma gayreti istihdam alanında gösterilmemiştir. Kadınların iş hayatına katılım oranı 2021 yılında erkeklerin yarı yüzdesine dahi yaklaşmamıştır: “Hanehalkı işgücü araştırması sonuçlarına göre 2021 yılında 15 ve daha yukarı yaştaki istihdam edilenlerin oranının %45,2 olduğu görüldü. Bu oran kadınlarda %28,0, erkeklerde ise %62,8 oldu.”¹³⁷ Hem batının hem de Türkiye'nin saha araştırmaları gösteriyor ki kadının güzellik kaygısı mevcudiyetini korurken istihdam edilmesi halen daha büyük bir sorun olarak yer alıyor. Cinsiyet ve fırsat eşitliği ilkesine sirayet edip kadına istihdam alanı yaratmak isteyen kuruluşlar olsa da istatistikler bilhassa da feminist hareketlerin, talep ettiklerinin çok gerisinde olduğunu gösteriyor.

Elde edilen veriler ışığında tam da bu noktada feminist görüşün tepkisi ile karşılaşmak beklenen bir durumdur fakat süreç bu şekilde ilerlememiştir aksine özellikle de reklamlarda ekseriyetle kadınların teşhir edici şekilde kullanılması, filmlerde teşvik edici obje olarak sunulması, zaman zaman fetiş kurguların içinde yer alması olağan karşılanmıştır. Cinsiyet ve kadın çalışmalarında bu durumun eleştirildiği görülse de

¹³⁵ Erişim için: isaps.org/discover/about-isaps/global-statistics/reports-and-press-releases/global-survey-2022-full-report-and-press-releases/ Çeviri yazar tarafından yapılmıştır. E.T. 10.05.2023

¹³⁶ Erişim için: isaps.org/discover/about-isaps/global-statistics/reports-and-press-releases/global-survey-2022-full-report-and-press-releases/ Çeviri yazar tarafından yapılmıştır. E.T. 10.05.2023

¹³⁷ Erişim için: data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2022-49668#:~ E.T. 15.06.2023

reklam ve filmlerde yer alan kadınların bu durum karşısında çekimser olmaması neticeyi değiştirmemekte. 1962 yılında Eti Gıda Anonim Şirketi olarak kurulan hazır gıda üretimi yapan firma, cinsiyet çalışmalarına alan açacak tanıtım reklamlarına da imza atmaktadır. 22 Haziran 2015 tarihinde yayınlanan Eti Browni reklamı, medyada yer alması ile özgürlük alanının genişlediği iddia edilen kadının edilgenliğinin en ufak bir değişime uğramadığını bir kez daha onaylamaktadır. Reklamda oyuncu erkeğin karşısında ürünü tüketen kadın tümüyle tahrik edici bir unsur olarak yer almakta. Aynı markanın ve aynı ürünün bir diğer reklamı ise 24 Haziran 2015 yılında yayınlanmıştır ve bu reklamda da gözleri bağlı bir kadının -ki bu reklam fenomenolojisinde aleni fetiş görselidir- yer aldığı görülmektedir. Kadının tonlamaları ve davranış dili özellikle de erkek izleyici için yeterli düzeyde tahrik edicidir.¹³⁸ Reklamlarda yer alan belirli fenotipte kadınlar bu durumun rahatsız ediciliği karşısında tavır almadığı müddetçe medya ve iletişim çalışmalarının tenkit dilinin caydırıcı olduğunu söylemek mümkün değildir. Çalışmanın kapsamını aşmaması adına daha fazla örnek kullanılmamıştır fakat ulusal ve uluslararası reklamların neredeyse tamamında kadının rolü belirgindir. Bu durum yalnızca reklamlarda değil özellikle son 13 yılda etkin olarak kullanılan sosyal medya uygulamalarında da yer almaktadır. Son dönemin özellikle de genç kadınlar arasında popüler olan uygulaması Instagram, fiziksel özelliklerini takdir etmeme, kişisel hayata duyulan memnuniyetsizlik gibi sorunlar meydana getirmektedir. Dünya çapında yapılan istatistiksel çalışma ile sosyal medya kullanımının ruhsal kırılganlıkları arttırdığı tespit edildiği gibi bu durumun genellikle genç kadın ve erkekler üzerinde etkili olduğu saptanmıştır.¹³⁹

Feminist Kuram Işığında Medyada Kadın ve Güzellik Algısı bölüm başlığı altında kadının tasarlanan imajı ilk çağlardan bugüne dek tümevarımcı yaklaşım ile tespit edilmeye çalışılmıştır. Teknolojinin gelişmesi, kitle iletişim araçlarının yaygın kullanımı ve modern zamanının tüm nosyonları yeniden şekillendirmesi ile beraber kadının hem beden hem de ruhsal durumunun tespiti gittikçe güç hale gelmektedir. Kendisinden önceki dönemlere kıyasla modern zamanda gelişimler ardı sıra ivedi bir şekilde gerçekleşmektedir.

Modernizasyon kendisinden öncekini yıktığı gibi zaman zaman da bütüncül bir revizyon sürecine girmektedir. Kadın, modern zamanın tasarladığı kimliği üstünde taşımak

¹³⁸ Erişim için: [youtube.com/watch?v=l4VEfxQhw7I](https://www.youtube.com/watch?v=l4VEfxQhw7I) https://www.youtube.com/watch?v=xR_rWuvllzc E.T. 22.06.2023

¹³⁹ Erişim için: [statista.com/statistics/248769/age](https://www-statista-com.translate.googleusercontent.com/s/statistics/248769/age) E.T. 29.09.2023

durumunda kalan en önemli örneklerden biridir. Henüz kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmadığı dönemlerde dahi idealize edilmiş güzellik algısına uymak adına çeşitli uygulamalarda bulunan kadın, bulimia nevroza gibi hastalıklarla hayatını tehlikeye atma noktasına gelmiştir. Görsel medyanın gelişmediği dönemlerde kadınların kulaktan dolma hikayelerle kendilerine şekil vermeleri, çağın eğitimsizliği göz önünde bulundurularak kabul görececek bir noktadadır. Modern zamana gelindiğinde ise bu durum bilgiye erişimin görece sınırsız olduğu bu çağda, kadından beklenen ise tasarım ürünü olmayı reddetmesidir. Bu reddetme durumu eski dönemlerin referansı ile gerçekleşmelidir elbette. Örneğin kadınların standart güzellik algıları uğruna sağlıklarını kaybetme durumuna gelmeleri önemli bir referans sunarken günümüz dünyasında bu durum hiç yaşanmamış gibi yeni bir inşa sürecine girilmesi kabulü zor bir durumdur. Kadınların özgürlüğü ve hakları adına gayreti ilke edinen feminist kuramın bu denli aleni yapılan kadın hakları ihlaline tepkisiz kalması ise görüşün henüz olgunlaşmadığının bir diğer kanıtıdır.¹⁴⁰ Sınırlı alanlara ulaşip, ilkelerini benimseten feminist kuram bilhassa da medya sektöründe çalışan kadınlara erişim de eksiklikler yaşamıştır. Kadınlar halen daha televizyon, sosyal medya uygulamaları ve diğer dijital platformlarda kendilerine sunulan sınırlı alanda hareket etmektedir. Erkek ürünü satışı yapan firmaların dahi reklam aracı olarak kadınları kullanması ve kadın bedeni üzerinden teşhir kampanyaları düzenlemesi feminist hareketin talep ettiği beden özgürlüğü ilkeleri ile ters düşmektedir ve bu durum da kuramın toplumsal tekabülünün yetersiz olduğunu bir kez daha onaylamaktadır. Kadınlar kendilerine sunulan modern dünyada bilinçsiz tahakkümün altına özellikle de görsel ve işitsel medya araçları ile girmektedirler. Kapitalist emek sömürsü kendisini bir kez daha kadın bedeni üzerinden gösterirken bu durum kadının toplumsal kimliğini de tartışılır hale getirmiştir.

Dizi ve filmlerde yer edinen güçlü kadın imgesi, erkeğin varlığını reddederek ve aile kurumunun kadının sorumluluğundan çıkması ile ilişkilendirilip feminist kurama hizmet ediyor gibi görünse de toplumsal kimliklerin mütekabiliyet ilkesi ışığında var olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir. Cinsiyetler birbirlerini reddederek değil ancak kişisel alanlarına saygı duyarak ve özgürlük alanlarını birbirlerinin sınırlarını yok saymadan var

¹⁴⁰ Bahse konu olan tepkisizlik: 19. Yy başlarında meydana gelen kadın hareketlerinin, seçme seçilme hakkı, kürtaj, doğum kontrol vb. haklar adına verilen mücadelenin ve mücadele sonunda kısmi hak kazanımının medya sektöründe yer alan aleni istismara gösterilmemiş olmasıdır. Bu bağlamda literatür taraması esnasında kadının modern zamanda tahrip edilen kimliğine dair herhangi bir eyleme denk gelinmemiştir.

ederek sürekliliklerini sağlayabilirler. Kendi ekseninde dönen kuram; evlendikten sonra soyadı değişikliği yaşanmamasını talep etmekte -buradaki asıl temel başka bir erkeğin hüviyetini üstlenmeme mücadelesidir- fakat kendisine ait soyadının da yine başka bir erkekten yani babasından gelmesine benzer bir paradoks sunmaktadır.

Feminist kuramın göçebe idealinin yerleşik düzene geçememesinin nedenleri çok açıktır ki; talep edilenlerin kendi içinde tutarsızlığı, süreklilik sağlayamaması ve güncel sorunlardan ziyade afaki konular ile ilgilenmesidir. Çalışmanın ideal güzellik algısı belirli konular üzerinden sorgulanırken, kadınların kendilerine dayatılan yeni mecburiyetlerin tüm ideolojilerden bağımsız akılcı (rational) bakış açısı ile değerlendirmeleri ümit edilmektedir.

2.3. Feminist Kuramın Eleştirisi

“Ey yolcu, modern ol!”¹⁴¹

Şimdiye dek uğruna mücadele verilen demokratik haklar, feminist hareket olarak isimlendirilmeden evvel de kadınların omuzları üstünde yükseliyordu. İlk beşerin varlığından beri verilen kadın kimliğini var etme mücadelesi her dönemde yeniden şekillenmekteydi. 18. yüzyıla yaklaşıma dek yalnızca çağın gerekliliklerine göre kısmi değişimlere uğrayan hak kazanım mücadeleleri, feminist kuramın sahaya çıkması ile beraber hem eleştirilerin hem de analizlerin hedefinde yer almıştır. Feminist kuramın kadının kimliğinin var olması üzerinde mikro ölçekte etkileri olsa da makro ölçekte hali hazırda meşakkatli bir yolda olan kadınların, daha belirgin halde eleştirilerin hedefinde yer almasına sebebiyet vermiştir denebilir: “Gerek yeryüzündeki tüm kimliklerin gerek var olan sayısız kültürel model arasında yapılacak tercihin geçici doğası feministlerin keşfi değildir; icadı hiç değildir.”¹⁴²

Feminist kuramın var olma mücadelesi siyahilerin ayrımcılığa karşı verdiği mücadeleye benzer bir yol izliyordu. Tarih boyunca türlü ırkçılık ve haksızlığa maruz kalmış siyahilerin mücadelesi, Amerikalı siyasetçi ve aktivist Malcolm Little (Malcolm X) (1925-1965) öncülüğünde yeni bir farkındalık kazandı. Şimdiye dek siyah oldukları için hak talep eden vatandaşlar artık yalnızca insan olarak hak talep ediyorlardı ve kimliklerinin siyahi olarak anılmasını istemiyorlardı.¹⁴³ Malcolm X öncülüğünde

¹⁴¹ Passant sois moderne! Benjamin, Walter, Pasajlar, 2021, Yapı Kredi Yayınları. s.173

¹⁴² A.g.e. s.102

¹⁴³ Birsal, Salah, Şişedeki Zenci, 1986, Nisan Yayınları. s.76

gerçekleşen bu farkındalık siyahilerin kırılma noktası oldu denebilir. Zira insan kelimesinin önüne gelen her sıfat yeni bir tanım meydana getirmekte. Beyaz insanın kendisini nitelerken sıfat kullanmaması ne denli olağansa siyah insanın da kendisini rengi ile nitelenmesi o denli olağan karşılanıyordu fakat ‘siyah’ değil yalnızca insan olduğunun farkına varan X hareketi hem Müslüman hem de siyah olan insanlara özerklik değil eşitlik mücadelesi verdi. Nitekim mücadelenin toplumsal tekabülünün de bu noktada gerçekleştiği söylenebilir. Feminist kuramın izlemesi gereken yol da buna benzer bir sürece tabi olmalıydı lakin ekseriyetle kullanılan ‘kadın’ kelimesi, kurulmaya çalışılan ortak kadın kimliği, hareketi toplumdan uzaklaştırıp anarşist bir faaliyet gibi görünmesine sebebiyet verdi. Tekrar belirtmekte fayda vardır ki; hangi cins olduğu önemli olmaksızın ortak bir kimlik kurmak neredeyse imkansızdır. Aile ve sosyal yapı, ekonomik koşullar ve eğitim durumu gibi faktörler bireylerin hak anlayışları arasında farklılığa sebep olduğu gibi anlaşmazlık da meydana getirmekte. X hareketinde olduğu gibi yalnızca ‘insan’ haklarının talep edilmesi feminist kuramın toplumsal algı sürecine de olumlu yönde etki edeceği öngörülmektedir:

“Feminizm tam da bunu yapar, ortak bir kadın kimliği üretir. Marx da sosyal sınıflarla ilişkili olarak benzeri biçimde bir “ortak özne”den söz eder. Fiili ortaklığın bilince çıkarılması ile aidiyet, birliktelik, dayanışmacı eylemlilik içinde olan, eylem yeteneği İçimliğine dayanan ortak bir özneye dönüşecektir. Kimlik, bu her iki durumda (erkeklerle ya da üst sınıflara karşı) “karşıt” ya da “uzlaşmaz dayanışma” yoluyla ortaya çıkar.”¹⁴⁴

Alman asıllı kültürel çalışmalar fahri profesörü Jan Assmann’ın da belirttiği gibi kurulmaya çalışılan ortak kültür zeminsiz hazırlandığı vakit feminist hareketlerin ilk üç dalgasında da görüldüğü gibi tümüyle başarılı sonuç elde edememekte. Modern zamana ulaşana dek kadınların mücadelesi hem bilim hem de toplum sahasında tarihi hadiselere tanıklık etmiştir. İçtimai çalışmaların neredeyse tümünde tenkit edilen kadın¹⁴⁵ sosyal hayatın içinde var olma mücadelesini bilim dünyasında da göstermek durumunda kalmıştır. Kadının hüviyet elde etme mücadelesi temkinli bir yol izlemesinin yanı sıra ilk dalga feminist hareket ile süratini artırmış bulundu. Patriarkal düzende tepeden inme bir şekilde yer edinmeye çalışan feminist hareket, göz ardı edilmiş ideolojik nosyonların gölgesinde kalmıştır. İngiliz kültür teorisyeni ve akademisyen Terry Eagleton yerleşik

¹⁴⁴ A.g.e. s.142-143

¹⁴⁵ Bkz: 1. Bölüm: Tarihten Günümüze Kadın, s.6

cinsiyet rollerini ideoloji başlığı oldukça yalın özetlemektedir: “Karıkoca arasında tostun o kömür rengine kimin yüzünden büründüğü konusunda çıkıveren bir kahvaltı kavgasının ideolojik olması gerekmez; fakat bu kavga, örneğin, cinsel iktidar meseleleriyle, toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin inançlar ve benzeri sorunlarla ilgili bir yön kazanmaya başladığında ideolojik bir hal alır.”¹⁴⁶

Feminist kuramın evvela müdahale etmesi gereken nokta evin içine sıkıştırılan kadının bu müstakil yapıdan nasıl kurtulacağıydı. Kendisine çizilen sınırlı alanda, evin içinde anne, eş ve ev hanımı olmak zorunda olan kadın, henüz evin içindeki patriarkal düzene yeni bir boyut kazandırmadan topluma sirayet etmiştir. Böylelikle kadın hem evde hem de toplumda ekseriyetle hedef haline gelmiş bulundu. Bu durumun aksine tikelden tümele gitme stratejisi kadına yardımcı bir role sahip olabilirdi. Öncelikle ailenin daha sonra da aile desteğiyle toplumun bilinçlendirilmesi evin içinde *tost* dışarıda da *hak* kavgasının önüne geçmiş olurdu.

Modern feminizmin kurucusu Fransız yazar, sosyolog ve düşünür Simone de Beauvoir (1908-1986) cinsiyet çalışmalarının temel kaynaklarından biri olan İkinci Cinsiyet eserinde kadının özgürlüğü meselesini tartışırken erkeğin kadını görme biçime dair de yorumda bulunmuştur: “Kadın mı? Basit cevaplardan hoşlananlar için çok basit: O bir rahim, yumurtalık; o bir dişidir: bu kelime onu tanımlamak için yeterlidir. Bir erkeğin ağzından "dişi" sıfatı bir hakaret gibi çıkar; ama o, hayvanlığından utanmıyor, duymaktan gurur duyuyor: "O bir erkek!" "O bir erkek!"¹⁴⁷

Yazarın eseri kaleme aldığı dönemden önce de erkeğin kadına bakış açısı nadiren anatomisinden ayrı düşünülürdü. Cinsiyetçi ve ötekileştiren dilin hâkim olduğu toplum ve bilim alanında modern zamanla beraber yeni bir süreç başlamış oldu. Bilim ve sanat alanında yapılan çalışmalar erkeğin hâkim üstünlüğünü törpülemeye, kadının fen ve edebiyat çalışmalarında adının yüksek sesle söylenmeye başladığı bir döneme kapı açmıştır. Kadına yönelik yüksek sesle yapılan eleştiriler, kısık sesle yapılmaya başladığı gibi kenarda tutma çabası da geçersiz olmaya başladı. II. Dünya Savaşının seyrini değiştiren Enigma makinesinin kriptanalisti Joan Clarke (1917-1996) kadınlara uygun görülen önemsiz kâğıt işlerini tüm dünyayı doğrudan etkileyen icadı ile hükümsüz kılmıştır.

¹⁴⁶ Eagleton, Terry, İdeoloji, 1996, Ayrıntı Yayınları. s.27

¹⁴⁷ Beauvoir, Simone, The Second Sex, 2010, Vintage Ebooks. s.41 Çeviri yazar tarafından yapılmıştır.

Retrospektif veya prospektif hangi metot ile analiz edilirse edilsin kadınların tarih boyunca sirkülasyonlu bir hayat yaşadıkları açıkça görülmektedir. Bilim dünyasında var olma mücadelesi veren kadınlar, güzellik algılarına yenik düşen kadınlar ve yalnızca kamusal alanın bir parçası olmak adına mücadele veren kadınlar olarak her yönden mücadelenin kapsamına girmişlerdir. Kadim tarihe sahip olan kadın mücadelesinin modern zamana gelindiğinde yaşadığı devinim trajik öyküler sunmaktadır. Feminist hareketin de etken olduğu düşünülen modern zaman kadın problemlerine öneriler şu şekilde sıralanabilir;

1. Kadınların verdiği tarihi mücadele köklerinden kopmadan devam ettirilmeli zira her yenilik yeni bir düşünüm sürecini kapsamaktadır.
2. Orta çağ da dahil olmak üzere kadının mecbur kaldığı idealize edilmiş güzellik tüm yönleriyle eleştirilmeli ve bilhassa da medya sektörünün bu hususta görüş bildirmesinin önüne geçilmeli.
3. Kitle iletişim araçlarının etkin kullanımı, kadının teşhir ürünü olarak her mecrada kullanılmasını normalize etmiş ve kadına bu durumu özgürlük olarak sunmuştur ancak bu çıkara dayalı özgürlük anlayışı yeniden analiz edilmelidir.
4. Kapitalizm, eve kapatmasının mümkün olmadığını fark ettiği kadını kendi biçimlendirdiği form ile tüketim kültürünün bir parçası haline getirmiştir. (Kozmetik ve plastik cerrahi alanında görüldüğü gibi) Kadının tüketim kültürünün bir parçası olduğunun bilincine varmadığı savı temel alınarak bu yönde bilimsel çalışmalar kaleme alınmalı ve bilinçlendirme politikası izlenmeli.
5. Dizi, film, sinema ve reklam gibi izleyicinin bilinçaltında ekseriyetle kodlamalar yapan alanlarda, kadının edilgen rolü, kadın oyuncular nezdinde dahi nadiren eleştiriyeye tabi tutulmuştur. Bu durum toplumun şimdiye dek çizdiği kadın görselinden farksız değildir. Medya sektöründe çalışan özellikle de kadınlar 'özgürlük' tanımı ile yeniden tanıştırılmalı. Feminist kuram medya çalışmalarına ehemmiyet vermelidir.
6. Kadın çalışmaları, kadın dernekleri, kadın hakları gibi kavramlar yeni bir öteki sorunu meydana getirmektedir. O halde hakların cinsiyete değil insana verildiği sorunsalı üzerinde durulmalı ve kadın olarak değil insan olarak hak talep edildiğinin altı çizilmelidir.
7. Toplumda yer alan yaygın inanişe göre feminist kuramın cinsiyet çatışmalarını turmandırıcı değil uzlaştırıcı rolü belirgin hale getirilmeli ve kadının yüceltilen hakları

karşısında erkeğin hak kaybı yaşamasının önüne geçilmelidir. Bu durum kadının baskı ve zor kullanarak kendi varlığını ortaya koyma çabasından ziyade insanlık değerleri üzerinden ilerlemek istediğinin ispatıdır.

8. Kadın ve erkek eşitliğinin, eğitim, sağlık, eşit işe eşit ücret gibi konularda geçerli olduğu, kadın ve erkek arasında biyolojik farklılıklarının var olduğu ve tümüyle eşitliğin iki cinsiyet için de geçerli olmadığı özelliğiyle altı çizilmelidir zira bilimsel olarak aksi durumu ispat edecek herhangi bir dene mevcut olmadığı için kuramın farazi önermelere sahip olduğu eleştirileri desteklenmektedir.
9. Feminist kuramın mevcut dağınık yapısı bilimsel zeminde meşru hale getirilip yayınlanan bilimsel eserler ile anlaşılır kılınmalı ve çok yeni bir kavram olan ‘cinsiyet faşizmi (çatışması)’¹⁴⁸ önermesi geçersiz kılınmalı.

Her iki cinsiyetin de birbirinden bağımsız mevcudiyetini ortaya koyamadıkları gerçeği göz önünde bulundurularak şimdiye dek erkek egemen otoritenin yaptığı ötekileştirme politikası feminist kuram ışığında yeniden meydana getirilmemelidir nitekim bu durum patriarkal düzenin matriarkal düzene intikal etmesi ile beraber içinden çıkılmaz bir sorun haline gelecektir: “Hiç şüphesiz cinsel farklılaşma sorununun Varoluş (Existenz) sorunuyla hiçbir ilişkisi bulunmadığını düşünmek mümkündür, çünkü erkek ve kadının artısı eksisi olmaksızın “var olduklarımız” söylemek mümkündür”¹⁴⁹ Sartre’ın da aktardığı gibi insan her şeyden evvel insan olarak var olur ve daha sonra kimlik kazanımı sürecine girer neticede bu bireyin var olduğu gerçeğini hiçbir koşulda değiştirmez. Alman filozof Martin Heidegger de (1889-1976) Dasein (varoluş) kavramını neredeyse tümüyle cinsiyetsiz bir yaklaşımla sunar.¹⁵⁰ Kadının öteki olarak görülmesi sorunsalı da kısmen varlık felsefesi ile ortadan kaldırılabilir. Her bireyin varoluşunun koşulsuz olarak kabul görmesi, feminist terminolojinin yeniden düzenlenmesi ile sağlanabilir: “Günümüz kadın ve erkekleri dışlanma hayaleti (spectre of exclusion) tarafından lanetlenmişlerdir.”¹⁵¹

Patriarkal arkaik yapının yerini mekanik yapı alırken varlık (existenz) mücadelesini modern zamana kadar mualllel bir vaziyette taşıyan kadın, intizamsız ilerleyen yeni devrin karşısında bilinç karışıklığı yaşamaktadır. Televizyonun yaygın bir şekilde neredeyse her

¹⁴⁸ Bu tezde kullanılan “cinsiyet faşizmi” kavramına daha önce literatürde yer almamış bir terim olarak, toplumsal cinsiyet rollerinin baskı mekanizmalarıyla dayatılması olgusunu ifade etmek adına tarafımda bilimsel bir zemin kazandırılmıştır.

¹⁴⁹ Sartre, J. Paul, Varlık ve Hiçlik, 2011, İthaki Yayınları. s.492

¹⁵⁰ Heidegger, Martin, Varlık ve Zaman, 2004, İdea Yayınevi

¹⁵¹ A.g.e. s.61

evde yer almasını takip eden endüstrileşmenin son ürünü sosyal medyanın kitlesel gücü bireyi bilhassa da kadını hem psikolojik hem de sosyolojik olarak incelenmesi zorunlu bir ‘nosyon’ haline getirmiştir. Tüketim endüstrisi modern insana mütemadiyen satın al komutu verirken kadın da bu tasarım sürecinin bir parçası olmak durumunda kalmıştır. Kendisine özgürlük adı altında sunulan kapitalist evrende karşılaşılan manzara ise; plastik cerrahi ve kozmetik sektörünün tez düze politikası olmuştur. 18. yüzyılda kadınların doğal hakları olan kürtaj ve doğum kontrol adına verdikleri anlamlı mücadele 21. yüzyılda üzerlerinde kurulan tahakküm adına gösterilmemekte aksine dünyanın en varlıklı firmalar listesini kozmetik ve kadın giyim firmaları işgal etmektedir. Modern dünyanın arz-talep dengesinin kadınların tercihleri üzerinden şekillendiği aşikardır.

Kitle iletişim araçları, sosyal medya, giyim ve kozmetik sektörü başta olmak üzere her alanda kadına modern bir “hudut” çizilmiştir. Modern feminist kuram mevcut durumu beklenildiği gibi kendi lehine çevirememiş ve gerekçelendirilmemiş talepler ile anlaşılması zor bir terminolojiye sahip olmuştur.

Feminist kuram ve modern feminist terminoloji, toplumsal tekabülü sorunlu görülen ana hatlar üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın bu bölümünde yapılan saptamalar hem tarihi hem de modern zaman araştırmaları referansı ile yapılırken özellikle belirtmek gerekir ki; feminist kuramın bütünüyle hatalı olduğu görüşünde bulunmak bilim dışı bir çıkarım olacaktır. Modern feminist çalışmalara imza atmış alanın öncü araştırmacılarına haksızlık etmemek adına bu hususun belirtilmesi elzemdir. Psikolojide önemli bir yer edinen “halo etkisinin”¹⁵² feminizmin algılanma sürecinde de meydana geldiğini söylemek mümkündür. Akıllı telefonların yaygın kullanımı ile beraber bilhassa da genç nüfus arasında bilginin sirkülasyonu önlenemez bir vaziyete haiz olurken feministlerin doğru bilginin edinimi ve cinsiyet çatışmalarının sonlanması adına etkin olmadığı açıkça görülmektedir. Medyada yer alan kriminal haberler ve sosyal medyanın nefret söylemleri, henüz önemsiz görülen fakat ilerleyen vakitlerde mühim toplumsal çözümlere sebep olacak cinsiyet faşizmini meydana getirdiği gözlemlenebilmektedir. Kaleme alınan çalışmanın teorik son bölümünde; araştırmanın da temelini oluşturan cinsiyet faşizmi meselesi henüz çok genç bir konu olması itibariyle çıkış noktalarının tespiti ile sınırlandırılmıştır. Cinsiyet faşizmi ve/veya cinsiyet çatışması olgusunun

¹⁵² Tek bir olay üzerinden genel yargıya varılması durumu feminist çalışmalar için de geçerliliğe sahiptir. Meydana gelen mütenevvi aksaklıklar kuramın tümünün hatalı olduğu yargısına sebebiyet verebilmektedir.

toplumsal tekabülünün varlığı ise Türkiye'deki yükseköğrenim öğrencileri ile yapılan anketler neticesinde saptanmaya çalışılacaktır. Kalemde alınan feminist kuramın eleştirisinde, kuramın tarihçesi de göz önünde bulundurularak geçirdiği daimî hareketlilik neticesinde melez bir sonuç elde edilmiştir. Modern feminist çalışmaların mevcut intizamsız yapıyı düzenlemesi ve yeni toplumsal hareketlenmelere sebep olabilecek cinsiyet faşizminin önüne geçmesi umulmaktadır.

3. BÖLÜM: FEMİNİST KURAMIN YÜKSEKÖĞRENİM ÖĞRENCİLERİ TARAFINDAN ALIMLAMA SÜRECİNİN KATILIMCI GÖRÜŞLERİ IŞIĞINDA ANALİZİ

3.1. Tanımlayıcı Bulgular

Çalışmanın planlanma aşamasında zamanın kısıtlılığı da göz önünde bulundurularak 150 yükseköğrenim öğrencisine ulaşılması tasarlanırken anket çalışması 162 katılımcı ile sonlandırılmıştır. Kadın katılımcıların yoğun iştiraki beklenen bir durumken erkek katılımcıların çekimser tutumu öngörülenden farklılık göstermiştir. Çalışmanın tümünde kullanılan anket yazar tarafından geliştirilmiştir. Her kademedeki öğrencinin yer alacağı göz önünde bulundurularak anket, açık ve seçik sorulardan oluşmuştur, komplike tanımlamalardan kaçınılmıştır. Farklı eğitim kademelerinden katılım gösteren yükseköğrenim öğrencilerinin verilerinin analizinde SPSS (Statistical Package Program for Social Science) 21.0 programından yararlanılmıştır. Anketteki maddelerin tümü kategorik seçeneklerden oluştuğundan maddelerin frekans ve yüzde dağılım tabloları oluşturulduktan sonra feminizm kavramının bilinirliği, eğitim aldığı kurumda feminizm kavramına ilişkin yaklaşımlar ve toplumda feminizm kavramına yaklaşımlara ilişkin görüşlerin cinsiyet, yaş grupları ve eğitim kademesine göre karşılaştırılmasında çapraz tablo ve ki-kare testinden yararlanılmıştır. Analizlerde güven aralığı %95 (anlamlılık düzeyi 0,05 p<0,05) olarak belirlenmiştir.

Tablo 1’de katılımcıların tanımlayıcı özelliklerine göre dağılımına yer verilmiştir.

Demografik Değişken	Gruplar	n	%
Cinsiyet	Kadın	95	58,6
	Erkek	67	41,4
Yaş grupları	18-25 yaş	73	45,1
	26-30 yaş	19	11,7
	31-40 yaş	47	29,0
	41-50 yaş	23	14,2
Eğitim kademesi	Ön lisans	16	9,9
	Lisans	99	61,1
	Lisansüstü	47	29,0

Tablo 1: Katılımcıların Tanımlayıcı Özelliklerine Göre Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Araştırmaya katılan 162 yükseköğrenim öğrencisinin %58,6’sı kadın, %41,4’ü erkektir.

Katılımcıların %45,1’i 18-25 yaş, %11,7’si 26-30 yaş, %29’u 31-40 yaş, %14,2’si 41-50

yaş grubundadır. Katılımcıların %9,9'u ön lisans, %61,1'i lisans, %29'u lisansüstü düzeyde öğrenim görmektedir.

Tablo 2'de feminizm kavramının bilinirliğine göre dağılımına yer verilmiştir.

	Gruplar	n	%
Feminizm kavramını daha önce duyma durumu	Evet	160	98,8
	Hayır	2	1,2
Feminizm kavramını ilk duyduğu ortam	İnternet / sosyal medya	99	61,1
	Aile / okul / arkadaş çevresi	39	24,1
	Bilimsel kitap / makale	24	14,8
Ders içeriklerinin herhangi birinde feminizm kavramı ile karşılaşma	Evet	84	51,9
	Hayır	78	48,1

Tablo 2: Feminizm Kavramının Bilinirliğine Göre Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcıların %98,8'i feminizm kavramını daha önce duymuş olup %61,1'i internet/sosyal medya aracılığıyla, %24,1'i aile/okul /arkadaş çevresi ortamında, %14,8'i bilimsel kitap/makale kaynaklarından duymuştur. Katılımcıların %51,9'u ders içeriklerinin herhangi birinde feminizm kavramı ile karşılaştığını belirtmiştir.

Tablo 3'te katılımcıların eğitim aldığı kurumun feminizm kavramına yaklaşımına ilişkin algısına göre dağılımına yer verilmiştir.

	Gruplar	n	%
Eğitim aldığı kurumda kadın erkek eşitliğinin sağlandığını düşünme	Evet	122	75,3
	Hayır	40	24,7
Eğitim aldığı kurumda feminizmin olumlu bir yansımaları görme	Evet	72	44,4
	Hayır	90	55,6
Eğitim aldığı kurumda feminizmin olumsuz bir yansımaları görme	Evet	36	22,2
	Hayır	126	77,8

Tablo 3: Katılımcıların Eğitim Aldığı Kurumun Feminizm Kavramına Yaklaşımına İlişkin Algısına Göre Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcıların %75,3'ü eğitim aldığı kurumda kadın erkek eşitliğinin sağlandığını, %44,4'ü kurumda feminizmin olumlu bir yansımaları gördüğünü, %22,2'si feminizmin olumsuz bir yansımaları gördüğünü belirtmiştir.

Tablo 4'te ana akım ve sosyal medyanın kadın hakları kavramını (istismar ettiğini) olumsuz yönde kullandığı algısına göre dağılıma yer verilmiştir.

Ana akım ve sosyal medyanın kadın hakları kavramını (istismar ettiğini) olumsuz yönde kullanmaktadır	n	%
Evet	123	75,9
Hayır	39	24,1

Tablo 4: Katılımcıların Ana Akım ve Sosyal Medyanın Kadın Hakları Kavramını (İstismar Ettiğini) Olumsuz Yönde Kullandığı Algısına Göre Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcıların %75,9'u ana akım ve sosyal medyanın kadın hakları kavramını (istismar ettiğini) olumsuz yönde kullandığı görüşüne sahiptir.

Tablo 5'te kadınların kadın hakları kavramını hangi düzeyde doğru algıladıkları görüşüne göre dağılıma yer verilmiştir.

Kadınlar kadın hakları kavramını hangi düzeyde doğru algılamaktadır?	n	%
Yetersiz	46	28,4
Kötü	25	15,4
Orta düzeyde	66	40,7
İyi / çok iyi	25	15,4

Tablo 5: Katılımcıların Kadınların Kadın Hakları Kavramını Hangi Düzeyde Doğru Algıladıkları Görüşüne Göre Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcıların %28,4'ü kadınların kadın hakları kavramını yetersiz algıladığı görüşünde, %15,4'ü kötü, %40,7'si orta düzeyde, %15,4'ü kadınların kadın hakları kavramını iyi/çok iyi düzeyde algıladığı görüşündedir.

Tablo 6'da erkeklerin kadın hakları kavramını hangi düzeyde doğru algıladıkları görüşüne göre dağılıma yer verilmiştir.

Erkekler kadın hakları kavramını hangi düzeyde doğru algılamaktadır?	n	%
Yetersiz	55	34,0
Kötü	39	24,1
Orta düzeyde	56	34,6
İyi / çok iyi	12	7,4

Tablo 6: Katılımcıların Erkeklerin Kadın Hakları Kavramını Hangi Düzeyde Doğru Algıladıkları Görüşüne Göre Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcıların %34'ü erkeklerin kadın hakları kavramını yetersiz algıladığı görüşünde, %2,1'i kötü, %34,6'sı orta düzeyde, %7,4'ü erkeklerin kadın hakları kavramını iyi/çok iyi düzeyde algıladığı görüşündedir.

Tablo 7'de feminizmin Türkiye'de yeni bir cinsiyet faşizminin doğmasına neden olduğu görüşüne göre dağılıma yer verilmiştir.

Sizce feminizm Türkiye'de yeni bir cinsiyet faşizminin doğmasına sebep olmakta mı?	n	%
Evet	91	56,2
Hayır	71	43,8

Tablo 7: Katılımcıların Feminizmin Türkiye'de Yeni Bir Cinsiyet Faşizminin Doğmasına Neden Olduğu Görüşüne Göre Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcıların %56,2'si feminizmin Türkiye'de yeni bir cinsiyet faşizminin doğmasına sebep olduğu görüşündedir.

3.2. Feminist Kuramın Üniversite Öğrencileri Tarafından Alımlama Sürecine Dair Tanımlayıcı Bulgular

Üniversite öğrencileri ile yapılan anketler neticesinde feminist kuramın yüksek öğrenim öğrencileri tarafından alımlama sürecinin seyri demografik değişkenler ile saptanmaya çalışılmıştır. Elde edilen bulguların tabloları aşağıda yer almaktadır:

Tablo 8’de feminizm kavramının bilinirliğinin cinsiyete göre karşılaştırmasına yer verilmiştir.

	Kadın		Erkek		X ²	sd	p
	n	%	n	%			
Feminizm kavramını nereden duydunuz?					2,49	2	0,288
İnternet / sosyal medya	54	56,8	45	67,2			
Aile / okul / arkadaş çevresi	27	28,4	12	17,9			
Bilimsel kitap / makale	14	14,7	10	14,9			
Ders içeriklerinin herhangi birinde feminizm kavramı ile karşılaşma					1,43	1	0,232
Evet	53	55,8	31	46,3			
Hayır	42	44,2	36	53,7			

sd: Serbestlik derecesi; X²: Ki-kare istatistiği; p: Anlamlılık düzeyi

Tablo 8: Feminizm Kavramının Bilinirliğinin Cinsiyete Göre Karşılaştırması

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Feminizm kavramının ilk duyulduğu ortam ve ders içeriklerinin herhangi birinde feminizm kavramı ile karşılaşma durumunun cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği (p>0,05) tespit edilmiştir.

Tablo 9’da feminizm kavramının bilinirliğinin yaş gruplarına göre karşılaştırmasına yer verilmiştir.

	18-25		26-30		31-40		41-50		X ²	sd	p
	n	%	n	%	n	%	n	%			
Feminizm kavramını nereden duydunuz?									10,13	6	0,119
İnternet / sosyal medya	50	68,5	9	47,4	29	61,7	11	47,8			
Aile / okul / arkadaş çevresi	18	24,7	6	31,6	10	21,3	5	21,7			
Bilimsel kitap / makale	5	6,8	4	21,1	8	17,0	7	30,4			
Ders içeriklerinin herhangi birinde feminizm kavramı ile karşılaşma									3,99	3	0,262
Evet	36	49,3	13	68,4	21	44,7	14	60,9			
Hayır	37	50,7	6	31,6	26	55,3	9	39,1			

sd: Serbestlik derecesi; X²: Ki-kare istatistiği; p: Anlamlılık düzeyi

Tablo 9: Feminizm Kavramının Bilinirliğinin Yaş Gruplarına Göre Karşılaştırması

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Feminizm kavramının ilk duyulduğu ortam ve ders içeriklerinin herhangi birinde feminizm kavramı ile karşılaşma durumunun yaş gruplarına göre anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) tespit edilmiştir.

Tablo 10’da feminizm kavramının bilinirliğinin eğitim kademesine göre karşılaştırmasına yer verilmiştir.

	Ön lisans		Lisans		Lisansüstü		X ²	sd	p
	n	%	n	%	n	%			
Feminizm kavramını nereden duydunuz?							15,92	4	0,003
İnternet / sosyal medya	8	50,0	68	68,7	23	48,9			
Aile / okul / arkadaş çevresi	3	18,8	25	25,3	11	23,4			
Bilimsel kitap / makale	5	31,3	6	6,1	13	27,7			
Ders içeriklerinin herhangi birinde feminizm kavramı ile karşılaşma							14,52	2	0,001
Evet	5	31,3	44	44,4	35	74,5			
Hayır	11	68,8	55	55,6	12	25,5			

sd: Serbestlik derecesi; X²: Ki-kare istatistiği; p: Anlamlılık düzeyi

Tablo 10: Feminizm Kavramının Bilinirliğinin Eğitim Kademesine Göre Karşılaştırması

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Feminizm kavramının ilk duyulduğu ortamın eğitim kademesine göre anlamlı farklılık gösterdiği ($X^2=15,92$; $p<0,05$) tespit edilmiştir. Feminizm kavramını ilk kez internet/sosyal medya ortamında duyma oranı lisans kademesindeki katılımcılarda %68,7 iken ilk kez internet/sosyal medya ortamında duyma oranı ön lisans kademesindeki katılımcılarda %50 ve lisansüstü kademesinde katılımcılarda %48,9 düzeyindedir.

Feminizm kavramının ders içeriklerinin herhangi birinde feminizm kavramı ile karşılaşma durumunun eğitim kademesine göre anlamlı farklılık gösterdiği ($X^2=14,52$; $p<0,05$) tespit edilmiştir. Ders içeriklerinin herhangi birinde feminizm kavramı ile karşılaşma oranı lisansüstü kademesindeki katılımcılarda %74,5 iken ders içeriklerinin herhangi birinde feminizm kavramı ile karşılaşma oranı ön lisans kademesindeki katılımcılarda %31,3 ve lisans kademesinde katılımcılarda %44,4 düzeyindedir.

Tablo 11’de eğitim aldığı kurumda feminizm kavramına yaklaşıma ilişkin katılımcı görüşlerinin cinsiyete göre karşılaştırmasına yer verilmiştir.

	Kadın		Erkek		X ²	sd	p
	n	%	n	%			
Eğitim aldığınız kurumda kadın erkek eşitliği sağlanıyor mu?					2,82	1	0,093
Evet	67	70,5	55	82,1			
Hayır	28	29,5	12	17,9			
Eğitim aldığınız kurumda feminizmin olumlu bir yansımasını gördünüz mü?					7,94	1	0,005
Evet	51	53,7	21	31,3			
Hayır	44	46,3	46	68,7			
Eğitim aldığınız kurumda feminizmin olumsuz bir yansımasını gördünüz mü?					2,49	1	0,115
Evet	17	17,9	19	28,4			
Hayır	78	82,1	48	71,6			

sd: Serbestlik derecesi; X²: Ki-kare istatistiği; p: Anlamlılık düzeyi

Tablo 11: Eğitim Aldığı Kurumda Feminizm Kavramına Yaklaşım İlişkin Katılımcı Görüşlerinin Cinsiyete Göre Karşılaştırması

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Eğitim aldığı kurumda kadın erkek eşitliğinin sağlanma durumu ve eğitim aldığı kurumda feminizmin olumsuz bir yansımasını görme durumunun cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği (p>0,05) tespit edilmiştir. Eğitim aldığı kurumda feminizmin olumlu bir yansımasını görme durumunun cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterdiği (X²=7,94; p<0,05) tespit edilmiştir. Eğitim aldığı kurumda feminizmin olumlu bir yansımasını görme oranı kadın katılımcılarda %53,7; erkek katılımcılarda %31,3 düzeyindedir.

Tablo 12’de eğitim aldığı kurumda feminizm kavramına yaklaşıma ilişkin katılımcı görüşlerinin yaş gruplarına göre karşılaştırmasına yer verilmiştir.

	18-25		26-30		31-40		41-50		X ²	sd	p
	n	%	n	%	n	%	n	%			
Eğitim aldığınız kurumda kadın erkek eşitliği sağlanıyor mu?									1,94	3	0,586
Evet	57	78,1	12	63,2	35	74,5	18	78,3			
Hayır	16	21,9	7	36,8	12	25,5	5	21,7			
Eğitim aldığınız kurumda feminizmin olumlu bir yansımasını gördünüz mü?									1,59	3	0,662
Evet	34	46,6	10	52,6	20	42,6	8	34,8			
Hayır	39	53,4	9	47,4	27	57,4	15	65,2			
Eğitim aldığınız kurumda feminizmin olumsuz bir yansımasını gördünüz mü?									5,45	3	0,142
Evet	11	15,1	7	36,8	11	23,4	7	30,4			
Hayır	62	84,9	12	63,2	36	76,6	16	69,6			

sd: Serbestlik derecesi; X²: Ki-kare istatistiği; p: Anlamlılık düzeyi

Tablo 12: Eğitim Aldığı Kurumda Feminizm Kavramına Yaklaşım İlişkin Katılımcı Görüşlerinin Yaş Gruplarına Göre Karşılaştırması

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Eğitim aldığı kurumda kadın erkek eşitliğinin sağlanması, feminizmin olumlu veya olumsuz bir yansımasını görme durumunun katılımcıların yaş gruplarına göre anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) tespit edilmiştir.

Tablo 13'te eğitim aldığı kurumda feminizm kavramına yaklaşıma ilişkin katılımcı görüşlerinin eğitim kademesine göre karşılaştırmasına yer verilmiştir.

	Ön lisans		Lisans		Lisansüstü		X ²	sd	p
	n	%	n	%	n	%			
Eğitim aldığınız kurumda kadın erkek eşitliği sağlanıyor mu?							11,05	2	0,004
Evet	7	43,8	81	81,8	34	72,3			
Hayır	9	56,3	18	18,2	13	27,7			
Eğitim aldığınız kurumda feminizmin olumlu bir yansımasını gördünüz mü?							3,95	2	0,139
Evet	4	25,0	43	43,4	25	53,2			
Hayır	12	75,0	56	56,6	22	46,8			
Eğitim aldığınız kurumda feminizmin olumsuz bir yansımasını gördünüz mü?							12,18	2	0,002
Evet	6	37,5	13	13,1	17	36,2			
Hayır	10	62,5	86	86,9	30	63,8			

sd: Serbestlik derecesi; X²: Ki-kare istatistiği; p: Anlamlılık düzeyi

Tablo 13: Eğitim Aldığı Kurumda Feminizm Kavramına Yaklaşıma İlişkin Katılımcı Görüşlerinin Eğitim Kademesine Göre Karşılaştırması

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Eğitim aldığı kurumda feminizmin olumlu bir yansımasını görme durumunun katılımcıların eğitim kademesine göre anlamlı farklılık göstermediği ($p>0,05$) tespit edilmiştir. Eğitim aldığı kurumda kadın erkek eşitliğinin sağlandığı ($X^2=11,05$; $p<0,05$) görüşü ve feminizmin olumsuz bir yansımasını görme durumunun katılımcıların eğitim kademesine göre anlamlı farklılık gösterdiği ($X^2=12,18$; $p<0,05$) tespit edilmiştir.

- Eğitim aldığı kurumda kadın erkek eşitliği sağlandığı görüşüne ön lisans kademesindeki katılımcıların %43,8'i katılıyorken lisans kademesindeki katılımcıların %81,8'i ve lisansüstü kademesindeki katılımcıların %72,3'ü eğitim aldığı kurumda kadın erkek eşitliği sağlandığı görüşüne katılmaktadır.

- Eğitim aldığı kurumda feminizmin olumsuz bir yansımasını gördüğü düşüncesine ön lisans kademesindeki katılımcıların %37,5'i ve lisansüstü kademesindeki katılımcıların %36,2'si katılıyorken lisans kademesindeki katılımcıların %13,1'i feminizmin olumsuz bir yansımasını gördüğü düşüncesine görüşüne katılmaktadır.

Tablo 14'te toplumda feminizm kavramına yaklaşıma ilişkin katılımcı görüşlerinin cinsiyete göre karşılaştırmasına yer verilmiştir.

	Kadın		Erkek		X ²	sd	p
	n	%	n	%			
Ana akım ve sosyal medyanın kadın hakları kavramını (istismar ettiğini) olumsuz yönde kullanmaktadır					3,66	1	0,056
Evet	67	70,5	56	83,6			
Hayır	28	29,5	11	16,4			
Kadınlar kadın hakları kavramını hangi düzeyde doğru algılamaktadır?					2,98	3	0,395
Yetersiz	29	30,5	17	25,4			
Kötü	11	11,6	14	20,9			
Orta düzeyde	41	43,2	25	37,3			
İyi / çok iyi	14	14,7	11	16,4			
Erkekler kadın hakları kavramını hangi düzeyde doğru algılamaktadır?					16,31	3	0,001
Yetersiz	41	43,2	14	20,9			
Kötü	24	25,3	15	22,4			
Orta düzeyde	28	29,5	28	41,8			
İyi / çok iyi	2	2,1	10	14,9			
Sizce feminizm Türkiye'de yeni bir cinsiyet faşizminin doğmasına sebep olmakta mıdır?					13,35	1	0,000
Evet	42	44,2	49	73,1			
Hayır	53	55,8	18	26,9			

sd: Serbestlik derecesi; X²: Ki-kare istatistiği; p: Anlamlılık düzeyi

Tablo 14: Toplumda Feminizm Kavramına Yaklaşıma İlişkin Katılımcı Görüşlerinin Cinsiyete Göre Karşılaştırması

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ana akım ve sosyal medyanın kadın hakları kavramını (istismar ettiği) olumsuz yönde kullandığı görüşünün cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği (p>0,05) tespit edilmiştir. Kadınların kadın hakları kavramını algılama düzeyine ilişkin görüşlerin cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği (p>0,05) tespit edilmiştir.

Erkeklerin kadın hakları kavramını algılama düzeyine ilişkin görüşlerin cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterdiği (X²=16,31; p<0,05) tespit edilmiştir. Erkeklerin kadın hakları kavramını yetersiz ve kötü düzeyde algıladığı görüşü kadın katılımcılarda %68,5 düzeyinde, erkek katılımcılarda ise %43,3 düzeyindedir.

Feminizmin Türkiye'de yeni bir cinsiyet faşizminin doğmasına neden olduğu görüşünün cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterdiği (X²=13,35; p<0,05) tespit edilmiştir. Feminizmin Türkiye'de yeni bir cinsiyet faşizminin doğmasına neden olduğu görüşüne kadın katılımcıların %44,2'si, erkek katılımcıların ise %73,1'i katılmaktadır.

Tablo 15’te toplumda feminizm kavramına yaklaşıma ilişkin katılımcı görüşlerinin yaş gruplarına göre karşılaştırmasına yer verilmiştir.

	18-25	26-30	31-40	41-50	X ²	sd	p
	n %	n %	n %	n %			
Ana akım ve sosyal medyanın kadın hakları kavramını (istismar ettiğini) olumsuz yönde kullanmaktadır					1,26	3	0,739
Evet	53 72,6	14 73,7	37 78,7	19 82,6			
Hayır	20 27,4	5 26,3	10 21,3	4 17,4			
Kadınlar kadın hakları kavramını hangi düzeyde doğru algılamaktadır?					10,52	9	0,310
Yetersiz	23 31,5	3 15,8	16 34,0	4 17,4			
Kötü	10 13,7	4 21,1	4 8,5	7 30,4			
Orta düzeyde	30 41,1	9 47,4	17 36,2	10 43,5			
İyi / çok iyi	10 13,7	3 15,8	10 21,3	2 8,7			
Erkekler kadın hakları kavramını hangi düzeyde doğru algılamaktadır?					13,18	9	0,154
Yetersiz	27 37,0	7 36,8	19 40,4	2 8,7			
Kötü	20 27,4	4 21,1	9 19,1	6 26,1			
Orta düzeyde	19 26,0	7 36,8	16 34,0	14 60,9			
İyi / çok iyi	7 9,6	1 5,3	3 6,4	1 4,3			
Sizce feminizm Türkiye’de yeni bir cinsiyet faşizminin doğmasına sebep olmakta mıdır?					8,95	3	0,030
Evet	32 43,8	12 63,2	30 63,8	17 73,9			
Hayır	41 56,2	7 36,8	17 36,2	6 26,1			

sd: Serbestlik derecesi; X²: Ki-kare istatistiği; p: Anlamlılık düzeyi

Tablo 15: Toplumda Feminizm Kavramına Yaklaşıma İlişkin Katılımcı Görüşlerinin Yaş Gruplarına Göre Karşılaştırması

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ana akım ve sosyal medyanın kadın hakları kavramını olumsuz yönde kullandığı görüşünün katılımcıların yaş gruplarına göre anlamlı farklılık göstermediği (p>0,05) tespit edilmiştir.

Kadınların kadın hakları kavramını algılama düzeyine ilişkin görüşlerin katılımcıların yaş gruplarına göre anlamlı farklılık göstermediği (p>0,05) tespit edilmiştir.

Erkeklerin kadın hakları kavramını algılama düzeyine ilişkin görüşlerin katılımcıların yaş gruplarına göre anlamlı farklılık göstermediği (p>0,05) tespit edilmiştir.

Feminizmin Türkiye’de yeni bir cinsiyet faşizminin doğmasına neden olduğu görüşünün katılımcıların yaş gruplarına göre anlamlı farklılık gösterdiği (X²=8,95; p<0,05) tespit edilmiştir. Türkiye’de yeni bir cinsiyet faşizminin doğmasına neden olduğu görüşüne 18-25 yaş grubundaki katılımcıların %43,8’i katılıyorken 26-30 yaş grubundaki katılımcıların %63,2’si, 31-40 yaş grubundaki katılımcıların %63,8’i ve 41-50 yaş

grubundaki katılımcıların %73,9'u feminizmin Türkiye'de yeni bir cinsiyet faşizminin doğmasına neden olduğu görüşüne katılmaktadır.

Tablo 16'da toplumda feminizm kavramına yaklaşıma ilişkin katılımcı görüşlerinin eğitim kademesine göre karşılaştırmasına yer verilmiştir.

	Ön lisans		Lisans		Lisansüstü		X ²	sd	p
	n	%	n	%	n	%			
Ana akım ve sosyal medyanın kadın hakları kavramını (istismar ettiğini) olumsuz yönde kullanmaktadır							2,49	2	0,288
Evet	13	81,3	71	71,7	39	83,0			
Hayır	3	18,8	28	28,3	8	17,0			
Kadınlar kadın hakları kavramını hangi düzeyde doğru algılamaktadır?							3,80	6	0,703
Yetersiz	6	37,5	30	30,3	10	21,3			
Kötü	2	12,5	13	13,1	10	21,3			
Orta düzeyde	5	31,3	40	40,4	21	44,7			
İyi / çok iyi	3	18,8	16	16,2	6	12,8			
Erkekler kadın hakları kavramını hangi düzeyde doğru algılamaktadır?							5,45	6	0,487
Yetersiz	6	37,5	35	35,4	14	29,8			
Kötü	3	18,8	25	25,3	11	23,4			
Orta düzeyde	7	43,8	29	29,3	20	42,6			
İyi / çok iyi	0	0,0	10	10,1	2	4,3			
Size feminizm Türkiye'de yeni bir cinsiyet faşizminin doğmasına sebep olmakta mıdır?							7,37	2	0,025
Evet	9	56,3	48	48,5	34	72,3			
Hayır	7	43,8	51	51,5	13	27,7			

sd: Serbestlik derecesi; X²: Ki-kare istatistiği; p: Anlamlılık düzeyi

Tablo 16: Toplumda Feminizm Kavramına Yaklaşıma İlişkin Katılımcı Görüşlerinin Eğitim Kademesine Göre Karşılaştırması

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ana akım ve sosyal medyanın kadın hakları kavramını olumsuz yönde kullandığı görüşünün katılımcıların eğitim kademesine göre anlamlı farklılık göstermediği (p>0,05) tespit edilmiştir.

Kadınların kadın hakları kavramını algılama düzeyine ilişkin görüşlerin katılımcıların eğitim kademesine göre anlamlı farklılık göstermediği (p>0,05) tespit edilmiştir.

Erkeklerin kadın hakları kavramını algılama düzeyine ilişkin görüşlerin katılımcıların eğitim kademesine göre anlamlı farklılık göstermediği (p>0,05) tespit edilmiştir.

Feminizmin Türkiye'de yeni bir cinsiyet faşizminin doğmasına neden olduğu görüşünün katılımcıların eğitim kademesine göre anlamlı farklılık gösterdiği (X²=7,37; p<0,05) tespit edilmiştir. Türkiye'de yeni bir cinsiyet faşizminin doğmasına neden olduğu

görüşüne lisansüstü kademesindeki katılımcıların %72,3'ü katılıyorken ön lisans kademesindeki katılımcıların %56,3'ü, lisans kademesindeki katılımcıların %48,5'i feminizmin Türkiye'de yeni bir cinsiyet faşizminin doğmasına neden olduğu görüşüne katılmaktadır.

3.3. Feminist Kuramın Tesirinin Elde Edilen Nicel ve Nitel Bulgular Sonucunda Saptanması

Kaleme alınan çalışmanın ilk ve ikinci bölümünde literatür taramasından elde edilen bulgular ile saptanmaya çalışılan feminist kuramın alımlama süreci, üçüncü ve son bölümde nicel veriler ile tespit edilmeye çalışılmıştır. Üçüncü bölümün son alt başlığı Feminist Kuramın Tesirinin Elde Edilen Nicel ve Nitel Bulgular Sonucunda Saptanmasında ise elde edilen nitel ve nicel veriler mukayese edilip hipotez doğrulanması yapılacaktır.

Katılımcılara yöneltilen: Feminizm kavramını daha önce duydunuz mu? sorusu neticesinde ankete katılan 162 öğrencinin 160'ı (%98,8) evet cevabı verirken yalnızca 2 kişi (%1,2) hayır cevabını vermiştir. Bu durumda hipotez 1 doğrulanamamıştır.

Ankete katılan kadın ve erkek katılımcıların %98,8'inin feminizm kavramı ile daha önce karşılaşmış olması yaş ve cinsiyet arasında anlamlı ilişki kurulamayacağı anlamına gelmektedir. Bu durumda: Hipotez 2 doğrulanamamıştır.

Çalışmanın nitel bölümünde sıklıkla değinilen, teknolojinin gelişiminin kavramların duyulması sıklığını artırdığına dair görüş: anket çalışmasında katılımcıların Feminizm kavramını ilk duyduğu ortam sorusuna verdikleri %61,1 oranla internet\sosyal medya cevabı ile desteklenmiştir. Bu durumda Hipotez 3 doğrulanmıştır.

Yükseköğrenim öğrencilerinin eğitim aldıkları kurumlarda feminizmin olumlu bir yansımaları görme durumları ile eğitim kurumundaki kadın erkek eşitliğinin sağlanması arasında korelasyon kurulmaya çalışılmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde katılımcıların: Eğitim aldığı kurumda feminizmin olumlu bir yansımaları görme sorusuna %44,4'ünün evet demesi ve %55,6'sının hayır cevabı vermesi ile eğitim aldığı kurumda kadın erkek eşitliğinin sağlandığını düşünme sorusuna katılımcıların %75,3'ünün eşitliğin sağlandığına dair görüş bildirmesi neticesinde Hipotez 4 doğrulanamamıştır.

Çalışmanın eleştirel yönünün önemli bir bölümünü oluşturan medyanın kadın haklarını istismar etmesi hususunda öngörüldüğü üzere cinsiyetten bağımsız sonuç elde edilmiştir.

Kadın ve erkeklerin bilhassa da sosyal medyanın olumsuz tesirini: Ana akım ve sosyal medyanın kadın hakları kavramını (istismar ettiğini) olumsuz yönde kullandığını düşünüyor musunuz? sorusuna kadınların verdiği %70,5 evet cevabı ile erkeklerin verdiği %83,6 evet cevabı neticesinde Hipotez 5 doğrulanmıştır.

Anket çalışması boyunca katılımcıların karşı cinse karşı önyargı ile yaklaşma durumu önemli bir kıstas olarak yer edinmiştir. Kadınların ve erkeklerin birbirlerine dair görüş bildirmeleri cinsiyetlerinden bağımsız gerçekleşmemiştir. Erkeklerin, Kadınlar kadın hakları kavramını hangi düzeyde doğru algılamaktadır? sorusuna verdikleri cevap %37,3 oranla orta düzey şeklinde yer alırken: Erkekler kadın hakları kavramını hangi düzeyde doğru algılamaktadır? sorusuna kadınların verdiği cevap ise %43,2 oranında yetersiz düzeyde şeklinde yer almıştır. Elde edilen bulgular neticesinde Hipotez 6 doğrulanamamıştır.

Türkiye’de yeni bir kavram olması hasebiyle doğru alımlamasının yapılması adına evvela eğitim kademelerinde yer edinmesi gereken feminist kuramın, eğitim kurumlarında öğretilmemesi ve\veya eksik öğretilmesi köksüz olan diğer kavramlar gibi yüzeysel kalmasına sebebiyet vermektedir. Cinsiyet temelli bir kuram olması nedeniyle bilhassa da eğitim kurumlarında yaşanacak veya yaşanması muhtemel cinsiyete dayalı çatışmaların önüne geçmek adına kuramın çok yeni olduğu da göz önünde bulundurularak yetkin isimler tarafından öğretilmesi elzemdir. Katılımcıların ders içeriklerinin herhangi birinde feminist kuram ile karşılaştınız mı? sorusuna verdikleri %51,9 evet cevabı ve %48,1 oranında hayır cevabı neticesinde Hipotez 7 doğrulanmıştır.

Hem literatür taraması hem de nicel veri analizi esnasında elde edilen veriler ışığında çalışmanın aynı zamanda temel sorusunu da oluşturan: Sizce feminizm Türkiye’de yeni bir cinsiyet faşizminin doğmasına sebep olmakta mıdır? sorusu kadın katılımcıların %44,2’sinin, erkek katılımcıların %73,1’inin evet demesi neticesinde feminist kuramın erkekler tarafından tehdit olarak algılandığı sonucu elde edilmektedir. Sonuç itibariyle Hipotez 8 doğrulanmıştır.

Nitel ve nicel tüm veriler ışığında, kaleme alınan çalışmanın feminist kuram adına bildirdiği sisli atmosfere haiz olduğu görüşü desteklenmiştir nitekim ankete iştirak eden katılımcıların yaşadıkları kafa karışıklığı sarih bir şekilde gözlemlenebilmektedir. Anketin son sorusu olan ve yalnızca kavramının anlaşılabilirliğini test etmek adına kullanılan: Yapılan anket formunun açık\anlaşılır olduğunu düşünüyor musunuz?

sorusuna katılımcıların %74,4'i evet cevabı verirken %24,4'ü kısmen anlaşılır ve %1,2'si hayır cevabını vermiştir. Bu durum kavramın ne denli eksik\yanlış öğrenildiğine dair önemli bir done sunmaktadır zira feminist kuramın daha önce duyduğunu belirten %98,8 oranındaki katılımcıların anketin anlaşılır olduğuna dair de benzer görüş bildirmeleri beklenen bir durumdur.

Kavramın kendi içinde yaşadığı çatışmalar ve zaman ilerledikçe katettiği engembeli mesafe alımlama sürecine doğrudan etki etmiştir. Feminist kuramın temel prensiplerinin kök salabilmesi adına sistematik çalışma sürecine tabi olması gerekmektedir. Kümülatif ilerlemeler neticesinde varlığını ortaya koyması mümkün görünen kavramın, modern zamanla beraber yeniden tasarlandığı ve birikimli ilerlemesinin ise mümkün görünmediği söylenebilir. Kendisinden öncekini yıkmadan, sonradan gelene ise önyargı ile yaklaşılmadan topyekûn devrimsel hareket neticesinde toplumsal tekabülünün gerçekleşmesi mümkün görünürken bahse konu olan sürecin kolay gerçekleşmeyeceği de açık bir şekilde görülmektedir. Erkeklerin kendi aleyhlerine olduğunu düşündükleri kuramın, cinsiyet çatışmalarını tırmandırıcı rolü olduğuna dair inançları da elde edilen bulgular ile saptanmıştır. Cinsiyet çatışması ve\veya cinsiyet faşizmi kavramlarının meydana gelmesinde büyük oranda etkisi olan feminist kuramın, en temelde yükseköğrenim öğrencileri arasında yaşanabilecek olası sorunları öngörmüş ve çözüm üretmiş olması beklenen bir durumdur. Eğitim kurumları içinde yaşanması mümkün olan cinsiyete dayalı ayrışmalar daha sonrasında toplumun her alanına sirayet etmesi mümkün olan bir husustur. Henüz görüş ayrılığı noktasında bulunan kadın erkek cinsiyet çatışmalarının suça temayülü olan birey ve kesimler üzerinde tesirinin saptanması da yine kuramın önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Kuramın toplumsal ve bireysel delüzyonlara sebebiyet vermemesi adına özellikle de feminist kuram araştırmacılarının toplumsal dinamikleri noksansız analiz etmeleri hayati bir anlam ifade etmektedir. Çalışmanın son bölümünde bahse konu olan karmaşanın kısa bir kesiti yükseköğrenim öğrencileri aracılığıyla aktarılmaya çalışılmıştır.

SONUÇ

Kaleme alınan yüksek lisans çalışmasında çok yeni bir kavram olan feminizmin başta sosyal, kültürel, tarihi, dini ve politik olmak üzere toplumu ilgilendiren her husus bağlamında açıklanması temel alınmıştır. Yetişme çağında olduğunu söylemenin mümkün olduğu feminist kuramın, ergin olma süreci de kültürden kültüre farklılık gösterirken kuramın muhteviyatının kültürel farklılıkları esas aldığını söylemek mümkün görünmemekte. Feminist kuram ve feminist kuramın eleştirisinin yapıldığı çalışmada toplumsal dinamikler kuram ile ilintili olarak yeniden çözümlenmiştir. Toplumsal tekabülünün tespiti adına yükseköğrenim öğrencilerinin görüşleri temel alınıp nicel çıkarımlarda bulunulmuştur.

Çalışmanın ilk bölümünde kültürel ve antropolojik kaynaklarda kadının yeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Yazılı kaynakların toplumsal dinamikler adına önemli emareler sunduğu gerçeği göz önünde bulundurularak evvela kültürel ve antropolojik kaynaklarda kadının sonradan gelen olduğuna dair yaygın inanışın gerçekliği sorgulanmış ve elde edilen veriler neticesinde hangi cinsiyetin önce yaratıldığına dair somut bir bulguya rastlanmamıştır. Nitekim laboratuvar çalışmaları da bu görüşü destekleyecek nitelikte çalışmalar sunmuş ve cinsiyetlerin yaradılış sıralamaları ile alakalı konunun uzun yıllar belirsizliğini koruyacağı görüşünde mutabık olmuşlardır. Kadın cinsiyetinin sonradan gelen olduğu tartışması yalnızca fen bilimlerini değil sosyal bilimlerini de yakından alakadar etmiştir. Başta dini kaynaklar olmak üzere yazılı kaynaklarda da bu konunun sıklıkla tartışıldığı görülmektedir. Kutsal kitaplar delil kabul edilerek doğrulanmaya çalışılan bu sav; yorum, meal, tefsir, çeviri gibi metotlarla desteklenmiştir fakat bu durum mevcut kaotik atmosferi daha da karmaşık hale getirmekten başka bir sonuç sunmamıştır. Öyle ki kutsal kitaplar ve dini kaynakların temel alındığı bu görüşte, kadının öteki olduğuna dair yegâne bir sonuç elde edilememiştir aksine kendi içinde çelişen önermeler bahse konu olan görüşün ne denli isabetsiz olduğunu ispatlamıştır. Söz konusu durum yalnızca dini kaynaklar için geçerli değildi zira edebi ve felsefi kaynakların da kadının öteki olduğunu ispatlamak adına rekabet halinde olduğunu söylemek mümkündür. Çalışmanın tümünde kullanılan kaynakların kaleme alındığı dönem de göz önünde bulundurularak, yapılan değerlendirmeler neticesinde kadının tenkit edilmesi hususunun bilinçli bir tercihin ürünü olarak yer edindiği görülmektedir. Felsefecilerin kadının zihin yeteneklerini sorguladığı, edebiyatçıların ise kadının imajına ve kimliğine dair ‘talimatlı’

önerilerde bulunduğu yazılı kaynakların, nesnel sonuç çıkarmak adına yeterli gelmediği saptanmıştır. Yazılı kaynakların nesnel sonuç sunma gibi bir zorunluluğu olmadığı elbette bilinen bir hakikattir fakat direkt bir cinsiyet adına topyekûn değerlendirme yapılıyor ve bu değerlendirmeler de toplumda karşılık buluyorsa hassasiyet beklenmesi ve genel değerlendirmelerden kaçınılması beklenen bir durumdur lakin temel alınan eserlerde bahse konu olan hassasiyete dair emarelere rastlanmamıştır. Kültürel değerlerin şekillenme sürecinde doğrudan etkisi olan felsefi, dini ve edebi kaynaklarda kadının yeri aranmış ve hem batı da hem de Türkiye’de kısmi farklılıklar göz ardı edilmek kaydıyla benzer sonuçlar elde edilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde feminist kuramın tarihsel gelişimi kaleme alınmıştır. Feminist hareketlenmelerin dönem esaslı değerlendirmeye tabi tutulduğu feminizmin tarihsel gelişimi bölümünde, elde edilen bulgular ile feminist kuramın toplumsal tekabülünün ne düzeyde gerçekleştiğine dair sonuç elde edilmeye çalışılmıştır. Feminist kuramın sahip olduğu dalgalı grafik, nesnel sonuç çıkarılmasını güçleştirmektedir. İlk, ikinci ve üçüncü dalga feminist hareketlenmeler birikimli ilerlemenin aksine her dönemde yeniden yorumlanmasından mütevellit devamlılık ilkesini sağladığını söylemek güç bir durumdur. Feminist kuramın kök salamamış önermeleri, geçmişten günümüze dek süren kadının kimlik kazanım mücadelesine kısmen fayda sağlarken büyük oranda zarar verdiğini söylemek kabul görür bir yargı olacaktır. Nitekim hem batı Avrupa’da hem de Türkiye’de kısmi hareketlenmeleri başlatmış olsa da devletlerin ‘ayaklanma’ olarak nitelediği feminist hareketler, eksik\yanlış ifade edilmiş olmanın olumsuz yansımalarını yaşamıştır. Hukuki zeminde elde edilmiş haklar, modern zamanının tahrip etmesi ile yeni bir dönüşüm sürecine girmiştir. Teknolojinin etkin gücünün her geçen gün arttığı ve bilhassa da medya sektörünün toplum yapısı üzerindeki etkisinin sarıh bir şekilde gözlemlendiği modern dünyada, medyanın gücüne medyada kadın ve güzellik algısı nezdinde bir kez daha tanık olunmaktadır. Medya sektörünün kadının kimliği ve bedeni üzerinden idealize ettiği güzellik algısı, yeni sorunları da meydana getirmiş fakat kadının bunu sorun olarak görmemesi adına da gayret göstermiştir. Tarihi çağlarda kendisine yüklenen ev hanımı, iyi anne, iyi eş ve hizmetli gibi sorumlulukların modern zamanda güzel kadın, ideal güzellik ve tahayyül edilen kadın almıştır. Bu durum kadına modern zamandan önceki çağlarda çizilen hududun, modern zamana uyarlanarak görünmez sınırlar ile yeniden çizilmesiyle sunulmuştur. İkinci bölümün tümünde yer aldığı gibi

kadın kendisine çizilen sınırın zaman zaman bilinçsiz kabullenışı ile tüketim kültürünün bir parçası olmuştur. Feminist kuramın, modern zamanda kurulan bu düzene karşı çıkması ve bilinçlendirme politikası izlemesi beklenirken öngörülen gerçekleşmemiştir. İkinci bölümün son başlığı olan feminist kuramın eleştirisinde bu durum tüm yönleriyle aktarılmaya çalışılmıştır. Kadınların tarihi mücadelesinin yanlışlanmaması ve modern zamanda da devam etmesi adına feminist kuramın dinamiklerinin de bu yönde oluşması beklenen bir durumdur fakat kaleme alınan çalışmada da görüldüğü üzere hem modern zamanının tahrip ettiği kadın kimliğine hem de kadın kimliğini tahrip eden unsurlara doğrudan eleştiriye denk gelmek oldukça güç bir durumdur. Feminist kuramın en temel problemlerinden biri olarak görülen kadın cinsiyetine dayalı hakların talep edilmesi sorunsalı, cinsiyet temelinden ayrışıp insan özeline intikal ettirilmesiyle çözüme kavuşacak bir hususken bu durum kadın özelinde inşa edilmeye devam edilmiş ve her kimliğin yeni bir öteki yarattığı sorunsalı göz önünde bulundurulmamıştır.

Kadın erkek fark etmeksizin cinsiyete dayalı kazanımların devamlılığının olmadığı feminist kuram ışığında bir kez daha görülmektedir. Çalışmanın mühim bir bölümünü oluşturan feminist kuramın eleştirisinde bahse konu olan sorunlar adına çözüm önerileri sunulurken kuramın devamlılığı ve toplumsal tekabülünün gerçekleşmesi adına da kültürel değerlerin önemliliği hususu ekseriyetle belirgin hale getirilmiştir. Toplumu ve bireyi alakadar eden tüm değerler nezdinde değerlendirmeye tabi tutulan feminist kuram, elde edilen bulgular neticesinde henüz çok yeni bir kavram olmuş olmasının da verdiği deneyimsizlikle başarılı bir entegrasyon sürecinden geçememiştir. Söz konusu deneyimsizliğin ne yönde olumlanacağı ise çözüm önerileri ile aktarılmıştır.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde feminist kuramın alımlama süreci, Türkiye'deki yükseköğrenim öğrencileri aracılığıyla elde edilen nicel bulgular ile saptanmıştır. Araştırmanın ilk iki bölümünde literatür taraması bulguları ile elde edilen sonuçların doğrulanması adına yapılan saha araştırmasında her kademedeki öğrencinin katıldığı anket çalışmasında literatür taraması bulguları ile nispeten eşleşme olduğunu söylemek mümkündür. Feminist kuramın ulusal mahiyetinin tespit edilmeye çalışıldığı bölümde bilhassa da toplumun diğer kesimlerine göre kavramla karşılaşma olasılıkları daha yüksek olan yükseköğrenim öğrencileri temel alınmıştır. 14 soruluk ankete katılım gösteren 162 yükseköğrenim öğrencisinden elde edilen veriler ile çalışmanın diğer bölümlerinde yer alan feminist kuramın karmaşık ve anlaşılmaz olduğu görüşünü destekleyecek bulgular

elde edilmiştir. Heterojen bir sonuç sunan anket çalışmasında, araştırmanın temel sorusunu da oluşturan, feminizmin cinsiyet faşizmini tırmandırdığı görüşü doğrulanmıştır. İsmi önüne gelen her sıfatın yeni bir kimlik inşa ettiği gerçeği göz önünde bulundurularak feminist kuramın kadın hakları özelinde inşa etmeye çalıştığı meşru kimlik kazanım süreci, toplumun diğer kesimini oluşturan erkekler tarafından doğru alımlanmadığı gibi karşı cinsin kavramı ekseriyetle kendisine tehdit olarak algıladığı sonucuna ulaşılmıştır. Feminist kuramın eleştirisi bölümünde değinilen cinsiyet çatışması ve cinsiyet faşizmi gibi konuların ilerlememesi ve yeni boyutlar kazanmaması adına toplum ve bireyi alakadar eden ve ihmal edilmiş her hususun yeniden gözden geçirilmesi elzemdir. Nicel bulgular ışığında, kadın ve erkek cinsiyetlerin birbirlerine karşı gösterdikleri tutumun çeşitli önyargı süreçlerinden geçtiği, cinsiyet kavramının bireyin tutumu üzerinde direkt etkisinin olduğu ve toplumsal dinamiklerin özellikle de temel insani hakların cinsiyet odaklı şekillenmemesi adına ne denli mühim olduğu doğrulanması mümkün olan görüşlerdir. Bilgiye erişimlerinin Türk toplumunun diğer kesimlerine oranla daha sınırsız olduğu, toplumun önemli bir kesimini oluşturan yükseköğrenim öğrencilerinin tutumlarının toplumun geri kalanı adına da önemli emareler sunduğu hakikati göz ardı edilmemelidir.

İlk beşerin varlığı ile başlayan yüksek lisans çalışması son form olan modern insan ile tamamlanmıştır. Erkeklerin kadına bakış açısının tarihi trajedisi görünür kılınmaya çalışılırken modern kadının erkeğe bakış açısı da ihmal edilmemiştir. Beynelmillel olan feminist kuramın ulusal tesiri kültürel değerlerin özelinde gerçekleşmiştir. Tespit edilen ulusal tesirin beynelmillel mahiyeti ise yeni bir çalışmanın konusu olsa da cinsiyetler arası çatışma tek bir ulusun değil tüm evrenin ortak sorunudur ve bu sorunun artarak devam etmemesi adına önlem alınması sosyal bilimler araştırmacılarına mühim sorumluluklar yüklemektedir. Toplum ve bireyi doğrudan alakadar eden her nosyon özelinde analize tabi tutulan feminist kuramın eleştirisi de içinde filizlenmekte olduğu kültürden bağımsız gerçekleşmemiştir.

Kaleme alınan yüksek lisans çalışması cinsiyetten bağımsız tüm insanların eşit değerlere sahip olması savı ile yola çıkmıştır. Cinsiyete dayalı ayrışmaların çatışmaları meydana getirdiği ve bu çatışmaların da bahse konu olan sorunlara yenisinin eklenmesine sebebiyet verdiği açıkça görülmektedir. Tüm evrende insanlar arasında bulunan politik, ekonomik, etnik kimlik ve dini sınıflandırmaların, cinsiyet özelinde de gerçekleşme ihtimalinin

olması, içinde bulunulan ve bundan sonraki dönemler adına elim hadiselere sahne olacağına dair doneler sunmaktadır. Halihazırda dünyanın sahip olduğu kaotik atmosferin en azından cinsiyet temelli bir çatışmadan esirgenmesi adına içtimai çalışmaların hassasiyeti beklenen bir durumdur. Feminist kuramın söz konusu çatışmalarda tırmandırıcı rolü göz önünde bulundurulmuş ve olası sorunlar adına çözüm önerileri sunulmuştur. Kuramın sahip olduğu tekinsiz terminolojinin sıhhatli hale getirilmesi ve alanda görülen bilimsel eksikliklerin giderilmesi adına kaleme alınan yüksek lisans çalışmasının bundan sonra yapılacak çalışmalara yardımcı olması beklenirken kadın erkek ayırt etmeksizin tüm bireylerin eşit ve adil bir dünyada yaşaması ümit edilmektedir.

KAYNAKÇA

Birincil Kaynaklar

- Ahmed, Leila. Women and Gender in Islam. New Haven: Yale University Press, 1992.
- Albert, Relativity. The Special and General Theory. New York: Henry Holt and Company, 1921.
- Althusser, Louis. İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Arslan, Cüneyt. Almanca Yazın Dünyasında Avusturya Edebiyatının Yeri ve Kimliği Eski Avusturya Edebiyatı. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları, 2022
- Assmann, Jan. Kültürel Bellek. Ankara: Ayrıntı Yayınevi, 2015.
- Attali, Jacques. Yahudiler, Dünya ve Para. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2014.
- Bachelard, Gaston. Ateşin Psikanalizi. İstanbul: Bağlam Yayınları, 1995.
- Bachofen, J. Johann. Söylence, Din ve Anaerki. İstanbul: Payel Yayınları, 1997.
- Badiou, Alain ve Roudinesco, Elisabeth. Dün Bugün Jacques Lacan. İstanbul: Metis Yayınları, 2016.
- Battuta, İbn-i. İbn-i Battuta Seyahatnamesi. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Cilt:1, 2000.
- Bauman, Zygmunt. Kimlik. Ankara: Heretik Yayınları, 2017.
- Beauvoir, Simone. The Second Sex. Vintage Ebooks, 2010.
- Belge, Murat. Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi. İstanbul: İletişim Yayınları, Cilt:1, 1985.
- Bendason, Ney. Başlangıcından Günümüze Kadın Hakları. İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.
- Bernays, Edward. Propaganda. İstanbul: Pegasus Yayınları, 2023.
- Birsel, Salah. Şişedeki Zenci. Eskişehir: Nisan Yayınları, 1986.
- Celâleddîn es-Suyûtî vd. Ed-Dürrü'l-Mensûr, İstanbul: Ocak Yayıncılık, Cilt:1-12, 2012.
- Chomsky, Noam. Amerikan Müdahaleciliği. Diyarbakır: Aram Yayıncılık, 2002.
- Coomaraswamy, K. Ananda. Hinduizm ve Budizm. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2000.
- Darwin, Charles. İnsanın Türeyişi. Ankara: Onur Yayınları, 2002.

- Darwin, Charles. Seksüel Seçme. Ankara: Onur Yayınları, 1977.
- Desmond, Adrian ve Moore, James. Darwin. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2017.
- Develioğlu, Ferit. Lügat. Ankara: Aydın Kitabevi, 1966.
- Dinler Tarihi Ansiklopedisi. İstanbul: Gelişim Yayınları, Cilt: 2, 1999.
- Donovan, Josephine. Feminist Teori. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- Duby, Georges ve Perrot, Michelle. Kadınların Tarihi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Cilt:5, 2005.
- Eagleton, Terry. İdeoloji. Ankara: Ayrıntı Yayınevi, 1996.
- Eckharts, Meister, Mystische Schriften, Kopenhag: Axel Juncker Buchhandlung, 1903.
- Eco, Umberto. Yorum Aşırı Yorum. İstanbul: Can Sanat Yayınları, 2003.
- Ehrenreich, Barbara. Cadılar, Büyücüler ve Hemşireler. İstanbul: Kavram Yayınları. 1992.
- Fourier, Charles. Design For Utopia: Selected Writings Of Charles Fourier. New York: Schocken Books, 1971.
- Gadamer, G. Hans ve Kuhn, Helmut ve Nietzsche, Friedrich. Edebiyat Nedir? İstanbul: Babil Yayınları, 2002.
- Gazzâlî, İmam. Kimyâ-yı Saâdet. İstanbul: Bedir Yayınevi, Cilt: 1,2, 2011.
- Giddens, Anthony. Sosyoloji. İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2012.
- Gordon, Marshall. Sosyoloji Sözlüğü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2005.
- Gorki, Maksim. Ekmeğimi Kazanırken. İstanbul: Oda Yayınları, 1994.
- Gökalp, Ziya. Türk Uygarlığı Tarihi. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1991.
- Hacib, Y. Has. Kutadgu Bilig. Ankara: Gençlik Spor Yayınları, 2019.
- HalduN, İbn-i. Mukaddime. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, Cilt:1, 1997
- Harvey, David. Postmodernliğin Durumu. İstanbul: Metis Yayınları, 1997.
- Hauser, Arnold. Sanatın Toplumsal Tarihi. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984.
- Hawley, J. Stratton. Sati, the Blessing and the Curse. Oxford: Oxford University Press, 1994.
- Heidegger, Martin. Varlık ve Zaman. İstanbul: İdea Yayınevi, 2004.

- Horkheimer, Max. Geleneksel ve Eleştirel Kuram. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005.
- Horkheimer, Max. Otoritaryen Kişilik Üstüne. Ankara: Say Yayınları, 2011.
- Horney, Karen. Psikanalizde Yeni Yollar. İstanbul: Öteki Yayınevi, 1994.
- Hourani, Albert. Arap Halkları Tarihi. İstanbul: İletişim Yayınları, 2020.
- Hunt, Earl. Human Intelligence. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
- İnan, Abdulkadir. Tarihte ve Bugün Şamanizm İnancı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1986.
- İnan, Afet. Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2009.
- Johnson, Paul, Yahudi Tarihi. İstanbul: Pozitif Yayınları. 2000.
- Jung, G. Carl. Dört Arketip. İstanbul: Metis Yayınları, 2005.
- Jung, G. Carl. Keşfedilmemiş Benlik. İstanbul: İlhan Yayınevi, 1999.
- Kant, Immanuel. Pratik Aklın Eleştirisi. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 1999.
- Kemal, Orhan. Ekmek Kavgası. İstanbul: Everest Yayınları, 2012.
- Kesir, İbn-i. Hadislerle Kur'an'ı Kerim Tefsiri. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1983.
- King, W. Leonard ve Hall, R. H, Henry. Yeni Keşifler Işığında Mısır, Kalde, Suriye, Babil ve Asur Tarihi. İzmir: İlyâ Yayınevi, 2012.
- Köroğlu, Kemalettin. Eski Mezopotamya Uygarlığı. 2012, İletişim Yayınları
- Kropotkin, A. Pyotr. Etik. İstanbul: Öteki Yayınevi, 2016.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli. çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 12. Basım, 2011.
- Kutsal Kitap: Tevrat, Zebur İncil. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi – Yeni Yaşam Yayınları, 2002.
- Lewis, Bernhard. Modern Türkiye'nin Doğuşu. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993.
- MaigreT, Éric. Medya ve İletişim Sosyolojisi. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- Matthew, Warren. First Ancient-Human Hybrid. Nature, 2018.
- Michel, Andree. Feminizm. İstanbul: İletişim Yayınları, 1993.
- Mill, J. Stuart. Kadınların Özgürleşmesi. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2016.

- Nietzsche, W. Friedrich. Ahlakın Soykütüğü. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2011.
- Okuyan, Mehmet. Kur'an-ı Kerim'de Çok Anlamlılık. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2013.
- Platon, Devlet. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.
- PooplE, Ross. Ahlak ve Modernlik. Ankara: Ayrıntı Yayınları, 1993.
- Proudhon, J. Pierre. Pornokrasi ya da Modern Zamanlarda Kadınlar. Ankara: Heretik Yayıncılık, 2018.
- Reed, Evlyn. Kadın Özgürlüğünün Sorunları. İstanbul: Yazın Yayıncılık, 1985.
- Rûmî, C. Mevlânâ. Mesnevi. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları. Cilt:1, 1995.
- Russel, Bertrand. Batı Felsefesi Tarihi İlk Çağ. Ankara: Say Yayınları, 1969.
- Sade, Marquis. Yatak Odasında Felsefe. Ankara: Ayrıntı Yayınları, 2005.
- Sand, Şlomo. Yahudi Halkı Nasıl İcat Edildi. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık, 2011.
- Saramago, José. İsa'ya Göre İncil. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2011.
- SartrE, J. Paul. Edebiyat Nedir? İstanbul: Can ve Sanat Yayınları, 2008.
- Sartre, J. Paul. Varlık ve Hiçlik. İstanbul: İthaki Yayınları, 2011.
- SaussurE, Ferdinand. Genel DilBilim Dersleri. Matbaa 70, 1998.
- SchopenhauE, Arthur. Aşka ve Kadınlara Dair. Ankara: Say Yayınları, 2012.
- SchopenhauE, Arthur. Yaşam Bilgeliği Üzerine Aforizmalar. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.
- Schuré, Édouard. İnsanlığı Aydınlatan Büyük İnisyeler. İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları, 1989.
- Shakespeare, William. Yanlışlıklar Güldürüsü. Ankara: MEB Dünya Klasikleri, 2000.
- Snow, C. Percy. The Two Cultures and the Scientific Revolution. Oxford: Oxford University Press, 1959\1998. Akt: Pigliucci, Massimo. Saçmalığın Daniskası Bilimi Zırvalıktan Nasıl Ayırırız. Ankara: Fol Yayınları, 2022.
- Sterling, A. Fausto. Exing The Body: Gender Politics and The Construction of Sexuality. New York: Basic Books, 2000.
- Strayer, Robert W. ve Eric W. Nelson. Ways of the World: a Global History. New York: Bedford/St. Martin's, 2021.
- Stuart, J. Mill. Kadınların Özgürleşmesi, Pinhan Yayıncılık, 2016

- Tanpınar, A. Hamdi, Edebiyat Üzerine Makaleler, Dergâh Yayınları, 1977
- Tanpınar, A. Hamdi, XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Kitabevi, 1988
- Taslaman, Caner ve Taslaman, Feryal, İslam ve Kadın, İstanbul Yayınevi, 2019
- Tedlock, Barbara. Şamanın Bedenindeki Kadın. İstanbul: MİA Basım ve Yayın, 2006.
- Thompson, B. John. Medya ve Modernite, Kırmızı Yayınları, 2008
- Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Araştırmaları Merkezi, Cilt:42, 1988.
- WallersteiN, M. Immanuel ve Balibar, Étienne. Irk Ulus Sınıf. İstanbul: Metis Yayınları, 2000.
- Walter, Benjamin. Pasajlar. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2021.
- Wilde, Oscar. Lord Arthur Savile'in Suçu. İstanbul: Dost Kitabevi, 2005.
- Wittgenstein, Ludwig, Tractatus Logico-Philosophicus Logisch-Philosophische Abhandlung, Frankfurt: Suhrkamp Verlag, 1969.
- Wollstonecraft, Mary. Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2012.
- Woodruff, William. Modern Dünya Tarihi. İstanbul: Pozitif Yayınları, 2006.
- Yesevi, H. Ahmed. Divan-ı Hikmet. Ankara: Merkez Repro Basım Yayın, 2016.

İnternet Kaynakları

- Kadın istihdam oranları. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2022-49668#:~: E.T 15.06.2023](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2022-49668#:~:E.T.15.06.2023)
- Erkek kelimesinin İngilizce tanımı.
<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/man> E.T. 23.10.2023
- Kadın kelimesinin İngilizce tanımı.
<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/woman> E.T. 23.10.2023
- Kadın kelimesinin Türkçe karşılığı. <https://sozluk.gov.tr/> E.T. 23.10.2023
- Erkek kelimesinin Türkçe karşılığı. <https://sozluk.gov.tr/> E.T. 23.10.2023
- İnsan Hakları Evrensel Bildirisi. <https://un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> E.T. 17.09.2023
- Hsk. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi.
<https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf> E.T. 17.09.2023

Uluslararası Estetik Plastik Cerrahi Derneği. <https://www.isaps.org/discover/about-isaps/global-statistics/reports-and-press-releases/global-survey-2022-full-report-and-press-releases/> E.T 10.05.2023

Uluslararası Estetik Plastik Cerrahi Derneği. <https://www.isaps.org/discover/about-isaps/global-statistics/reports-and-press-releases/global-survey-2022-full-report-and-press-releases/> E.T. 10.05.2023

Yaş ve Cinsiyet İstatistik. <https://www.statista.com/statistics/248769/age> E.T. 29.09.2023

Eti Browni Reklam. <https://www.youtube.com/watch?v=l4VEfxQhw7I> E.T. 22.06.2023

Eti Browni Reklam. https://www.youtube.com/watch?v=xR_rWuvllzc E.T. 22.06.2023

EK

Ek 1: Anket Formu

“Feminist Kuramın Türkiye’deki Yükseköğrenim Öğrencileri Tarafından Alımlama Sürecinin Kalitatif ve Kantitatif Yöntemlerle Analiz Edilmesi” İsimli Yüksek Lisans Tezi Anket Formu (Lütfen yalnızca bir seçeneği işaretleyin)

1. Hangi yaş aralığındasınız?

- 18-25
 26-30
 31-40
 41-50

2. Cinsiyetiniz

- Kadın
 Erkek

3. Hangi eğitim kademesindesiniz?

- Önlisans
 Lisans
 Yüksek Lisans
 Doktora

4. Feminizm kavramını daha önce duydunuz mu?

- Evet
 Hayır

5. Feminizm kavramını nereden duydunuz?

- Okul
 İnternet\sosyal medya aracılığıyla
 Bilimsel makale\kitap
 Diğer

6. Ders içeriklerinizin herhangi birinde kadın hakları\feminizm kavramı ile karşılaştınız mı?

- Evet
 Hayır

7. Eğitim aldığınız kurumda kadın erkek eşitliğinin sağlandığını düşünüyor musunuz?

- Evet
 Hayır

8. Eğitim aldığınız kurumda feminizmin olumlu bir yansımasını gördünüz mü?

- Evet
 Hayır

9. Eğitim aldığınız kurumda feminizmin olumsuz bir yansımasını gördünüz mü?

- Evet
 Hayır

10. Ana akım ve sosyal medyanın kadın hakları kavramını (istismar ettiğini) olumsuz yönde kullandığını düşünüyor musunuz?

- Evet
 Hayır

11. Kadınların kadın hakları kavramını hangi düzeyde doğru algıladıklarını düşünüyorsunuz?

- Çok iyi
 İyi
 Orta
 Kötü
 Yetersiz
 Hiç

12. Erkeklerin kadın hakları kavramını hangi düzeyde doğru algıladıklarını düşünüyorsunuz?

- Çok iyi
 İyi
 Orta
 Kötü
 Yetersiz
 Hiç

13. Sizce feminizm Türkiye’de yeni bir cinsiyet faşizminin doğmasına sebep olmakta mı?

- Evet
 Hayır

14. Yapılan anket formunun açık\anlaşılır olduğunu düşünüyor musunuz?

- Evet
 Hayır
 Kısmen Anlaşılır

Ek 2: Etik Kurul Onayı

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik Kurulu

Sayı : E-61923333-050.99-282410
Konu : 61/09 Hazal YÜRÜKLÜ

14.09.2023

Sayın Hazal YÜRÜKLÜ

İlgi : 08.09.2023 tarihli ve E--000-0 sayılı yazınız.

Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulunun 13.09.2023 tarihli ve 61 sayılı toplantısında alınan "09" nolu karar ile Hazal YÜRÜKLÜ'nün başvurusu **uygun** görülmüş ve karar örneği ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Bayram TOPAL
Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu
Başkanı

Ek: Karar Yazısı (1 Sayfa)

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Doğrulama Kodu: BSLKSAZ535 Pim Kodu: 42152

Belge Takip Adresi : <https://tukiye.gov.tr/ebd?eK=5783&eD=BSLKSAZ535&eS=282410>

Adres: Esentepe Kampüsü 54187 Serdivan SAKARYA / KEP Adresi:

sakaryainiversitesi@hs01.kep.tr

Telefon No:0264 295 50 00 Faks No:0264 295 50 31

e-Posta: ozelkalem@sakarya.edu.tr Elektronik Ağ: www.sakarya.edu.tr

Bilgi için: Hanife Babacan

Unvanı: Birim Evrak Sorumlusu

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Hazal YÜRÜKLÜ	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Fakülte	Fen ve Edebiyat Fakültesi
Bölümü	Alman Dili ve Edebiyatı
Makale ve Bildiriler	
1. Arslan, Cüneyt ve Yürüklü, Hazal. Modernleşmenin Edebi Eleştirisi Işığında Ahmet Hamdi Tanpınar ve Thomas Bernhard, The Journal of Academic Social Science Studies, 2020.	
2. Yürüklü, Hazal. Türk Medyasında Yer Alan Cinayet Haberlerinin Aktarım Yöntemlerine Dair Bir Eleştiri, Selcuk 9th International Conference on Social Sciences, (sözlü bildiri) Konya, 2023	
3. Arslan, Cüneyt ve Yürüklü, Hazal. Kültür Odaklı Yaklaşımlar Işığında Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Kültür Kavramı. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2024.	